

Geschiedenis van Sittard in beeld

Deel 2: de jaren 1597 -1876

Pagina 214 - 423

De geschiedenis van Sittard door de eeuwen heen, aan de hand van 2132 oude en nieuwe foto's, ansichtkaarten, historische afbeeldingen en landkaarten.

1597

De hertog besluit dat in hertogdom Gulik alleen joden worden toegelaten die gedoopt zijn. Andere joden staan bloot aan verbanning.

1599

Het bisdom Roermond wordt ingesteld, het Gulikse Sittard blijft echter onder het geestelijk gezag van de bisschop in Luik behoren. Het Gelderse Overkwartier, met de plaatsen Nieuwstadt, Roosteren en Obbicht ten noorden van Sittard en vele dorpen ten zuiden van Sittard worden bij het nieuwe bisdom Roermond gevoegd. Dit blijft gehandhaafd tot 1801.

1602

In de St. Petruskerk wordt een adellijke dame, Eva van Boetberg, begraven. In de vloer van de Mariakapel ligt haar grafzerk en in de zuidelijke wand van het Mariakoor bevindt zich haar epitaaf.

1606

Tijdens een hevige storm op tweede paasdag waait de torenspits van de St.-Petruskerk af. Door de orkaan waaien bomen om en worden huizen beschadigd. In het Doop-, Trouw- en Sterfteboek staat te lezen dat men vreesde dat de wereld zou vergaan. Tussen 1624 en 1637 vindt herbouw van de toren plaats.

Figuur 1: Epitaaf van Eva van Boetberg uit 1602 (in het midden knielt zij bij albasten kruis)

Figuur 2: St. Petruskerk zonder torenspits in 1606

1609

Op 25 maart overlijdt Johan Willem, hertog van Gulik, die geen kinderen heeft en geestesziek geworden is. Aartshertog en Prinsbisschop Leopold van Oostenrijk stuurt een brief aan het stadsbestuur. Deze wordt eerst geweigerd en dan toch aangenomen. Hierin waarschuwt hij voor een aanval van Brandenburgse-Palts-Neuburgse troepen, nu de hertog van Gulik zonder erfgenamen

overleden is. Als gevolg van deze brief wordt een ijlbode naar een Gulikse bevelhebber gestuurd met het verzoek enkele tonnen buskruit van Aldenhoven (bij Gulik) naar Sittard te sturen. Op aandrang van Degenart van Mérode worden 90 schutters in de stad opgenomen. Johann Busch wordt als opperwachtmeester over hen aangesteld.

Hollandse troepen belegeren Gulik, met hulp van Brandenburgse-Palts-Neuburgse, Engelse en Franse troepen. Gulik was in deze tijd de sterkste vesting van Europa, maar na 35 dagen moest de stad zich overgeven. Door deze overwinning valt Gulik in de handen van Palts-Neuburg.

Gewonde en zieke Hollandse soldaten arriveren vanuit Gulik in Sittard. Na verzorging worden zij vervoerd naar Urmond, vanwaar zij verder per schip (in noordelijke richting) vervoerd zullen worden.

Anna van Kleef is erfgename en zij trouwt met hertog Philips Lodewijk van Palts-Neuburg uit Beieren. De gebieden van hertogdom Gulik worden verdeeld tussen Pruissen (zij krijgen Kleef, Mark en Ravensberg) en Palts-Neuburg (zij krijgen Gulik en Berg). Hierdoor wordt de hertog van Palts-Neuburg de heer van Sittard en komt hij in het bezit van het hertogdom Berg en het hertogdom Gulik. De residentie wordt verlegd naar Düsseldorf en Palts-Neuburg wordt nevenland.

In augustus bereidt Sittard zich voor op het bezoek van de nieuwe hertog van Gulik. Omdat de hoge gasten pas 's nachts op 8 augustus zullen arriveren, worden bij Wilhelm Plumechers 9 tonnen teer gekocht om de feestelijke intocht te kunnen verlichten (*"Neun tartonnen gegolden, so auf der Putzporten und den Mert angestochen"*). Teertonnen werden ook gebruikt als bestrijding tegen de pestbacterie ('zwarte dood') om zo de vervuilde lucht te zuiveren.

Figuur 3: Nieuwe teertonnen voor verlichting bij de Sloerdijkerbrug in Amsterdam rond 1880

De hertog krijgt twee vaatjes wijn aangeboden ten huize van oud-burgemeester Hückelhoven. Op het stadhuis vindt een groot banket plaats. Bij zijn vertrek laat de hertog troepen in Sittard achter. Er worden twee nieuwe kapiteins, vier luitenants en vaandrigs aangesteld. De burgercompagnie en de jonggezelschutterij wordt geïnspecteerd en op ieder twee aamen (=300 liter) bier onthaald. De bewoners van de Steenweg krijgen 1 aam bier. Op deze dag leggen de leden van de raad de eed van

trouw af in de handen van de hertog.

Christiaan von Anhalt, opperbevelhebber van de Brandenburgse-Palts-Neuburgse troepen arriveert in Sittard. Hem wordt een vaatje wijn als welkomstgeschenk aangeboden. Het stadsbestuur stuurt een verzoekschrift aan de hertog van Gulik om verlichting van het garnizoen te vragen. Ook wordt een smeekschrift aan de vergadering van de Gulikse landdag te Birkesdorf verstuurd. Het resultaat is echter negatief.

De inwoners van Tudderen, Wehr, Hillensberg, Susteren, Broeksittard en Munstergeleen worden opgevoerd om aan de wallen te werken.

Figuur 4: Staatkundige situatie van de 'Nederlanden' in 1609

Broeder Dirck, een afvallige monnik uit een klooster in Aken komt na vele omzwervingen in Sittard aan en preekt voor de eerste keer in een schuur in de Pullestraat over de leer van Calvijn. Hij blijft hier de hele winter en vertrekt op paasmaandag 1610 tezamen met bewapende aanhangers en toehoorders uit Susteren, Sittard en andere plaatsen naar Gangelt. Daar wil hij ook gaan preken, maar de burgers van Gangelt knuppelen dit heilige privélegertje het stadje uit.

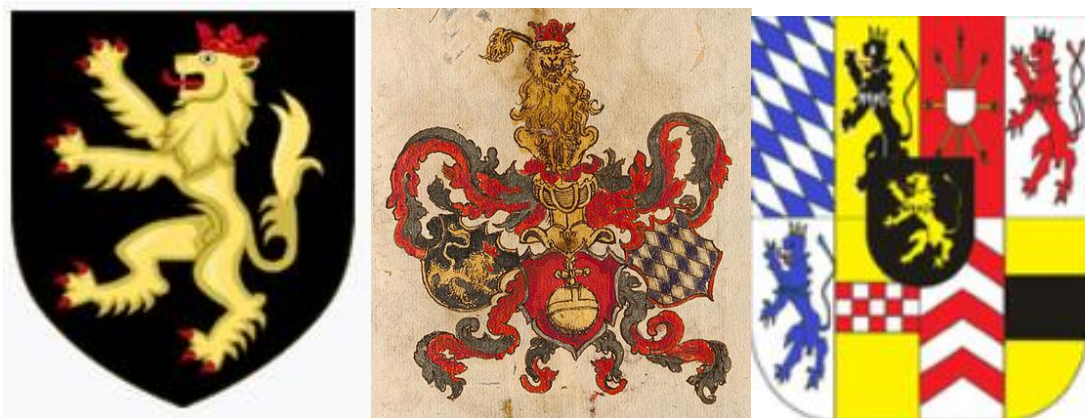
De hervormden in Sittard krijgen van de hertog vergunning voor openlijke uitoefening van hun godsdienst en om een school voor godsdienstig onderwijs op te richten. De hervormde gemeente in Sittard wordt definitief gesticht en voor de uitoefening van hun eredienst wordt een zaal in het in 1555 gebouwde stadhuis toegewezen.

Buiten de Putpoort wordt een nieuwe poort gebouwd, om hier een dubbele stadsgracht mogelijk te maken. Jan Beltens wordt 'Portir an d putportzen'.

Figuur 5: Mercatorkaart uit 1609 (van rechts naar links: aartsbisdom Keulen, hertogdom Gulik, hertogdom Limburg, prinsbisdom Luik, hertogdom Brabant, hertogdom Vlaanderen)

De hertog van Palts-Neuburg noemt zich 'keurvorst' en zijn Beierse cultuur is goed te zien aan zijn wapen. Omdat Palts-Neuburg en Pruisen allebei aanspraak blijven maken op de volledige erfenis, houden ze de wapens en titels van alle gebieden: Beieren, Palts (Pfalz), Neuburg, Gulik (Jülich), Berg, Ravensberg, Kleef en Mark.

Figuur 6: Het wapen van Palts in 1242, het wapen van Palts-Neuburg in 1598 en het wapen van Gulik na 1609

Voorlopig blijven beide hertogen deze gebieden samen ('tweeherigheid') besturen. Op 7 augustus zweren de plaatsen van ambt Born in Sittard trouw aan beide heren, die de privileges bevestigen onder voorwaarde dat zij geen derde heer zullen erkennen totdat uitgemaakt is wie de definitieve opvolger in Gulik zal worden.

1610

Stadsbode Stesgen Thewissen die op weg is naar Heinsberg, wordt onderweg aangevallen en beroofd van al zijn bezittingen.

1611

Troepen van Solm, gelegerd in de 'Dobbelsteinspforte' in de Plakstraat verlaten Sittard.

De Sittardse Hervormde gemeente opent een eigen kerkhof tussen de Steenweg en de tegenwoordige Wilhelminastraat. Aan de ingang, bij de Steenweg, stond een poortgebouw met het jaartal 1611 en het opschrift "*Ich bin die Auferstehung und das Leben, wer an mich glaubet, der wird leben, ob er gleich stürbe*".

Het Israëliische kerkgenootschap heeft een begraafplaats in de Plakstraat (bij de afbraak van een

Joodse woning zijn hier skeletten gevonden). Later, vanaf 1725, zijn de Joodse doden begraven op het buiten gebruik gestelde bastion bij fort Sanderbout.

Twee ouderlingen van de hervormde gemeente en twee schepenen dienen een klacht bij de hertog in tegen pastoor Agricola, die vanaf de kansel in de St. Petruskerk tegen de hervormde leer en haar verkondigers tekeer ging.

1612

Johan Glucks verkoopt een jaarrente van 6 Brabantse gulden en 5 stuiver aan burgemeester Johannes Birgden voor de som van 14 bescheiden Albertiner gulden en 1 Zeeuwse daalder. Als onderpand gelden een huis met een tuin in de Paardestraat en een moestuin van drie roeden, gelegen op de hoge wal buiten de Broekpoort.

1613

De keurvorst Johan Sigismund van Brandenburg en Philip Ludwig paltsgraaf van Neuburg, die samen het bewind over het hertogdom Gulik voerden, krijgen ruzie. De keurvorst van Brandenburg kiest de Spaanse zijde (katholiek). Hierdoor worden de hervormden in Sittard al snel vervolgd, evenals elders in het Gulikse land.

Figuur 7: Philip Ludwig paltsgraaf van Neuburg

Op 24 mei raast weer een hevige storm over Sittard, maar deze richt minder schade aan dan in 1606.

1614

In Xanten wordt besloten dat Gulik en Berg door de hertog van Palts-Neuburg en dat Kleef, Mark, Ravensberg en Ravenstein door de hertog van Brandenburg bestuurd zullen worden.

In de St. Petruskerk is een grafsteen aanwezig met het opschrift *“Anno 1614 am 22 Juny starb der ehrenvester und vornehmer Peter Bex seiner Zeit Stathelder, Scheffen und Burgermeister zu Sittart, und Sibilla van der Wiër seine hausfrau starb anno 1618 den 6 February, Deren deelen Gott begnade”*. Aan de rechterkant van de steen staat het wapen van Bex: slangenkruis met hartschild.

Een slangenkruis komt ook op alle Sittardse zegels voor.

Figuur 8: Grafsteen Bex uit 1646

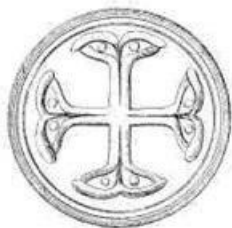
Figuur 9: Kapittelzegel uit 1243

13de eeuw

15de-16de eeuw

17de-18de eeuw

18de eeuw

eind 18de eeuw

Figuur 10: Schepenzegels van Sittard tussen 13e en 16e eeuw

Randschrift 13^e eeuw: "+S.SCABINORUM.VILLE.DE.SITTHERT" (Zegel van de schepenen van de stad Sittard), in het midden een schild met krulkruis.

Randschrift 15^e-16^e eeuw: "SIL.SECRETUM:BURGENTIU(M):DE:SITTART" (Geheimzegel van de burgers van de stad Sittard), in het midden een schild met krulkruis. Het 'Geheimzegel' moest de inhoud van het document geheim houden.

Randschrift 18^e eeuw: "SIGILLUM.ALTJ.JUDICIJ.SITTARDI" (Zegel van het hoge gerecht in Sittard), in het midden een rond schild met een gespleten slangenkopkruis. Dit zegel werd ingevoerd na de splitsing van het ambt Born in 1709, toen Sittard hoofdgerecht werd voor drie schepenbanken.

Randschrift eind 18^e eeuw: "S.SCABINORUM VILLAE DE SITTARDT" (Zegel van de schepenen van de stad Sittard), in het midden een accoladeschild met gesloten slangenkopkruis.

Hertog Philips Lodewijk van Gulik en Neuburg overlijdt en zijn zoon Wolfgang Wilhelm volgt hem op.

De protestantse hertog Wolfgang Wilhelm van Gulik (tevens paltsgraaf van Neuburg) gaat over tot het katholicisme, om steun van de katholieke vorsten te krijgen voor zijn aanspraken op de Kleefse erfenis tegen het protestantse keurvorstendom Brandenburg. Hierdoor krijgen de protestanten in Sittard het nog moeilijker en bouwen hun kerk in 1637 als schuilkerk, met het uiterlijk van een brouwerij.

Een Spaanse troepenmacht van Spinola uit Maastricht, onder leiding van graaf Hendrik van den Bergh, trekt Sittard binnen om de aanspraken van de hertog van Palts-Neuburg te waarborgen. Het Spaanse garnizoen blijft tot 1632 in Sittard. Een Nederlands-Brandenburgse troep soldaten, die later de stad binnen wil komen, moet daarom vertrekken. Zij maken zich meester van de stad Gangelt.

Door de stad worden 18 soldaten gehuurd om deze te beschermen. Verder moeten alle niet-burgers, de inwonende vreemdelingen dus, de eed van trouw aan de stad afleggen.

Op 23 december wordt het Spaanse garnizoen versterkt met Spaanse troepen onder leiding van kolonel Don Juan de Menesse, die vanuit Waldenrath Sittard binnen trekken.

Figuur 11: Hertog Wolfgang Wilhelm van Gulik

1615

Een koninklijk Commissaris komt de troepen inspecteren. Het is midden in de Guliks-Kleefse successieoorlog. Veel troepen, die in Sittard gelegerd zijn, persen de bevolking af. Levensmiddelen, hooi, gras en stro worden rigoureus door de soldaten gevorderd. Eind maart vertrekt graaf Hendrik van den Bergh, aanvoerder in het Spaanse leger, naar Siegburg. Het gevolg is dat de afpersingen van Sittardse burgers toenemen.

Willem Busch, Hendrik Heister, Johan Birgden en Johan Salden worden naar de hertog van Brabant gestuurd, die te Scherpenzeel verblijft. Zij moeten hem *“der Stadt armseligkeit”* verduidelijken. Hij stuurde hen door naar Brussel, waar ze bij de Spaanse opperbevelhebber Spinola hun beklag mogen doen. Als reactie stuurt Spinola zijn ordonnans naar Sittard, om aan de overlast van de Spaanse soldaten een einde te maken.

Enige soldaten in de herberg 'de fünf Hering' in de Plakstraat krijgen de pest en overlijden hieraan.

1617

Naar de hertog van Gulik wordt een bezwaarschrift gezonden vanwege het baldadige gedrag van de troepen onder leiding van kolonel Juan de Menesse in Sittard.

1618

Hertog Wolfgang Willem van Gulik bezoekt Sittard. Hij is op doorreis naar Brussel. Op de terugreis zal hij op 5 april eveneens de stad aandoen. De reeds bestaande inkwartiering wordt vermeerderd met troepen van Don Diego de Messina. Spaanse ruiters, die gelegerd zijn op de Steenweg, te Ophoven en in Munstergeleen vallen de bewoners lastig en maken de streek onveilig. Op Vastenavond dinsdag nuttigen burgemeester, raad en schepenen tijdens hun jaarlijkse fuif in de herberg bij Peter Weiler 44 kwarten wijn op kosten van de stad.

Figuur 12: Don Diego de Messina en Hertog Wolfgang Wilhelm van Gulik in 1630

De hervormden moeten het stadhuis weer ontruimen voor hun godsdiensteredienst en de hertog verbiedt de openlijke uitoefening van hun godsdienst. Daarop huren zij in 1620 een deel van het nieuwe Kritzraedthuis in de Plakstraat voor hun godsdienstoefeningen.

Burgemeester Johan Salden en Reiner Douven, die onderweg zijn van Sittard naar Nideggen in de Eifel, worden in het bos bij Geilenkirchen door vier dieven overvallen en van alles beroofd. Reiner Douven raakt zijn paard kwijt en van het paard van de burgemeester wordt de haam (houten halsjuk) meegenomen. Verder bestaat de buit uit 2 pistolen, 2 spanners, 2 veldflessen, de gordels en sporen, de mantel van de burgemeester, diens handschoenen, een beurs met 1 rijksdaalder en 10 realen, 1 dozijn kaarsenscharen, twee 'Naastucher', zijn schoenen en zijn slaapmuts.

1619

Op de Tomel in de Kolleberg wordt een 'gardengenger', een deserteur, gevangen genomen. Hij wordt diezelfde dag samen met twee collega's te Sittard opgehangen.

Figuur 13: Den Tomel in de Kollenberg in 2000

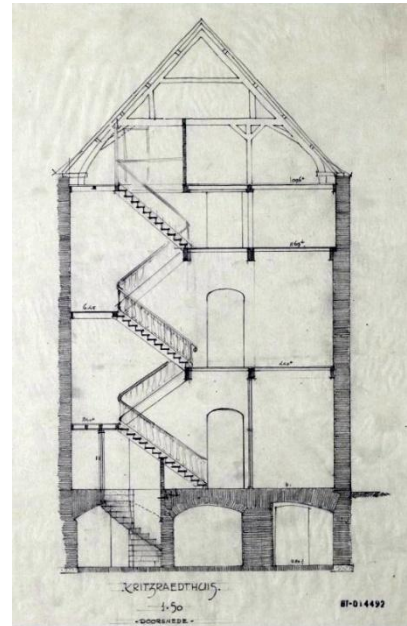
Op 24 november trekt kolonel Olivera met zijn Portugese troepen de stad binnen. Al vrij snel wordt geklaagd over de provocaties van de Portugezen. Zo wordt Sylvester Plugmeister door de kapitein, die bij hem ingekwartierd is, opgesloten in het 'Klutenhausgen' in het stadhuis.

1620

Bouw Kritzraedthuis in de Plakstraat door de protestantse rentmeester Gerhard Kroeten, om de hervormden onderdak te bieden voor hun kerkdiensten. Hij stierf voordat het huis voltooid was, maar zijn weduwe maakte bouw af. Zij bleef eigenaar van het gebouw tot 1636, toen er Jezuïeten kwamen wonen, onder leiding van pater Jacobus Kritzraedt, die in 1646 weer overgeplaatst werd naar Keulen.

Figuur 15: Kritzraedthuis in 1890

Figuur 14: Bouwtekening Kritzraedthuis uit 1620

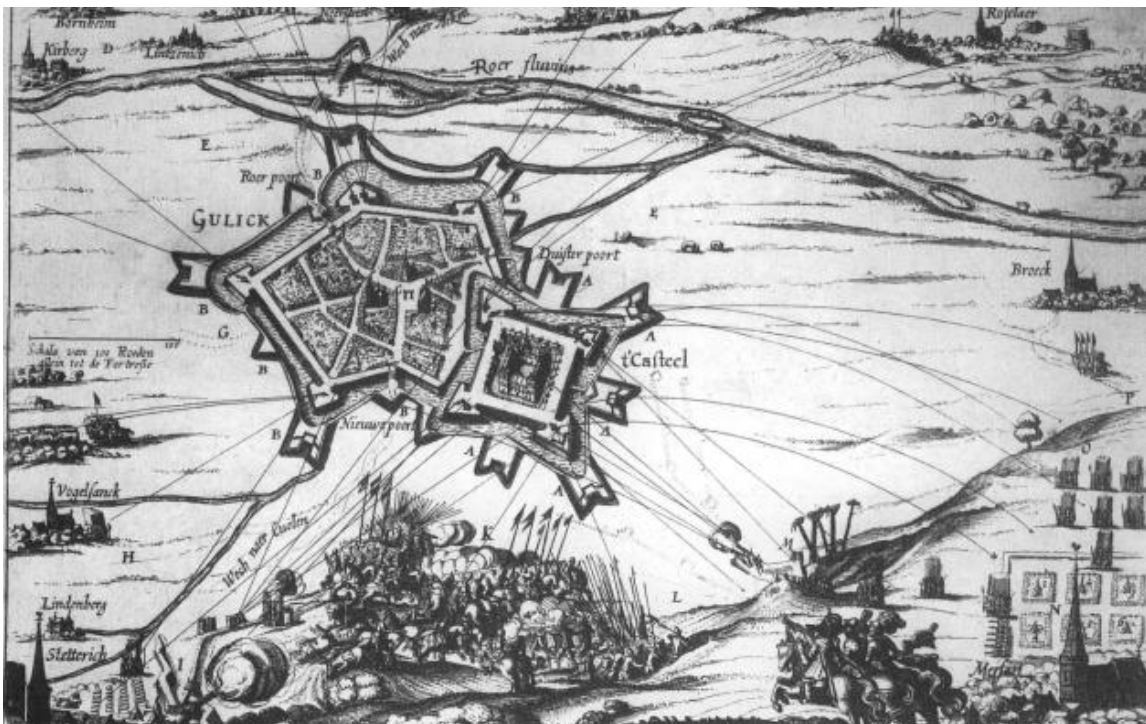
1621

Portugese troepen verlaten de stad, zodat er geen bezetting meer is en de stad in feite weerloos is. De schutterij moet nu voor de bewaking zorgen, daarom worden er borstweringen en nieuwe 'Stacketten' opgericht aan het 'Steenen Muurke', het tegenwoordige Tempelplein.

Figuur 16: Het Tempelplein, een restant van het 'Steenen Muurken' (Sjteine muurke)

Kapitein de la Cruce arriveert op 13 mei met drie compagnieën Spaanse troepen uit Maastricht. Zij zullen hier tot 23 augustus blijven, waarna zij Gulik op 5 september omsingelen en belegeren. Prins Maurits van Oranje wilde te hulp komen, maar zijn leger werd bij Kleef tegengehouden door de Spanjaarden.

Figuur 17: Belegering van Gulik in 1621

Drie Sittardse burgers, te weten Dries de smid, Wilhelm Plugmechers en Johan von Steins worden eind september in Maastricht gearresteerd en in verzekerde bewaring gehouden, totdat in Sittard de serviesgelden (uitgaven van de stad aan het bataljon voor de bescherming door de soldaten) van tien Maastrichtse soldaten uitbetaald zijn.

Op 4 december overlijdt pastoor Franciscus Agricola van de St.-Petruskerk. Hij was een fel bestrijder van de protestanten. Hij is de man, die ook de eerste doop- en trouwboeken aanlegt. Hij maakt ook vele testamenten op. De deken van het kapittelcollege vraagt aan het Maastrichtse Dominicanenklooster om een vervanger te sturen. Pater Jacobus Frederici neemt de taak van Agricola over. Dit zal aanleiding geven tot de latere stichting van het Dominicanenklooster in 1626.

Op 26 december trekt het geschut van de Spaanse generaal Spinola door de stad, die op weg is naar Gulik.

1622

Op 3 februari capituleert Gulik en geeft zich over aan de Spanjaarden. Zij houden de vesting Gulik bezet met een schrikbewind en worden door de bevolking gehaat. Pas in 1660 verlaten zij de stad. Troepen onder leiding van de Spaanse officier Decio, gevolgd door lancers onder leiding van ritmeester Don Ninigo trekken op 4 februari de stad binnen. Van de onbeschermd bewoners van Overhoven, Ophoven en de Voorstad worden 33 wagens en 200 guldens gevorderd. Graaf Salazar en markies Belvidere en hun Italiaanse troepen zijn op 5 februari weer afgemarcheerd. Vrij onmiddellijk na hun vertrek breekt in Sittard de pest uit. Het Italiaans voetvolk, onder leiding van Don Hieronymus de la Croce, blijven in Sittard gelegerd. Verschillende overledenen worden door Johan Winckens van Put buiten de wallen begraven. De commandant Don Hieronymus de la Croce laat enige strooien *“boyen oder bracken”* (een soort barakken) bouwen aan het Steenen Muurke.

Figuur 18: Op deze plek bouwen de Italiaanse soldaten hun barakken

Vrij snel worden de barakken verplaatst naar de weide van Anselmus Koullen, uit vrees dat het beekwater de stad zal infecteren.

De Italiaanse troepen van Don Hieronymus de la Croce en Don Ninigo verlaten in mei de stad met achterlating van vrouwen en kinderen.

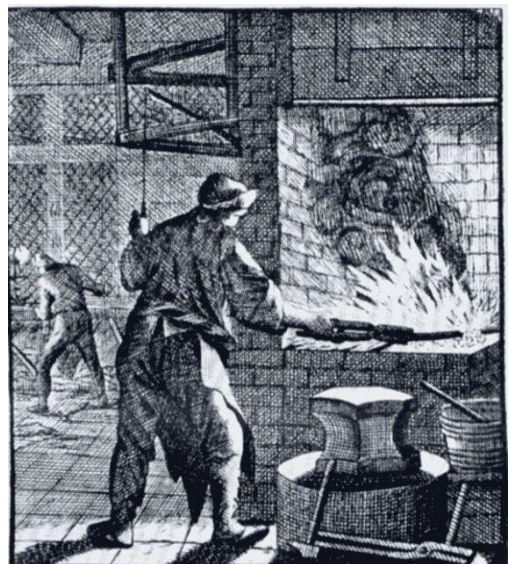
Twee compagnieën Italiaanse soldaten, die te voet zijn en gevochten hebben in de Dertigjarige Oorlog, onder leiding van de la Croce, trekken op 1 november weer de stad binnen en moeten worden ingekwartierd. Om hem gunstig te stemmen krijgt hij een vaatje wijn en enige Maasvissen aangeboden. Deze troepenafdeling was een van de vele legeronderdelen die tijdens de Dertigjarige oorlog (1618-1648) in Sittard ingekwartierd waren en die een zware aanslag betekenden op de portemonnee van de Sittardse burgers.

De voogd bezichtigt, namens de Kapucijnen, de gasthuiskapel en het gasthuis. De magistraat vergadert onmiddellijk, om de komst van de Kapucijnen te verhinderen. Hij had liever met de Dominicanen te maken. Pater Jacobus Frederici, dominicaan, is te gast bij Jacob Salden te Sittard. Hem wordt gevraagd of hij pastoor van de Grote Kerk zou willen worden. Hij is het niet geworden, maar zijn oponthoud te Sittard heeft wel tot gevolg dat later de paters dominicanen zich in Sittard vestigen.

1623

Voogd Heister en Renerus Douven gaan naar de Spaanse bevelhebber Hendrik van den Bergh, die te St. Annadaal verblijft, om verlichting van het garnizoen te krijgen.

De deken van het messensmedersgilde in Sittard protesteert bij de hertog van Gulik en vraagt om maatregelen tegen het namaken van Sittardse messen door de smeden van Solingen en die deze als Sittardse messen te verkopen. De hertog gaf bevel aan zijn Gulikse ambachtslieden, voogden en schepenbanken om alle messen, die onrechtmatig voor Sittardse messen werden aangeboden, verbeurd te verklaren en de oneerlijke handelaren te bestraffen. De echte Sittardse messen waren 'von alters her' voorzien van het stadswapen, dat als waarmerk voor eerste kwaliteit op de buitenlandse markten overal aanvaard werd. Het bloeiende ambacht van 'messersmid' is in de loop van de 18^e eeuw in Sittard verloren gegaan.

Figuur 19: 'Messersmid' in Sittard

1624

De openbare uitoefening van de protestantse eredienst wordt door de hertog verboden en de school van de hervormden wordt gesloten.

1626

Vier Predikheren en twee broeders nemen hun intrek in het refugiehuis van de heren Dobbelsstein in de Plakstraat, naast de woning van de stadsvoogd, en bekend als de 'Dobbelssteynporte'. Met instemming van het kapittelcollege beginnen zij hier hun eerste Latijnse school, waarin drie van de vier paters Dominicanen als leraren optreden. Voor de kerkelijke diensten krijgen zij door hertog Wolfgang Wilhelm von Neuburg en het stadsbestuur de uit de 13^e eeuw daterende en aan de H. Catharina toegewijde gasthuiskapel toegewezen, op de plaats waar nu de St. Michielskerk staat. In 1631 krijgen zij het aansluitende gast- of armenhuis tot hun beschikking aan de Oude Markt, dat nog volledig uit leem opgebouwd is.

Figuur 20: Bij de sloop van woningen in de Helstraat in 1970 blijken enkele binnenmuren nog van leem gemaakt te zijn. In latere jaren werden de lemen delen vervangen door bakstenen tussen het houten vakwerk, zoals bij de sloopwoning uit de Helstraat te zien is

Figuur 21: Gasthuis aan de Oude Markt wordt Dominicanenklooster

Een officier van het keizerlijke leger, Bruno Busch, schenkt aan de jonge kloosterstichting een kruis van zilver en geslepen stukken bergkristal. Onderaan bevindt zich een ruw stuk bergkristal, in zilveren vassing, dat als Kruisberg fungeert. De beeldjes onderaan, Maria en Johannes, zijn ook van zilver. Opvallend dat dit kruis bewaard gebleven is, terwijl het meeste van de zilverschat verdwenen is tijdens de plunderingen van de Franse troepen.

1627

In de stad overnachten de infanterie van Brabant en graaf Hendrik van den Bergh.

1628

Spaanse troepen bezetten Gulik en sluiten beide protestantse kerken (Luthers en gereformeerd).

Op 28 december arriveert Graaf van Stirumb met zijn Hollandse troepen in Sittard. In de stad worden plakaten opgehangen, waarin de neutraliteit van het hertogdom Gulik benadrukt wordt.

1629

Keizerlijke Spaanse troepen maken de omgeving van Sittard onveilig. Zij vallen het dorp Susterseel binnen, waar zij huisraad, kleren en veldvruchten stelen. Via Gangelt gaan zij naar Munstergeleen waar ze zes dagen blijven, om dan weer naar Susterseel te gaan. Daar blijven zij dan 14 weken liggen. Schade 11540½ rijksdaalder.
's Nachts op 16 november worden in het raadhuis twee compagnieën Spaans voetvolk ondergebracht. Zij blijven daar tot 30 april 1630 in winterkwartier.

In Aken worden alle joden verdreven. Enkelen van hen komen in Sittard terecht, waar zij wel toegelaten worden, tegen betaling van een hoge belasting. Zij krijgen een 'Geleitschein' waarmee ze het recht verkrijgen van verblijf en uitoefening van hun beroep.

Figuur 22: Kerkschat (kruis van zilver en kristal) van de St. Michielskerk uit 1626

Figuur 23: 'Geleitschein' uit de tweede wereldoorlog

1630

Aan een Spaans regiment soldaten wordt de toegang tot de stad geweigerd. Zij willen zich hier legeren. Als reactie daarop nestelen zij zich in de Voorstad, wat toen een apart gehucht was.

Figuur 24: Voorstad in 1907

Op 31 augustus worden de Spaanse troepen alsnog in de stad toegelaten en wordt als welkomstgeschenk 8¼ aam, ruim 1300 liter, bier aangeboden om hen vriendelijk te stemmen.

1631

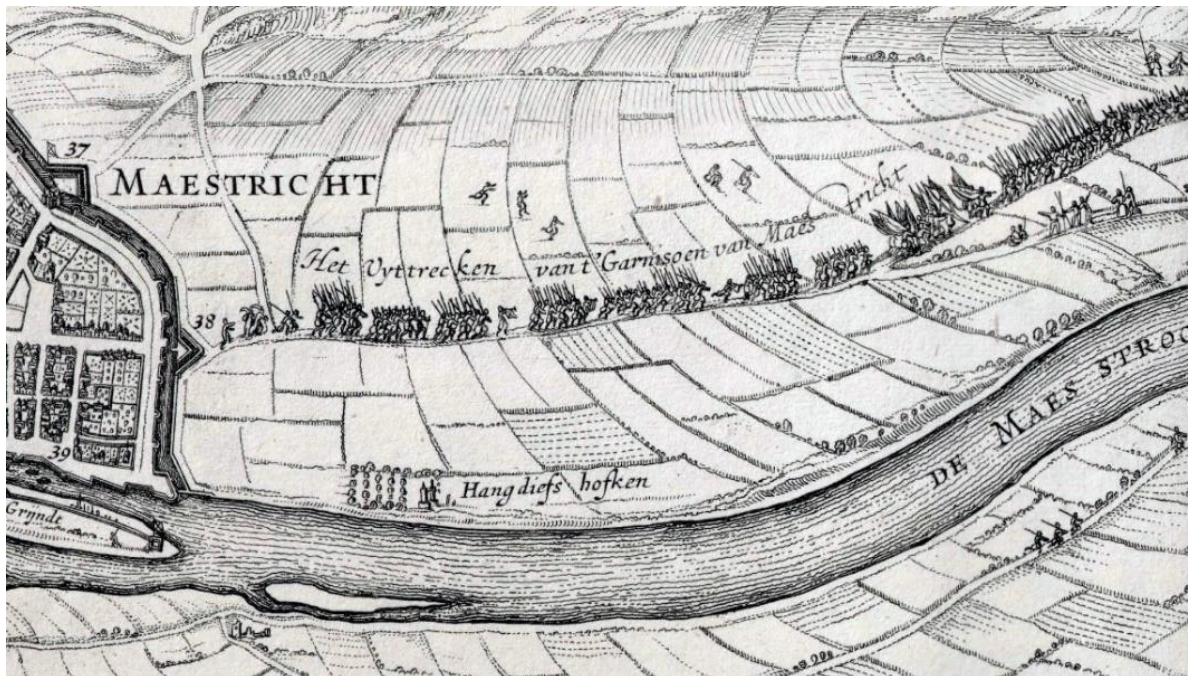
Op de feestdag van St. Michael wordt het Allerheiligste in processie van de St. Petruskerk naar de Gasthuiskapel op de Oude Markt overgebracht. Dit is ook de reden dat de latere kerk, die op deze plek gebouwd wordt, gewijd is aan St. Michael als patroon.

Figuur 25: Het allerheiligste op het Kloosterplein rond 1900

1632

De prins van Oranje Frederik Hendrik (bijnaam 'de Stedendwinger'), aanvoerder van de Staatse troepen, trekt langs de Maassteden en de protestanten krijgen meer godsdienstvrijheid. Hij veroverd in 1629 eerst Den Bosch, daarna in 1632 Venlo en Roermond. Na de inname van Roermond trekt Frederik Hendrik langs Maaseik naar Maastricht, met 4000 cavaleristen en 17000 man infanterie (bestaande uit o.a. Franse, Waalse, Engelse en Schotse huurtroepen). Graaf Herman Otto van Styrum trekt tegelijkertijd door het Gulikse land naar het zuiden en belegert Sittard. Na een bombardement van drie uren op 8 juli, met 8000 'Feuerrohren' (vuurwapens), opent Sittard haar poorten voor het Staatse leger en krijgt een bezetting van 300 man. Het Spaanse garnizoen in Sittard wordt verdreven.

Figuur 26: "Het Uyttrecken van t Garnisoen van Maestricht" (Spaanse troepen) tijdens het beleg van 1632

Figuur 27: Detail uit de Atlas 1631 Minor Mercator (noorden ligt rechts)

(belangrijke steden rond Sittard: Valkenburg, Maestricht, Stochem, Sittert, Nieuwstat, Susteren, Montfort, Ruremonde)

Titel van een in Den Haag in 1632 gedrukte tekst op rijm: "Trivmph basvyn over de geluckige victorie ende heerlijke over-winninge der stadt Maestricht, mitsgaders de steden Venlo, Rourmonde, Stralen, Erckelens, Sittert, ende Limburgh met het landt daer aen behoorende : gewonnen door den door-

luchtigen, Hoogh-geboren vorst Frederick Henrick Prince van Oranjen, Grave van Nassau ... int jaar 1632". In Amsterdam werd in 1632 de volgende tekst gedrukt: "Over de treffelijcke ongemeene Zeghe der wijtberoemde Stadt Maastricht, ende der Steden Venlo, Ruermonde, Stralen, Zittert ende Limborgh: mitsgaders ses Schanssen, veroverd door 't beleyt des ... Prince van Orangien, ... int Jaar 1632."

Figuur 28: Staats kampement bij Borgharen aan de Maas tijdens het beleg van Maastricht in 1632 (Boven loopt een nieuwe groep naar het front en daaronder komt een groep terug met gewonden, rechtsonder hebben de Hollanders een botenbrug (63) gebouwd en stroomopwaarts een versperring

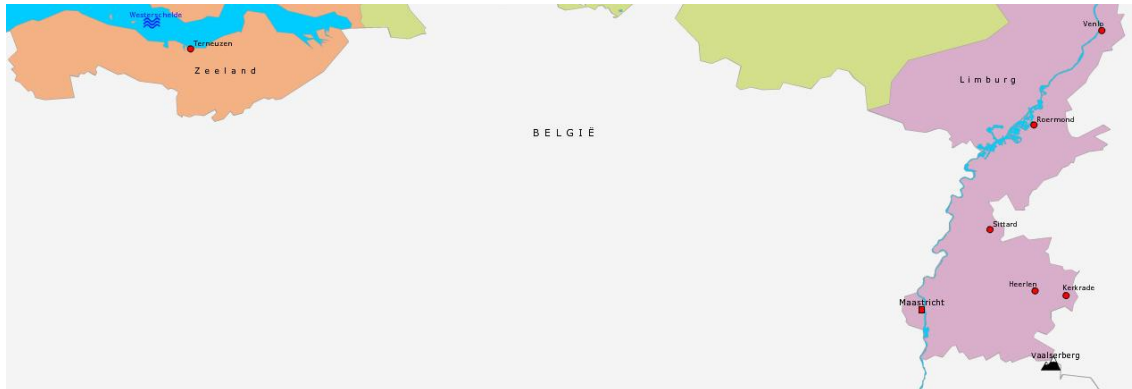
Elke veroverde stad moest één kerk overdragen aan de protestanten en Maastricht twee (de St. Matthijkskerk en de St. Janskerk naast de St. Servaaskerk; deze is nog steeds een protestantse kerk) omdat de stad zich niet tijdig genoeg had overgegeven. Wel kreeg elke stad vrijheid van godsdienst. In 1635 sluit Frederik Hendrik een alliantie met Frankrijk om samen op te trekken tegen Spanje, dat de zuidelijke Nederlanden bezet houdt. Frankrijk zet 25.000 man soldaten en 5.000 ruiters in.

Figuur 29: Belegging van Maastricht in 1632 (Frederik Hendrik zit op de witte schimmel links)

Bij de overgave van Maastricht in 1632 stelde stadhouder Frederik Hendrik, zich namens de Staten-Generaal zeer tolerant op. Naar oud gebruik mocht de stad zichzelf blijven regeren onder toezicht

van de Bisschop van Luik en de Staten-Generaal. Maastricht moest nu ook het protestantisme van de Staten-Generaal accepteren. Het was de bedoeling van Frederik Hendrik om hierna de andere provincies van de zuidelijke Nederlanden in te nemen en te scheiden van het Spaanse keizerrijk, maar zover kwam het niet. Met de verovering van Venlo, Roermond, Sittard en Maastricht werd wel de 'corridor' naar Maastricht bij het grondgebied van de Republiek der Nederlanden getrokken, wat nog steeds goed te zien is aan de kaart van Nederland.

Figuur 30: De verovering van Venlo, Roermond, Sittard en Maastricht door Frederik Hendrik in 1632 brengt Limburg bij Nederland

De Dominicanen verhuizen van het refugiehuis in de Plakstraat naar het verbouwde gasthuis aan de Oude Markt, het toekomstige Dominicanenklooster. Het moederhuis in Maastricht had geldelijk royaal bijgedragen omdat zij een veilig refugie-klooster wilden hebben, dat buiten Staatsgebied lag. Zij vreesden de protestants georiënteerde Hollandse troepen die Maastricht bezet hadden. Johan Lemmens begint met de bouw van een protestantse kerk, maar om moeilijkheden met de schepenen uit de weg te gaan, geeft hij aan dat hij een brouwerij gaat bouwen in zijn achterhuis aan de Molenbeek. Zijn eigen woning richt hij in als verblijfplaats van de predikant.

Figuur 31: Protestantse kerkje, in de westmuur zijn nog duidelijk de oude kleine ramen van de 'brouwerij' te zien

In Urmond wordt ook een protestantse kerk gebouwd, op een verhoogde heuvel (terp).

Figuur 32: Protestantse kerk in Urmond in 1930

Door de nadering van Spaanse troepen onder generaal Pappenheim, trekt de Staatse bezetting van Sittard zich terug op Roermond, maar laat binnen Sittard een 60-tal mannen achter. Graaf Jan van Nassau krijgt bij zijn vertrek uit Sittard voor 48 gulden wijn aangeboden, terwijl kapitein Verdonck bij zijn vertrek 'crombroder und bohnolie' krijgt aangeboden. De Spaanse generaal Pappenheim trekt later weer vanuit Roermond langs Sittard richting Maastricht en verliest hier de slag van de Hollanders.

Figuur 33: De Spaanse generaal graaf van Pappenheim legt een schipbrug ten zuiden van Maastricht aan en valt van daaruit de Hollanders in Maastricht aan

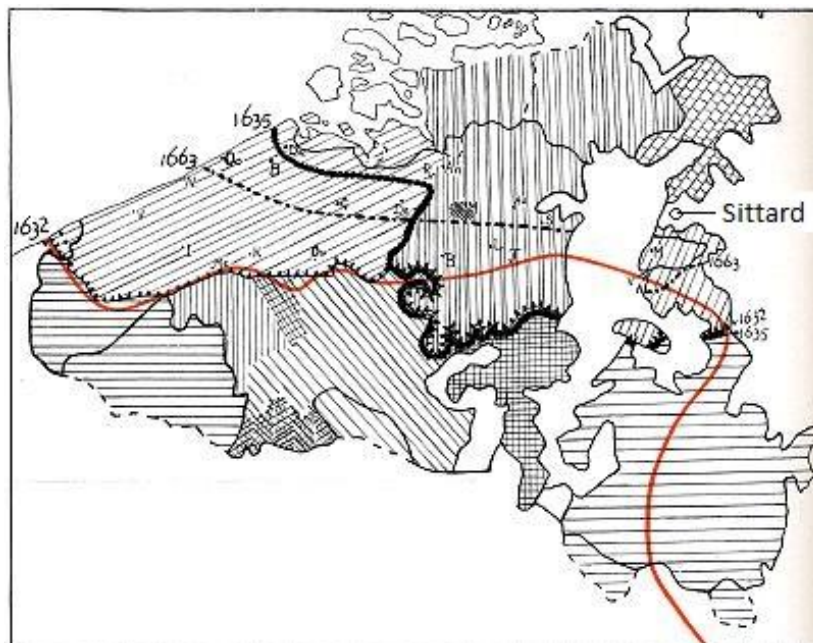
1633

De Spanjaarden bieden een vredesverdrag aan, waarbij ze voorstellen om Maastricht te ruilen voor Breda, plus een grote som geld. De Hollanders wijzen dit af.

Een jaar later stellen de Hollanders voor om hertogdom Gelre te ruilen voor Maastricht en vesting Limbourg. Nu wijzen de Spanjaarden dit af.

1634

De Hollanders sluiten een geheim bilateraal akkoord met de Fransen over de verdeling van de Zuidelijke Nederlanden, waarbij de taalgrens Frans-Nederlands, ook de landgrens tussen Frankrijk en Nederland zou moeten worden.

Figuur 34: Rode lijn is de taalgrens en zou de landgrens tussen Frankrijk en Nederland moeten worden (Een jaar later stellen de Fransen het akkoord bij en willen ook Vlaanderen hebben)

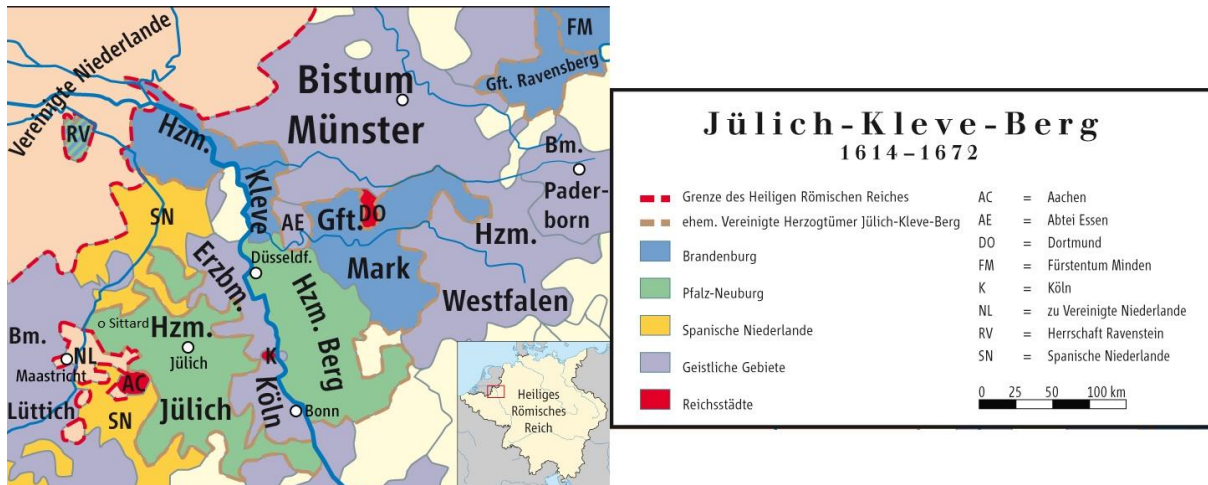
1635

Frankrijk verklaart de oorlog aan Spanje en een Frans leger van 20.000 man bezet Luxemburg en trekt naar Maastricht. Hier voegt het Franse leger zich bij de Staatse troepen, met de bedoeling om met 40.000 man naar Brussel op te trekken. De stad Tienen weigert de poorten open te zetten en er vindt een bestorming en plundering plaats, als afschrikwekkend voorbeeld voor de andere steden. De vrouwen in Tienen worden verkracht en de stad tot de grond toe afgebrand. Het volgende beleg van Leuven mislukt en de Frans-Hollandse troepen trekken zich terug naar Roermond. Brussel wordt nooit bereikt.

Sittard krijgt bevel van de hertog van Gulik om zich te voorzien van kruit en lood en het advies goed de wacht te houden. Dit omdat men een aanval van Spaanse troepen vreest. Verder geeft de hertog toestemming om een protestantse kerk te bouwen.

De Hollandse Graaf van Styrum stuurt zijn ritmeester naar Sittard om haver en wijn te vorderen en die vordert van de burgemeester 100 rijksdaalders.

De situatie in onze omgeving is nogal ingewikkeld. De samenwerking tussen Gulik, Kleef en Berg houdt nog steeds stand.

Figuur 35: De samenwerking tussen Gulik, Kleef en Berg houdt nog steeds stand.

Er komt enige verlichting voor de stad als enkele compagnieën soldaten de stad verlaten. Op 22 november zijn de Spaanse troepen van veldmaarschalk Piccolomini in Stevensweert. In allerijl worden Sittardse boden uitgezonden om te kijken waar deze troepen zich bevinden, omdat men bang is voor een aanval op Sittard.

1636

Vanuit Millen vestigt zich een missie der Jezuiten in Sittard, om de groei van het protestantisme in Sittard in te dammen en die krachtig tegen de hervorming op te treden. Aan het hoofd staat pater Jacobus Kritzraedt, die naar school gegaan was in het jezuïetencollege in Roermond (in 1611 gesticht), om daar één jaar poëtica en twee jaren retorica te volgen en waar de belangstelling voor het verleden door de Roermondse jezuïeten bij hem aangewakkerd werd. Van de calvinistische weduwe Kroeten wordt een woning gekocht in de Plakstraat, het tegenwoordige Kritzraedthuis. Gezien de muurankers dateert het gebouw van 1620.

Figuur 36: Gevelsteen Kritzraedthuis

Figuur 37: Kritzraedthuis met jaartal 1620 in de muurankers

Met raad en daad trachtten de jezuïeten de Sittardse bevolking, die zwaar te lijden had van de ellende van de Dertigjarige Oorlog, bij te staan. Ze assisteerden in de zielzorg, maar stelden de inwoners ook in de gelegenheid kostbaarheden in het grote stenen missiehuis onder te brengen om te voorkomen dat de spullen geroofd werden door krijgsvolk. Uiteraard lieten ze geen kans onbenut om calvinisten te winnen voor het katholicisme; de successen werden dan ook trots opgesomd in de jaarrapporten van de jezuïeten.

Voor de geschiedschrijving is het belangrijk dat Kritzraedt tijd vond om zich bezig te houden met het onderzoeken van oude geschriften. Hij ergerde zich over de onachtzaamheid waarmee de meeste mensen met oude documenten omsprongen. Menig archiefstuk werd door hem van de ondergang gered, zoals het parochiearchief van Gangelt, dat hij in de sacristie van de kerk in erbarmelijke staat aantrof: op de grond uitgespreid, vochtig en vuil. Dat hij tot het verzamelen van gegevens en schrijven kon komen, dankt hij overigens aan kanunnik Van Oyenbrugge, die door een legaat ervoor gezorgd had, dat de jezuïeten niet uit geldgebrek uit Sittard hoefden te vertrekken. Toch werd de missie in oktober 1646 opgeheven.

Kritzraedt werd ook geïnspireerd door Werner Teschenmacher, die tussen 1613-1614 predikant was van de gereformeerde gemeente in Sittard, en die in 1638 zijn boek over de geschiedenis van de Verenigde Hertogdommen Kleef, Gulik en Berg publiceerde. Hieruit heeft Kritzraedt 160 keer geciteerd.

Figuur 38: Sittards charter uit 1450, met gebroken zegel

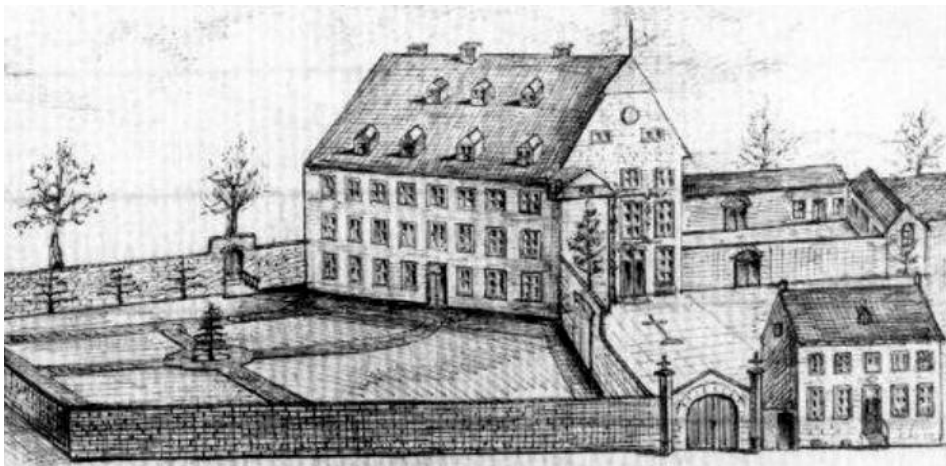

Figuur 39: (Links) Boek van Werner Teschenmacher 'ANNALES CLIVIAE, JULIAE, GELDRIE ...' uit 1638 (Rechts) Beeld van Kritzraedt in een nis boven de Heinsbergerpoort bij zijn geboortehuis in Gangelt

De Spaanse overste Delafosse verschaft zich toegang tot de stad met behulp van een troepenmacht. Hem was al een maand eerder de toegang geweigerd.. Om de inkwartieringskosten van de Spaanse troepen van Florentin la Fosse te bekostigen, verkopen burgemeester, raad en schepenen een jaarrente aan Dries Brandts uit Havert voor een bedrag van 732 bescheiden rijksdaalders. Als onderpand gelden alle stadsaccijnzen. Begin juni verlaten de Spanjaarden de stad weer.

Op 10 juni veroveren Staatse troepen de stad Sittard, die reeds zwaar beschadigd was. Een bericht uit die tijd spreekt daarvan als volgt: "*dermassen verhetzt und verderbt, die Häuser eingeschert, theils gar niedergerissen und theils also destruiert das kaum Häuser gleich, gestalt die Burger gezwungen wurden Haus und Hof zu verlassen und sich sambt Weib und Kinder in angrenzenden Lander zu retirieren und salvieren.*"

Tijdens een soldatenoproer wordt het 'Huis op de Berg' verwoest. In 1642 wordt het huis herbouwd.

Figuur 40: Huis op de Berg

1637

De protestantse kerk aan de Molenbeek tegenover de banmolen, als pseudo brouwerij annex mouterij gebouwd door molenaar Lemmens, wordt in gebruik genomen.

Figuur 41: Protestants kerkje aan de Molenbeek in 1968, vlak voor de afbraak van 'Klein Venetië'

Terwijl Frederik Hendrik de stad Breda verovert, heroveren de Spaanse troepen de steden Sittard, Roermond en Venlo, waardoor hun greep op de Limburgse Maasstreek, op Maastricht na, vrijwel hersteld wordt.

Figuur 42: Het beleg van Breda in 1637

De reeks Spaanse successen gaf sommige Spaansgezinde inwoners van Maastricht weer nieuwe moed en leidde in 1638 tot het 'Verraad van Maastricht', daarbij gesteund door een aantal Maastrichtse katholieke geestelijken, die de protestantse Hollanders het liefste weer zagen vertrekken. Ondanks de steun van binnenuit is Maastricht nooit meer veroverd door de Spanjaarden. De samenzweerders uit Maastricht werden onthoofd en gevierendeeld op het Vrijthof. Die konden bij het 'laatste oordeel' nooit meer in de hemel terecht komen.

Figuur 43: Terechtstelling van de 'Verraders van Maastricht' in 1638

1638

Pastoor Reuter van Sittard gaat naar Maaseik om te proberen het stadsbestuur van Sittard, dat naar deze stad was gevlucht vanwege de oorlogstroebelen, over te halen weer naar de stad terug te keren.

Dit mislukt echter, het stadsbestuur wil nog niet terugkeren, zij wacht te Maaseik het vertrek van de Spaanse troepen af.

Figuur 44: Ferrariskaart van Maaseik in 1771

1639

De Italiaanse maarschalk Piccolomini, in dienst van de Spanjaarden, verordent dat Sittard in de voorafgaande jaren zoveel van soldaten geleden heeft, dat ze niet verder met oorlogskosten belast zal worden. Er wordt in oktober een proclamatie van keizer Ferdinand II afgekondigd, waardoor generaal Piccolomini zich gedwongen ziet troepen in Gulik onder te brengen. Ondanks eerdere beloftes om dit niet te doen, wordt veldmaarschalk Lambooy met zijn staf, 22 compagnieën te paard en vijf compagnieën te voet, ingekwartierd in Sittard.

Tussen de burgers in de stad ontstaan onderlinge twisten. De burgers die naar Maastricht en Maaseik zijn uitgeweken vanwege het gevaar, worden in Sittard aangeslagen voor de onroerendgoedbelasting. Zij weigeren echter te betalen, omdat ze toen niet in Sittard gewoond hadden. Hierop volgen strafmaatregelen. Op hun beurt laten Sittardse burgers te Maastricht twee Sittardenaren, licentiaat Hack en burgemeester Johan Greuwels, arresteren (hen wordt verweten dat burgemeester en schepenen zware inkwartieringskosten hebben ontlopen door naar Maaseik uit te wijken) om dwang uit te oefenen op de Sittardse belastingheffers en onder de belastingaanslag uit te komen. Men komt uiteindelijk tot een compromis, de belastingaanslag wordt verlaagd.

1640

In de stad wordt een compagnie soldaten van de Italiaan Carreto, in dienst van de Duitse keizer, gelegerd onder leiding van Oberst-luitenant Bentinck en kapitein Vernon. De troepen van de Italiaan Carreto hebben een slechte naam vanwege hun bedreigingen met brandstichting en het gevangen nemen van gijzelaars, om hun eis tot het betalen van veel geld kracht bij te zetten. Tot grote schrik van de verarmde bevolking wordt een paar maanden later een regiment ruiters van kolonel Savary ingekwartierd.

1641

De oom en inspirator van Kritzraedt, Johann Ritz, wordt tot voogd van Sittard benoemd. Uit vrees voor de komst van de gevreesde Hessische troepen beginnen burgers de stad te verlaten. Voogd en magistraat geven een proclamatie uit waarin staat dat het iedere burger vrij staat zijn kostbaarste zaken in veiligheid te brengen. Ouden van dagen en zieken staat het vrij de stad te verlaten. De overige burgers zullen echter in de stad moeten blijven en proberen de vijand af te weren en zich daarom te voorzien van geweer, kruid en lood. Er worden zelfs huizen en kloosters ontdaan van lood om daar kogels van te kunnen gieten.

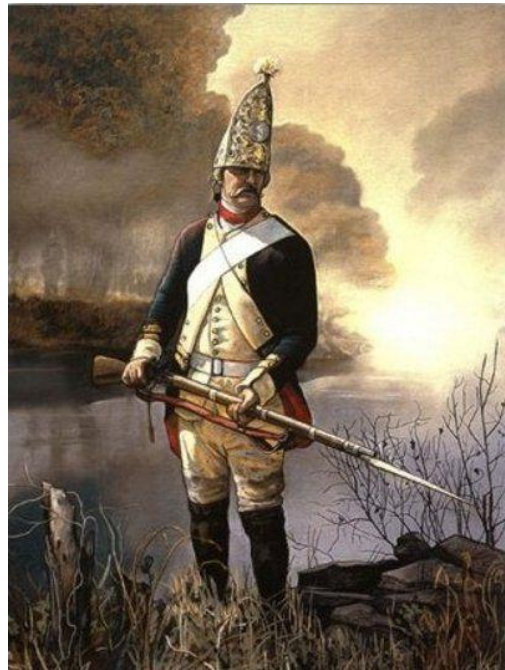
De generaal-auditeur van Lambooy arriveert in Sittard, om een onderzoek in te stellen naar de excessen van kapitein Vernon.

Vier soldaten, die in de stad geen logies kunnen krijgen, doen op bevel van kapitein Vendeler een inval in het huis van burgemeester Kamps en eten alles op wat zij in de keuken aan eetbaars kunnen vinden.

In de stad ontstaat een twist tussen burgers en soldaten. Burgemeester Kamps, die op verzoek van de dienstdoende korporaal tussenbeide wil komen, wordt door de soldaten zwaar gewond. Voor dokterskosten brengt hij de stad 25 gulden en 13½ stuiver in rekening.

De inwoners moesten de militairen voorzien van strozakken, kussens en wollen dekens. Ook waren ze verplicht hen turf of brandhout en een lamp met olie of kaars te geven.

Op verzoek van het stadsbestuur van Sittard trekken de schutters van het ambt Born de stad binnen, waar zij onder commando komen te staan van kapitein Haeck.

Figuur 45: Gevreesde Hessische soldaat

1642

Allerlei huurtroepen (Italianen, Denen, Hessen) trekken rond in onze omgeving, die goederen en geld eisen en die geregeld ingekwartierd moeten worden in Sittard.

Een aantal leden van het stadsbestuur hebben al de wijk naar Maaseik genomen, behalve burgemeester Goswinus Bex en de raadsleden Everhardts, Schuisters en Kleinen. Zij blijven op hun post ondanks de komst van de gevreesde Hessische troepen. De Hessische Overste graaf Witgenstein verschijnt op 26 maart met Hessische troepen in Gangelt. Hij zendt een luitenant en een sergeant naar Sittard met het verzoek een lid van het stadsbestuur naar Gangelt af te vaardigen. Troepen van deze bevelhebber zijn ingekwartierd te Gangelt, Waldfeucht, Tudderen en Susterseel, in totaal zo'n 2000 man. Omdat de gevorderde gelden niet op tijd binnen zijn, worden deze plaatsen leeggeplunderd en mannen en vrouwen worden mishandeld. Ook het vee wordt geroofd. Vrouwen worden verkracht door soldaten van deze bevelhebber.

Alleen een klein aantal raadsleden is op de raadsvergadering van 2 april aanwezig, de rest is naar Maaseik gevlucht. Tijdens deze vergadering wordt er over beslist hoe de Hessische vorderingen over de burgerij omgeslagen moeten worden.

In Tudderen worden Romeinse munten van keizer Titus gevonden bij het ploegen achter het huis van Nicolaus Quex, waar in de richting van Havert nog sporen van een oude Romeinse Villa lagen. Toen Kritzraedt deze munten te zien kreeg, herinnerde hij zich zulke munten in 1640 gezien te hebben bij de Maaseiker goudsmid en burgemeester Friedrich Malders, die kleiafdrukken van de munten gemaakt had. Kritzraedt legt meteen een verband met het Romeinse Theudurum, een vroegere statio op de heirbaan van Heerlen naar Xanten.

Figuur 46: Romeinse munt met afbeelding keizer Titus

In de zomer van 1642 worden de muurresten van kasteel Millen verwijderd, dat 100 jaar eerder vernietigd was door de troepen van keizer Karel V. Hierbij worden grote stenen kogels, zogenaamde 'Kammern', gevonden en ook verschillende soorten boeien, zoals een ijzeren 'sluier' waarin overspelige maagden en huwelijksontrouwen gedwongen werden op zondagen voor de kerk te staan.

Figuur 47: Oude handboeien

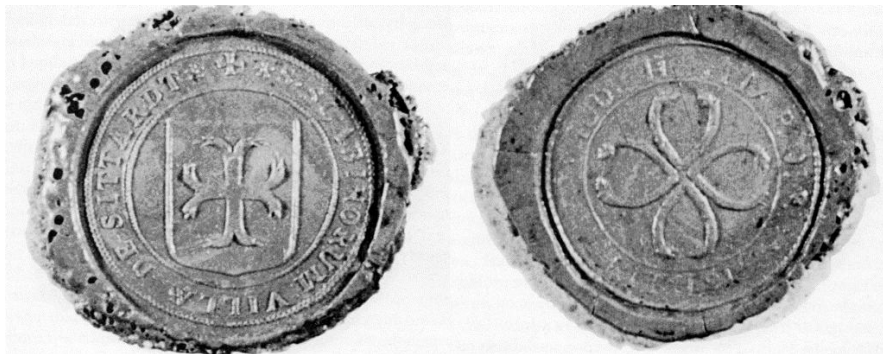
1644

In de voormalige stadsvoogdij, op de plek waar nu het pandhof van de Agnetenberg ligt, vestigen zich zusters Ursulinen. Dit huis was gebouwd als ambtswoning voor de stadsvoogd, die het hertogelijk gezag in de stad vertegenwoordigde en tevens voorzitter was van de schepenbank. In 1642 was deze vervallen voogdij gekocht door Philip Henrick von Bentinck, ambtman van Born en Millen, voor zijn dochter, Joffer Petronella von Bentick, die in wilde treden bij de zusters Ursulinen in Luik. Haar vader liet in dit huis een kloostertje inrichten. Nog tijdens de dertigjarige oorlog (1618 – 1648), nadat het naast haar kloostertje gelegen huis de 'Dobbelsteinpforte' door de keizerlijke soldaten was verwoest, verhuisden de Ursulinen naar Roermond. Kort hierna, in 1648, komen Dominicanessen zich in de oude voogdij vestigen. Zusters Ursulinen komen pas 2 eeuwen later weer in Sittard.

Figuur 48: Pandhof van het klooster Agnetenberg uit 1662

Het stadsbestuur reserveert 326 gulden en 4 stuiver voor herstelwerkzaamheden aan het uurwerk in de toren van het stadhuis. Er wordt besloten om twee gebarsten klokken te laten hergieten en één nieuwe aan te schaffen, er was dus sprake van een carillon.

*Figuur 49: Sittards schepenzegel begin 17e eeuw
(‘S. Scabinorum. Villae. De. Sittardt’)*

*Sittards schepenzegel einde 17e eeuw
(‘Sigilum. Alti. Judicii. Sittardi’)*

Afbeeldingen van een slangenkruis met van elkaar afgekeerde of naar elkaar toe gekeerde slangenkoppen met giftongen.

1645

Op de wallen worden lichte kanonnetjes in gebruik genomen, zoals de ‘donderbus’, die stenen kogels wegschoot en 10 schoten per dag kon lossen.

*Figuur 50: Originele Sittardse donderbus
in Fort Sanderbout*

1647

De stadsrekening vermeldt het laten maken van olielampen *“Bey Johannen Wincke einen Eiserr umb auffen Rathhaus zu gebrauchen, zahltt mit 12 st.”* (stuivers). Na het luiden van de avondklok gingen alle luiken dicht en werd het stil en aardedonker op straat, behalve bij volle maan. 's Nachts liep een nachtwacht met een ratel door de stad om de bewoners te beveiligen (*“ dem Ratelmann Derichen Schmitz welke des Nachts von 11½ bis 3½ Uhr zur Abwendung der Diebstählen gewacht und geratelt hat”*). De mensen gebruikten in huis olielampen, 'sjnooternaas' (snotneus) genaamd naar de voortdurende druipende pit. Vaak waren die van geel koper gemaakt, met verzwaarde voet, lange steel met daarop het oliereservoir, met een halfronde tuit waaruit de pit ('sjmok') steekt.

De pit verbrandde niet volledig, maar verkoolde en begon te walmen. De pit werd dan 'gesnoten' met een soort schaar ('sjmoksjeer'), een schaar met een bakje eraan om het afgeknipte verkoolde piteinde op te vangen.

Het vuur maken was ook een heel gedoe. Met behulp van een vuursteen en tondel ('baand', een stuk koolstof houdend ijzer), die in een tondeldoos ('baandsjotel') bewaard werd, sloeg men 's morgens vuur boven een stuk gebrand linnen ('baand') of een in salpeter gekookte paddenstoel (tondelzwam), die gemakkelijk vuur vatte en in de tondeldoos bewaard werd. Daarmee werd dan een zwavelstokje ('sjwaegel') van hennepstro, gedoopt in gesmolten zwavel, aangestoken en daarmee vervolgens de olielamp of kaars.

Figuur 51: Snotneus, de lamp totdat rond 1880 de petroleumlamp met glazen 'schoorsteen' komt

Figuur 52: Tondelzwam

Figuur 53: Inhoud van een tondeldoos: vuursteen, stuk ijzer om vonken te slaan, gedroogde tondelzwam of stukje linnen of gedroogd hennepstro

Vaak probeerde men het vuur te bewaren door, bij het naar bed gaan, kooltjes uit de haard in een komfoortje te bewaren tot de volgende morgen of men ging vuur bij de burens halen. In de kerk bleef dag- en nacht vuur branden in de godslamp.

In Sittard zijn verschillende spreekwoorden gebruikt, waarin de kaars voorkomt, zoals:

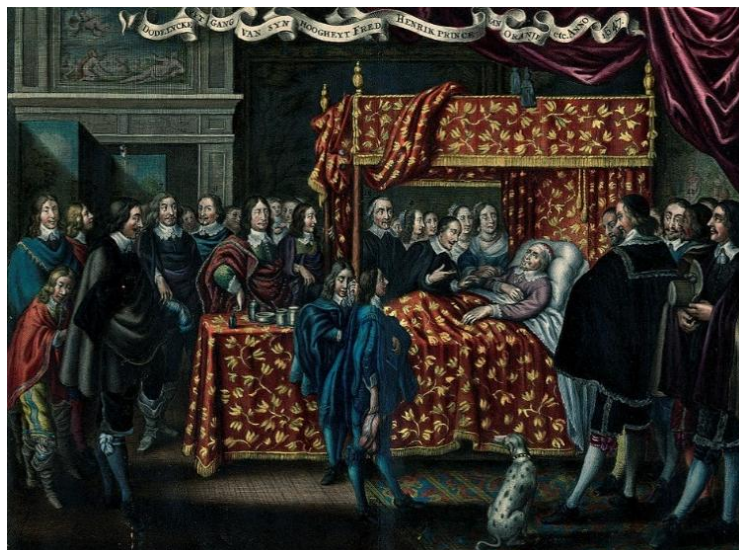
- 'rech wie ein kaers' (kaarsrecht)
- 'ein kaerske brennen veur de duuvel' (kwaad met kwaad vergelden)
- 'die zeen mit de kaers biejein gezuik' (die passen niet bij elkaar)
- 'hae kump de kaersen oetblaoze' (hij komt als het afgelopen is)
- 'de kaers geit 'm oet' (hij gaat dood)

Olie voor de lamp en dierlijk vet voor de kaars waren ook schaarse voedselvoorraden en vaak gebruikten de arme mensen een eenvoudig raapolielampje ('sjmoutlempke').

Figuur 54: Komfoortje om kooltjes te bewaren

Overlijden van Frederik Hendrik. Hij was geen voorstander van vrede met Spanje, maar zijn dood maakte dat uiteindelijk toch mogelijk.

Figuur 55: Frederik Hendrik op zijn sterfbed in 1647

1648

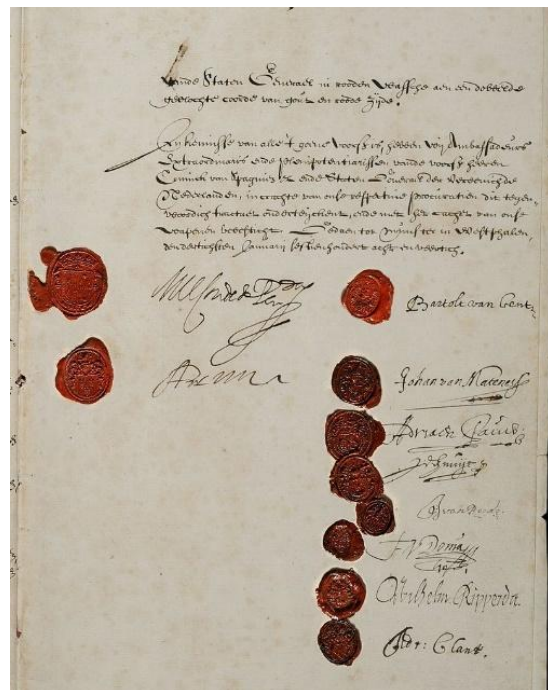
Einde van de tachtigjarige oorlog Nederland – Spanje, met de vrede van Munster. Dit brengt een grote mate van vrijheid voor de protestanten, ondanks de houding van de katholieke geestelijkheid.

Figuur 56: Ondertekening van het vredesverdrag door Nederlandse en Spaanse onderhandelaars te Munster in 1648

De republiek der Verenigde Nederlanden wordt hiermee als soevereine staat erkend door Spanje. Er kwam een grens tussen de Republiek en de Zuidelijke Nederlanden. Die werd bepaald door de actuele frontsituatie tussen de Nederlandse opstandelingen en de Spanjaarden in 1648. Een belangrijk indirect gevolg van dit verdrag was dat het Nederduits-Gereformeerde geloof de 'staatskerk' van de Noordelijke Nederlanden werd. Alle goederen van de Rooms-Katholieke Kerk vervielen aan de overheid; kerken, kapellen, kloosters en andere bezittingen. De rooms-katholieken moesten in Nederland tot 1795 gebruikmaken van 'schuilkerken': ze mochten kerkdiensten houden, maar niet in gebouwen die aan de buitenkant als kerk herkenbaar waren. Voor Antwerpen bleef de Schelde bijna twee eeuwen lang afgesloten (tot in 1813).

Sittard bleef tot het hertogdom Gulik behoren en maakte geen onderdeel uit van de Nederlanden.

Figuur 57: Ondertekend vredesverdrag van Munster

Figuur 58: De rode lijn geeft de frontlinie tussen Nederland en Spanje weer en wordt in 1648 de grens tussen de Noordelijke- en de Zuidelijke Nederlanden (tussen Maastricht en Venlo is de Maas is grensrivier)

1649

Om het protestantisme te bestrijden komen drie zusters Dominicanessen uit Brugge naar Sittard. Zij vestigen zich in de Plakstraat en bouwen daar hun klooster. Het waren moeder overste Maria Sibylla Bronckhorst (geboren in Kampen), haar helpster Ida Crokx (geboren in Antwerpen) en novice Willemken van Limiet (geboren in Waalwijk). Zij namen hun intrek in de Voogdij (het huis van de stadsvoogd) en Dobbelseinsteporte, het refugiehuis (toevluchtshuis) van de familie Dobbelsein, dat door de orde der Dominicanessen uit Brugge voor 2000 Ryxdalers gekocht was met de verplichting om voor de zielenrust van de heer Bentinck (de eigenaar van de oude Voogdij) "een eeuwiche jaergetydt met een singhende misse", te doen celebreren. Ook in deze tijd nog probeerden rijke mensen hun plekje in de hemel te kopen, één van de redenen voor de reformatie.

Zij noemden hun klooster St. Agnetenberg, dezelfde naam als het Zwolse klooster waaraan moeder overste Brockhorst dierbare herinneringen had.

De kerk van de Dominicanessen lijkt op de St. Michielskerk, de kerk van de dominicanen. Beide kerken hebben een barokke stijl, er staan drie altaren met een hoge retabel, een preekstoel en een lambrisering met houtsnijwerk met daarop zes beelden: rechts drie mannelijke heiligen (Hyacinthus,

Dominicus en Antonius van Padua) en links drie vrouwelijke dominicanessen (Rosa van Lima, patrones van Sittard, Catharina van Siëna en Agnes van Montepulciano, patrones van het klooster).

Figuur 59: Interieur kerk St. Agnetenberg

1650

Het slot in de citadel van Gulik wordt in gebruik genomen als kazerne.

Figuur 60: Alleen de slotkapel is herbouwd in oude stijl in 1962

Hertog Wolfgang Willem van Palts-Neuburg verkoopt de heerlijkheid Born aan graaf Jan Arnold van Leerode. De hertog blijft wel eigenaar van de Gulikse Graetheide en kasteel Grasbroek.

Figuur 61: Kasteel Grasbroek in 1932

Op een zitting van het algemeen kapittel te Rome wordt het Sittardse vicariaat van de dominicanen verheven tot prioraat of convent.

1652

De eerste en tweede steenlegging van de nieuwbouw van het klooster van de paters Dominicanen vindt plaats. De eerste steen wordt gelegd door Wolfgang, heer van Millen, Born en Wolfrath, namens de hertog van Gulik die het Gasthuis ('armenhuis') met de daarbij horende kapel ten geschenke gegeven had. De tweede steen wordt gelegd door verschillende belangrijke aanwezigen in tegenwoordigheid van het stadsbestuur en vele inwoners van Sittard.

De Dominicanen beginnen met het Albertus Magnuscollege (Collegium Albertinum), dat grotendeels bedoeld was voor de opleiding van Vlaamssprekende geestelijken, die in het missiegebied boven de grote rivieren konden worden ingezet (hier had de reformatie het katholicisme verdreven).

De Nederlandse admiraal Maarten Harpertszn Tromp verslaat de Engelsen bij Dover op 10 december 1652.

1653

De Gasthuiskapel wordt afgebroken om plaats te maken voor de St. Michaelskerk, waarvan de eerste steenlegging plaats vindt in 1659.

Figuur 62: St. Michielskerk in 1880 op de plek van de vroegere Gasthuiskapel

Hertog Wolfgang Willem overlijdt en zijn zoon Philip Willem volgt hem op, hoewel dat pas in 1666 definitief aanvaard wordt door de hertog van Brandenburg.

1654

Bij drukker Henricus Krafft in Keulen verschijnt een 44 pagina's tellend boekje over de Gulikse ambten Millen en Born van dichter en historicus pater Jacobus Kritzraedt. Hij publiceert het werkje onder het pseudoniem Jobus Zartdarickius, een anagram (een met dezelfde letters gevormd woord) van zijn eigen naam. Op de achterzijde van de omslag verwerkt hij het jaar van de uitgave in een dubbel chronogram: "*MILLen born satraplae typls DeLineatae*" (de ambten Millen en Born in druk weergegeven) en "*Die herrLigkelten MILLen born*". Al eerder in 1644 had hij voor de stadsbestuurders van Gangelt (zijn vader was hier burgemeester) het *Stadtbuch Gangelt* geschreven, waarin de oude privileges van de stad vastgelegd zijn. Dit handgeschreven werk is nooit uitgegeven. Het motto van Kritzraedt was: "*Such nach, hör ahn, was sey gethan vorzeiten bey den Alten, sonst wirst allzeit Unwissenheit gleich einem Kind behalten!*".

Bouw van de stadsboerderij Den Tempel in Maaslandse stijl op het einde van de Gruizenstraat bij de wal (Steenen Muurke). Deze stadsboerderij heeft ook dienst gedaan als mouterij/brouwerij en in mijn jeugd als champignonkwekerij in de kelders. Bij de sloop van 'Klein Venetië' in 1970 wordt de toegangspoort van stadsboerderij uitgevoerd als een soort stadspoort, die hier nooit geweest is. Vesting Sittard had geen zuidelijke poort, wel een waterpoort voor de doorgang van de Molenbeek door de wal.

Figuur 63: De toegangspoort van boerderij den Tempel na renovatie uitgevoerd als een soort stadspoort.

De magistraat sluit een overeenkomst met de 'uhrwerckmeister' van Linnich, Johann von Neele, voor het uitvoeren van reparaties aan het uurwerk, de pedalen en de hamers in de stadhuistoren. Het carillon wordt hierbij uitgebreid van 11 naar 15 klokken. Het transport van de klokken naar Linnich komt voor rekening van het stadsbestuur. De herstelwerkzaamheden worden geschat op 450 rijksdaalders.

Figuur 64: Bij de restauratie van den Tempel is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de oude bouwmaterialen

1655

Burgemeester, schepenen en raad verklaren dat zij aan stadsvoogd Peter Ulner een moestuin schenken ter grootte van 99 roeden en 12 voet. Deze moestuin ligt buiten de Putpoort tussen het Schuttestraatje en de buitenste vijvers. Aan de ene kant grenst deze tuin aan de tuin van burgemeester Grewels en aan de andere kant aan de gasthuisbeemd. De stadsvoogd krijgt deze tuin voor bewezen diensten.

Het klokkenspel in het stadhuistorentje wordt vernieuwd door Johann von Neel.

De Dominicanessen van de Agnetenberg kopen het westelijk aan de Voogdij grenzende pand (de 'Dobbelsteinporte'), waarin van 1626 tot 1632 de Dominicanen gewoond hadden en die in 1630 tijdens de dertigjarige oorlog verwoest was. Hier hoorde ook een vrij groot terrein bij waardoor de zusters het klooster Agnetenberg konden vergroten en ruimte scheppen voor het internaat. Het hele terrein (klooster en oude voogdij) werd ommuurd.

Figuur 65: Kloostermuur bij de Agnetenwal

Door deze ommuring werd ook de vijver (de 'binnenwyer', die door een bron gevoed werd met zeer schoon water) op het terrein van de voormalige Dobbelsteinporte onbereikbaar voor omwonende burgers, die het als een onvervreemdbaar oud recht beschouwden om aan deze vijver water te halen en die in de afvoer naar de Plakstraat hun wasgoed te spoelen. Daarom werden in de muur twee 'porren' aangebracht, twee gemetselde uitbouwen met een putje, waar het schone water door stroomde, *"d' eene neffens onze porte in de Plackstrate en de andere in het Rosmeulen-stratiën"*.

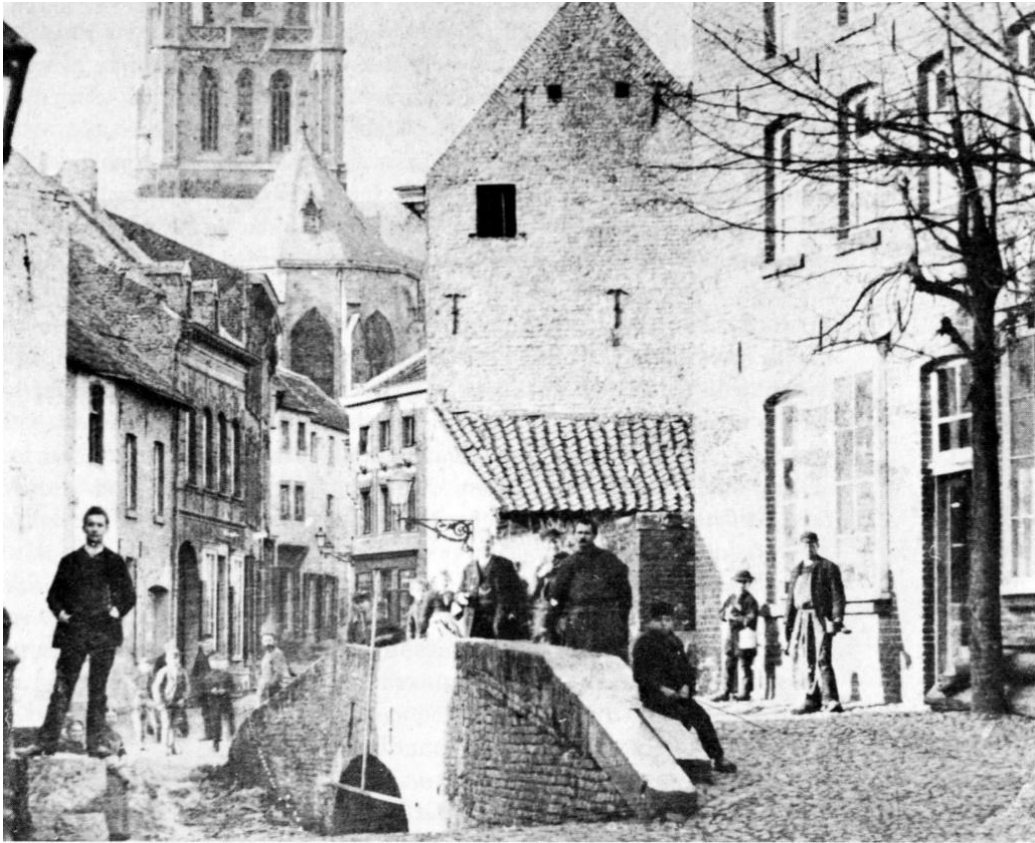

Figuur 66: Links op de voorgrond de ingang van Rosmolenstraatje, met de por voor het wasgoed (op de achtergrond het Kritzaedthuis) rond 1900

Tot 1901 zocht het water uit deze vijver gewoon zijn weg door de Plakstraat naar de banmolen in de Molenbeekstraat. Deze primitieve waterafvoer is pas verdwenen toen in de Plakstraat riolering aangelegd werd. De vijver is gedempt in 1907.

Figuur 67: Aan de linkerkant van de Molenbeekstraat is duidelijk de afvoergoot te zien

Figuur 68: Brug van Maaskeien over de Molenbeek bij de banmolen uit 1891

(Tot deze tijd was er geen brug over de Molenbeek en moest men door de beek naar de andere kant zien te komen, door de 'voor'. Het water van de Kleine Wyer liep links de Molenbeek in)

De stenen, nodig voor deze muur, werden ter plaatse gebakken. Aan de walzijde werden in de muur 14 grote nissen uitgespaard, die bedoeld waren om er 14 staties te plaatsen. Binnen de muren (het 'klooster-slot') lag de meisjesschool voor de internen en buiten de muren, in de Plakstraat richting Putstraat, de meisjesschool voor externen. Deze school is 'vakkundig' gesloopt in 1981.

Figuur 69: Restanten oude meisjesschool bij de Agnetenwal in de Plakstraat in 1980

1657

De Dominicanen bouwen rond een gesloten pandhof in carrévorm hun nieuwe klooster naast de St. Michielkerk. Als sluitstuk verrees na 1659 de St. Michielskerk. De kerk is toegewijd aan St. Michael als herinnering aan de komst van de Dominicanen in Sittard op St. Michielsdag in 1626.

Figuur 70: Dominicanerklooster- binnenplaats naar het noorden en binnenplaats naar het oosten (ankerjaartal 1657)

Figuur 71: Dominicanerklooster- binnenplaats naar het westen en binnenplaats naar het zuiden

1660

Johann von Neel is nog steeds, samen met zijn zoon, bezig met de reparatie van het carillon. Op 20 mei valt hij naar beneden, ernstig gewond (*“ein gar bösen und verwundten schenkell”*) wordt hij door burgemeester Suisters naar binnen gedragen in de aan de Markt gelegen herberg van Stincke Hane. De waardin verzorgt hem en dient daarvoor later een rekening (4 gulden en 4½ stuiver) in bij het stadsbestuur. Door dit ongeval duurt de reparatie tot 1666.

1661

Thiss Helgers, alias Bex, maakt bekend dat hij aan Peter Wattlehe 200 gulden geleend heeft voor een jaarlijkse rente van 12 gulden en 10 stuiver (6%). Als onderpand geeft hij zijn huis en hof op de Steenweg, liggend met een zijde naast de Kleine Steeg en met de andere zijde naast de broer van Thiss Helgers, die Johan heet. Het huis grenst met een zijde aan de Steenweg (nu Voorstad) en met de andere zijde aan de weide van Matthiess Rademecher.

Figuur 72: De Kleine Steeg, begint rechts naast huize Kleikamp (gebouw links achter de bomen), in 1890

Deze boerderij moet in de onmiddellijke nabijheid van huize Kleikamp op de Voorstad gelegen hebben, aangezien naast dit pand 't Sjteegske ligt, een restant van de Kleine Steeg, die vroeger naar Ophoven leidde.

1661

De eerste steen wordt gelegd voor de nieuwbouw van het klooster der Dominicanessen in de Plakstraat.

*Figuur 73: Het pandhof, oudste deel van het klooster van de Dominicanessen uit 1662
(op deze plek stond de woning van de voogd van Sittard, tot 1641)*

Ambtman van Born von Bentinck en de voogd van Sittard Peter Ulner zijn de eerste steenleggers, in aanwezigheid van zeer velen uit Sittard. De Dominicanessen beginnen een school voor meisjes (lager en middelbaar onderwijs). Op de binnenwand van het pandhof is het ankerjaartal 1662 aangebracht.

1662

Henrich Schmitz, alias von Bredberen, verkoopt aan Andries Nierbeckh voor 120 gulden Sittards zijn huis aan de Molenbeek, liggend naast de Molenbeek en met de andere zijde naast het Gruizenstraatje. Een kopse kant van het huis grenst aan het huis van de erfgenamen van Johan Beltgens.

Figuur 74: Huis tussen Molenbeek en Gruizenstraat, naast het bruggetje in 1936

Een flinke aardbeving en tegelijkertijd sterke winden zorgen ervoor dat de nieuwbouw van het Dominicanessenklooster in de Plakstraat gedeeltelijk instort.

Vanuit de catacomben van Callixtus in Rome wordt het gebeente van de martelaar Eugenius naar Sittard vervoerd, in een met verguld bronzen beslag met cherubijnenkopjes en bloemmotieven. In de reliekschrijn bevinden zich ook resten van bloed en martelarenpalm van de heilige.

Figuur 75: Relikwie van de vierde-eeuwse martelaar St. Eugenius in de St. Petruskerk, die bewaard wordt in een reliekschrijn achter het Jozefkoor in de schatkamer

1663

De laatste 'Rothgerber' (leerlooiers), die hun 'Fellgraben' (looiputten) in de Molenbeek op de plaats van de huidige St. Michielskerk hebben, krijgen bevel van de magistraat om te vertrekken en krijgen een werkterrein langs de Molenbeek toegewezen buiten de stadswallen in de buurt van de Broekpoort. De Dominicanen kunnen nu hun kerk bouwen boven de Molenbeek, die overkluisd wordt.

Figuur 76: St. Michielskerk in 1929 (rechts het beeld van St. Rosa en links van St. Ignatius, geen beeld van St. Dominicus, omdat de Jezuieten deze beelden geplaatst hadden)

In 1818 verwerkten de leerlooiers nog 460 rundervellen en 1100 kalfsvellen, die door de Sittardse slachters geleverd werden. De run (gemalen eikenschors), die de looiers nodig hadden, werd geleverd door de in 1582 op Stadbroek bij de Schwienswei gebouwde schors- en slijpmolen, die eveneens vanwege de stank ver buiten de bebouwde kom gelegd was.

Figuur 77: Vleeschhouwerij Leopold Horn 1930

1666

Er komt een definitieve verdeling tot stand van de Gulikse en Kleefse landen, waardoor Palts-Neuburg erfelijk de hertogdommen Gulik en Berg toebedeeld krijgt. Hertog Philip Willem bevestigt Sittard in haar rechten. Alle privileges worden bevestigd en de stedelingen huldigen de hertog door het afleggen van een eed. Elk gezinshoofd moet hieraan meedoen. Van dit alles wordt nauwkeurig boek gehouden. Deze lijst is bewaard gebleven.

Zuid-Limburg wordt, afgezien van de meeste Gulikse gebieden, opgedeeld in een Spaans en een Staats gedeelte. Hof en molen van Susterseel, Brunssum, Jabeek, Geleen, Oirsbeek, Schinveld en het veer van Stokkem komen in Spaanse handen.

Baron Jan Arnold van Leerode bouwt het huidige kasteel van Born als een pronkslot vlak bij het oude kasteel, van de stenen die over zijn gebleven bouwt hij de St. Hubertuskapel.

Figuur 78: Sint Hubertuskapel hoek Kapelstraat-Kasteellaan in Born uit 1666

1667

In de Spaans gebleven dorpen rond Sittard worden Franse troepen gelegd, zoals in Spaans Neerbeek bij Geleen.

Het stadsbestuur verklaart aan de hertog van Gulik-Neuburg dat de gereformeerden in 1624 geen openbaar bedehuis hier ter plaatse hebben gehad, hun godsdienst niet op het raadhuis hebben uitgeoefend, geen onderwijzers in dienst hebben, geen kinderen gedoopt zijn en geen huwelijken gesloten zijn.

1668

De St. Michielskerk wordt op 9 september in gebruik genomen (de bouw had een aantal jaren stil gelegen vanwege geldgebrek). Op de derde verdieping boven de ingang is een uit mergel gekapt reliëf aangebracht met de knielende St. Dominicus, die de rozenkrans ontvangt uit handen van Maria. Op de voorgrond ligt Dominicus' attribuut, een hond met een brandende fakkel in zijn bek boven de wereldbol.

Figuur 79: Reliëf op de voorgevel van de St. Michielskerk

Tevens wordt de zaligverklaring van Rosa van Lima door paus Clemens IX gevierd, de eerste Dominicaanse heilige uit de nieuwe wereld Zuid-Amerika. Dit feest wordt uitbundig gevierd gedurende drie dagen met fakkellicht, brandende teertonnen en knallende 'dubbelhaecken' (een soort geweren) op het Marktplaatsplein.

Opvallend is dat de St. Michielskerk ook een achtergevel heeft, die naar de kloostertuin van de Dominicanen gericht is. De onderste verdieping is de sacristie en op de eerste verdieping bevindt zich de kloosterbibliotheek.

Figuur 80: Gebrandschilderd raam van St Rosa in de Michielskerk

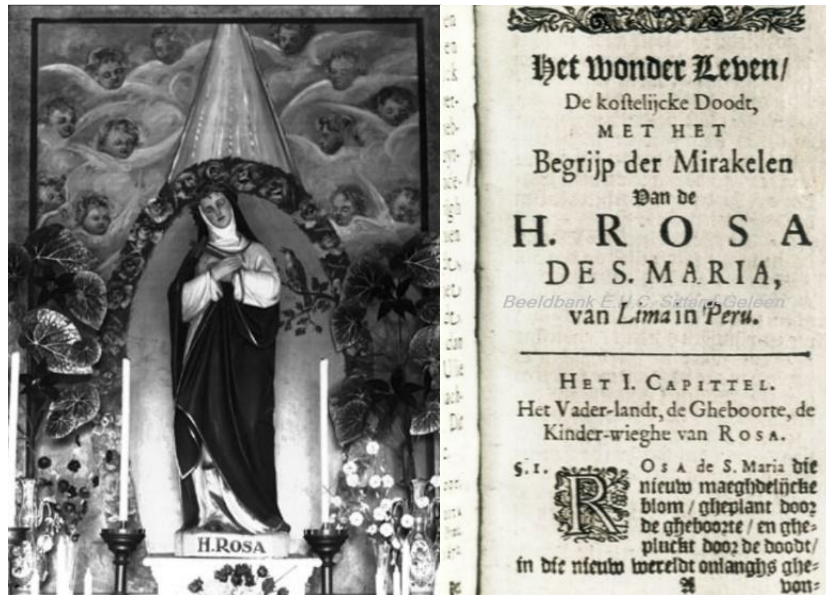

Figuur 81: Achtergevel van de St. Michielskerk

1669

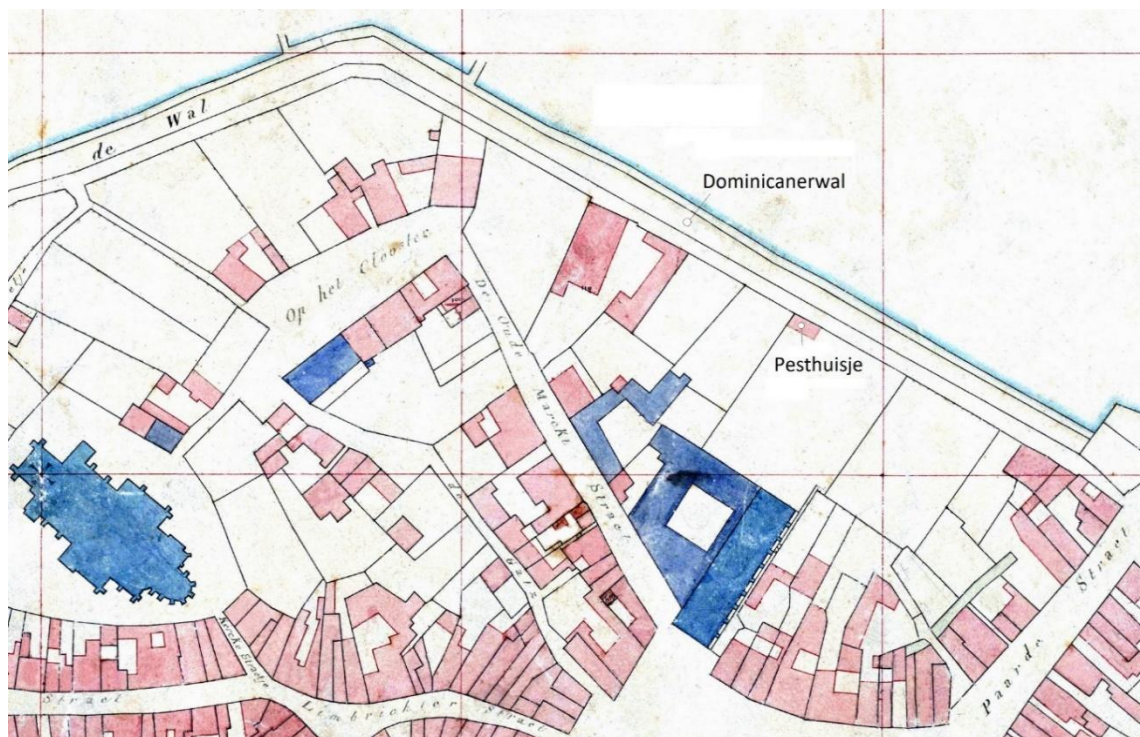
Een hevige pestepidemie (volgens de overlevering, maar in werkelijkheid een dysenterie epidemie) teistert Sittard. De in doodsangst verkerende burgers nemen hun toevlucht tot de jonge Peruaanse heilige Rosa van Lima. Rosa was in 1617 gestorven na een lange lijdensweg, die eindigde in verlamming. Paus Clemens IX verklaarde haar in 1667 zalig en in 1671 werd zij door paus Clemens X heilig verklaard.

In Maastricht had de bevolking zich gewend tot hun beschermheilige Sint Servaas en in Roermond tot Sint Christoffel. De beschermheilige van Sittard was Sint Petrus, maar die zou het te druk hebben met zijn werk bij de hemelpoort nu er zoveel mensen overleden door de pest. Daarom was men in Sittard op zoek gegaan naar een nieuwe beschermheilige, die het nog niet te druk had met hulp bieden, zieken genezen en tegen de duivel tekeer gaan. Sint Rosa wordt op 13 november, uit naam van de Sittardse bevolking, door de stedelijke magistraat Aloy Simonis tot beschermheilige en stadspatrones van Sittard uitgeroepen. In de St. Michielskerk beloven de burgers plechtig het feest van St. Rosa jaarlijks, tot in lengte van jaren, luisterrijk te vieren met een processie naar de Rosakapel in de Kollenberg op de laatste zondag in augustus en een driedaagse Sint Rosakermis op de Markt. Het werkte, de pest liep af en verdween uiteindelijk. Tot op de dag van vandaag blijft Sittard haar belofte trouw en wordt elk jaar de Sint Rosakermis, feest en processie gehouden.

Figuur 82: De heilige Rosa van Lima uit Peru

Onder de talrijke slachtoffers waren ook enige paters uit het klooster van de Dominicanen aan de Oude Markt, die de verpleging van patiënten in de stad op zich genomen hadden. Om verdere besmetting in het klooster tegen te gaan werd in 1671 voor de zieke paters op de binnenplaats het 'pesthuisje' gebouwd en omdat niemand het klooster mocht verlaten, kwamen enkele Minderbroeders uit Linnich de verzorging van de pestlijders in de stad overnemen.

Figuur 83: Het Kloosterkwartier in 1819, met het pesthuisje aan de Dominicanerwal

Op de kadasterkaart uit 1819 is het pesthuisje bij de wal op het terrein van het Dominicanerklooster duidelijk aangegeven. De Jezuïeten slopen dit pesthuisje in 1871 voor de bouw van het Aloysiuscollege.

Joden die geen 'Geleitschein' kunnen tonen, worden als *"Pack- und Betteljuden"* het land van Gulik uitgezet.

1670

Algemene vergadering van alle Sittardse burgerschutters op het Stadbroek. Wie niet wil verschijnen, betaalt een kwart liter wijn.

1671

Door de magistraat wordt het 'zeumeren' (het arenlezen) op de gemaaide velden aan strenge regels gebonden. Oogstvelden mochten niet betreden worden zolang de schoven nog op het veld staan.

*Figuur 84: Gemaaide halmen worden tot schoven bij elkaar gebonden
(na droging gaan ze naar de boerderij om het graan uit de halmen te slaan)*

Figuur 85: Graankorrels worden met de hand uit de schoven geslagen (dorsen) op een boerderij in Leijenbroek

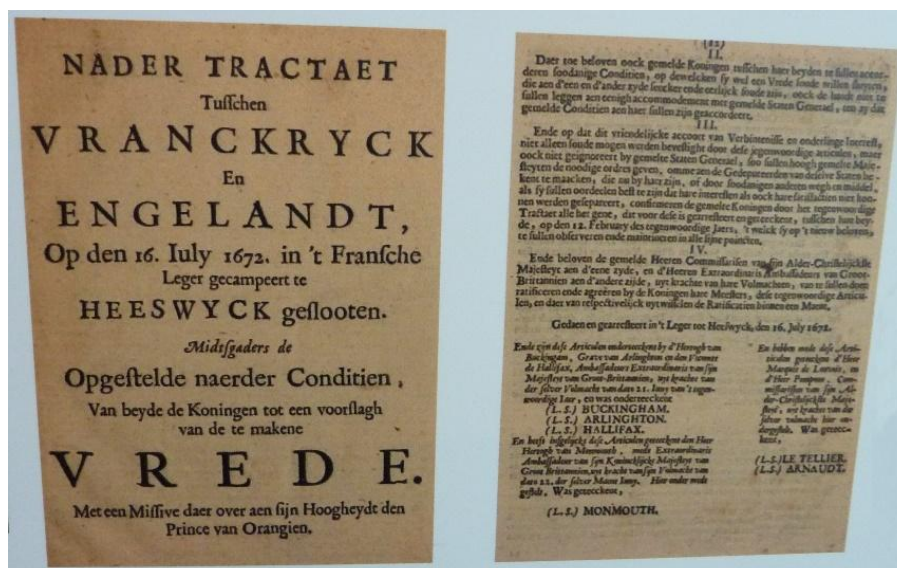

Figuur 86: Met de komst van de tractor in 1920 wordt machinaal dorsen mogelijk en neemt de productie enorm toe

1672

Frankrijk en Engeland verklaren de oorlog aan de Republiek der Nederlanden. Het leger van de Republiek trekt zich terug achter de Hollandse Waterlinie en het Franse leger dringt tot Utrecht door. De prins van Condé trekt met een Frans leger van 60.000 man ten zuiden van Sittard langs op weg naar Neuss.

Op 16 juli sluiten Frankrijk en Engeland vrede met de Nederlanden op het kasteel van Heeswijk. Hun opzet is om Prins Willem III van Oranje door middel van een ultimatum te bewegen tot een vernederende vrede: het 'tractaet van Heeswyck'. De prins zou een deel van zijn land moeten afstaan aan Frankrijk en Engeland zou een aantal havens in bezit krijgen. Prins Willem gaat niet op de Franse en Engelse verlangens in. Sittard wordt aanvankelijk nog met rust gelaten, maar het vervolg voor Sittard is rampzalig.

Figuur 87: Vredesovereenkomst tussen Frankrijk en Engeland 1672

1673

De Franse legers van Lodewijk XIV nemen, na een beleg van twee weken onder aanvoering van Vauban, eerst Maastricht in, waarna de stad een Frans garnizoen krijgt en ingelijfd wordt bij Frankrijk. De vesting Maastricht wordt door Vauban verbeterd en door Lodewijk XIV persoonlijk geïnspecteerd in 1675.

1674

Engeland en de Verenigde Nederlanden sluiten vrede. Hierdoor blijft alleen Frankrijk als vijand over.

1675

Burgemeester Simonis gaat met Licenciaat Ritz naar de heer van Limbricht, Jan Wolfgang van Bentinck, die ambtman is. Hem wordt verzocht te bemiddelen bij de hertog inzake de kwellingen en afpersingen van Franse troepen. De mensen wisten vaak nog van vorige generaties wat het was om belegerd en bezet te worden en hoe je je dan het beste kon gedragen. Soldateninkwartieringen, ook bij burgers, waren de normaalste zaak van de wereld. En iedere keer opnieuw moest de burgemeester zich weer aanpassen aan een nieuwe 'baas' en deze voorzien van 'de beste Rijnlandse wijn'. Er werd geld geleend bij de burgers. Burgers die geen geld konden lenen moesten 'botten' (met schop en kruiwagen in de weer om te graven, zand te storten en op allerlei manieren mee te helpen om de versterkingen op orde te brengen). De inwoners moesten zelf voorraden aanleggen en er werd zelfs door inspecteurs gecontroleerd op de zolders of dit ook gebeurde. De burger kreeg pandbrieven waarmee hij naderhand kon aantonen dat hij zijn steentje had bijgedragen en waarmee hij kon (proberen) zijn geld terug te krijgen als de oorlog weer was afgelopen.

Burgemeester, schepenen en raad van Sittard verkopen een jaarrente aan Johan Arnold van Leerodt voor 600 Albertiner daalder. Dit geld is bestemd voor de aflossing van een kapitaal, voorgeschieden door Johan Bex, burgemeester van Maaseik, om de keizerlijke contributies te voldoen. Als onderpand worden de stedelijke accijnzen gegeven.

Op het hoogste punt van de Kollenberg wordt de St. Rosakapel gebouwd, waar het spookte op de kruising van Duustergats, de Eeckerweg (Akerweg) en de Kollenbergerweg, zoals beloofd was tijdens een pestepidemie in 1668.

Figuur 88: Kruising Kollenbergerweg, Duustergats en Akerweg bij de St. Rosakapel in 1910

Nu nog trekt elk jaar op de laatste zondag in augustus (Rosakermis) een processie naar de St. Rosakapel in de Kollenberg, om de stadspatrones te danken voor de gunsten die ze eens in donkere tijden aan Sittard bewees.

Figuur 89: St. Rosakapel in 1898

Figuur 90: Rosaprocession in 1925

Aanvankelijk bemoeit de hertog van Gulik zich niet met de gevechten tussen Nederland en Frankrijk, maar wordt door de Duitse vorsten gedwongen zich tegen Lodewijk XIV te verklaren en aan de strijd deel te nemen. De hertog van Palts-Neuburg stuurt een regiment soldaten naar Willem III van Oranje om mee te doen aan het beleg van Maastricht.

Figuur 91: Beleg van Maastricht door prins Willem III van oranje in 1676

1676

Willem III van Oranje valt, met hulp van regimenten uit Spanje, Engeland, Brandenburg en Palts-Neuburg, de vesting Maastricht aan. Snel laat Frankrijk versterkingen aanrukken en de aanval mislukt, ook omdat de waterstand in de Maas erg laag is en er geen aanvoer mogelijk is met schepen. Door de deelname van de hertog van Palts-Neuburg aan het beleg van Maastricht moet Sittard, als grensvesting van Palts-Neuburg, hiervoor zwaar boeten. Op 17 april 1676 wordt Sittard door een deel van het Franse garnizoen uit Maastricht bezet, meedogenloos geplunderd en gedwongen haar vestingwerken te slopen.

Figuur 92: Fort Picard bij de Broekpoort vernield (foto uit 1923)

De Franse generaal d' Estrades krijgt bevel Sittard onschadelijk te maken. Met 1500 ruiters en 2000 musketiers komt op 17 april een expeditie van de Franse troepen van Lodewijk XIV langs de Maas via de Graetheide naar de vesting. Er werd geen schot gelost bij de inname, omdat de hertog van Neuburg het garnizoen van Sittard naar Heinsberg verplaatst had. De daarop volgende drie dagen wordt er geroofd en vernield in Sittard. De hele Franse legermacht moest in particuliere huizen ingekwartierd worden en toen de verzorging niet naar wens verliep, werd in drie dagen tijd de stad volkomen leeg geplunderd. De oorlogsbuit werd op karren naar Maastricht gebracht. Nadat dit transport veilig buiten de wallen was, werden de Sittardse poorten en muren op 20 april met buskruit opgeblazen en het puin werd in de grachten gestort.

Dit gebeuren luidt het einde van de vesting Sittard in. De Franse generaal Calvo krijgt bericht dat in de stadswallen zeven grote passages zijn gemaakt. Hij beveelt dat ze nog eens zo breed gemaakt moeten worden.

Tot overmaat van ramp rukken in juli Neuburgse troepen de stad binnen, die er de gevreesde uiterst besmettelijk dysenterie (destijds pest genoemd) binnen brachten. Vele Sittardenaren en Neuburgse soldaten overlijden. Aan alles is gebrek, omdat de Franse troepen alle huisraad en voorraden meegevoerd hebben.

▲ Plaats ▼	▲ Datum ▼	Type	Rol	Geslacht	Naam	Opm	Feit teksten
Sittard	02-09-1676	Begraven	Overledene		Bruggen, Philippus Wilhelmus	Doodsoorzaak=(is nog deel van dysenterie-ep..	zie memo rec. 363 met algemene opmerkingen (1676 september) 2 Philippus Wilhelmus Bruggen.
Sittard	02-09-1676	Begraven	Overledene		Notermans, Michael	Doodsoorzaak=(is nog deel van dysenterie-ep..	zie memo rec. 363 met algemene opmerkingen (1676 september) 2 Michael Notermans.
Sittard	02-09-1676	Begraven	Overledene		Kesselmachers, Joannes	Doodsoorzaak=(is nog deel van dysenterie-ep..	zie memo rec. 363 met algemene opmerkingen (1676 september) 2 Joannes Kesselmachers.
Sittard	03-09-1676	Begraven	Overledene		kohlen, Henricus	Doodsoorzaak=(is nog deel van dysenterie-ep..	zie memo rec. 363 met algemene opmerkingen (1676 september) 3 Henricus Kohlen puer.
Sittard	03-09-1676	Begraven	Overledene		Henrigs, Anna	Doodsoorzaak=(is nog deel van dysenterie-ep..	zie memo rec. 363 met algemene opmerkingen (1676 september) 3 Anna Henrigs puella.
Sittard	03-09-1676	Begraven	Overledene		Daniels, Petrus	Doodsoorzaak=(is nog deel van dysenterie-ep..	zie memo rec. 363 met algemene opmerkingen (1676 september) 3 Petrus Daniels.
Sittard	03-09-1676	Begraven	Overledene		Schummerts, Agata	Doodsoorzaak=(is nog deel van dysenterie-ep..	zie memo rec. 363 met algemene opmerkingen (1676 september) 3 Agata Schummerts.
Sittard	04-09-1676	Begraven	Overledene		Brokers, Maria	Doodsoorzaak=(is nog deel van dysenterie-ep..	zie memo rec. 363 met algemene opmerkingen (1676 september) 4 Maria Brokers filia.
Sittard	04-09-1676	Begraven	Overledene		Frolings, Barbara	Doodsoorzaak=(is nog deel van dysenterie-ep..	zie memo rec. 363 met algemene opmerkingen (1676 september) 4 Barbara Frolings

Figuur 93: Overlijdensregister St. Petruskerk, allen overleden aan dysenterie in 1676

1677

Er is veel sneeuw gevallen in de dagen voorafgaande aan de 14e januari. Op deze dag begint het plotseling hevig te dooien. Grote watermassa's stromen vanaf de Kollenberg de grachten in. Deze zijn echter met puin gevuld als gevolg van de ontmanteling van de vesting in oktober 1676. Het water stroomt de stad binnen. De St. Michielskerk wordt twee voet hoog, tot aan de trappen van het hoogaltaar, overstroomd met vuil water. Tevergeefs tracht men de vloedgolf af te voeren via de geopende Broekpoort richting Stadbroek.

De watersnood duurt drie dagen. De wintervoorraden, die toch als schaars waren, bederven. Totale schade 100.000 rijksdaalders.

Figuur 94: Overstroming hoek Molenbeekstraat-Helstraat in 1947

Figuur 95: Overstroming Keutelbeek in de Parklaan in 1947

Tot overmaat van ramp rukten midden augustus de Franse legers, in opdracht van generaal de Calvo, vanuit Maastricht weer op naar Sittard. Generaal de Mélac eist van de stad een oorlogsschatting van 16.000 rijksdaalders, waarvoor voogd Peter Ulner en burgemeester Hamers gegijzeld werden. Toen de stad niet kon betalen werd op 22 augustus op vier hoeken de stad in brand gestoken.

Het grootste deel van Sittard bestond uit vakwerkhuisen met rieten daken en was binnen de kortste keren een vuurzee. Bij de eerste brandstichting op 22 augustus werd het stadhuis gespaard, terwijl de helft van de Limbrichterstraat (vanaf de Limbrichterpoort tot aan de Molenbeekstraat), een gedeelte van de Putstraat en de Oude Markt met verschillende huizen op de Markt in de as gelegd werden. Gelukkig konden veel branden, waar voldoende bluswater aanwezig was, tijdig geblust worden, zoals in de Molenbeekstraat.

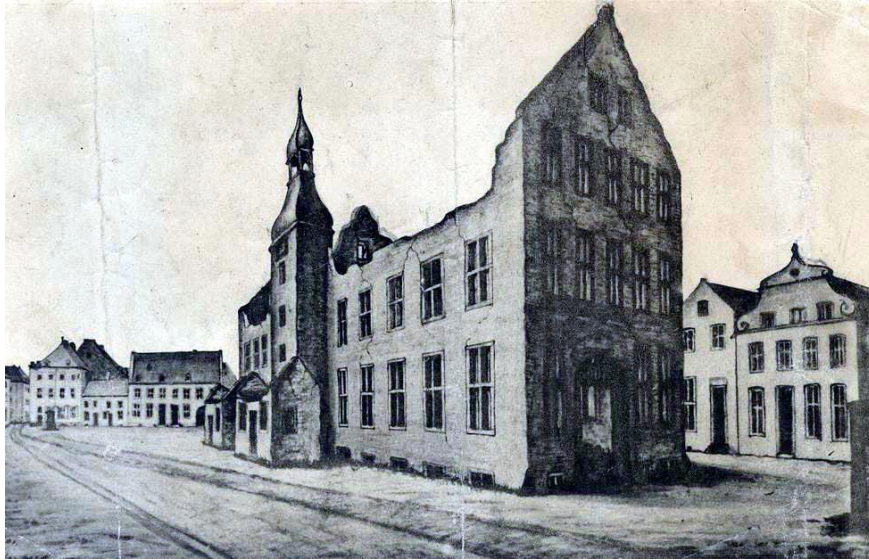

Figuur 96: Franse generaal de Mélac, bijgenaamd 'der Mordsbrenner'

Bij de tweede aanval op 2 september ging de hele Markt in één nacht in vlammen op, de Paardestraat, de resten van de Putstraat, een deel van de St. Petruskerk, het protestantse kerkje en de na de eerste brand herbouwde huisjes. Het dominicanen- en het dominicanessenklooster blijven behouden. (De redding van het dominicanenklooster wordt toegeschreven aan de gekooide kanarie van de broeder portier. De Franse soldaat, die er al stond met de brandende toorts in de hand, werd zodanig getroffen door het prachtige zingen van het vogeltje, dat hij de portier voorstelde: 'Geef me je kanarie, en ik ga voorbij'. En dat gebeurde.) Meer dan 400 huizen zijn vernield, 68 woningen blijven gespaard. In de overvolle overgebleven huizen, waarin gezinnen bij elkaar huisden, moest ook nog ruimte gezocht worden voor het bezettingsleger van generaal de Magnac, die voor het onderhoud van zijn soldaten per dag 100 rijksdaalders opeiste van de stad. De magistraat, reeds diep

in de schulden en zonder krediet, zag zich gedwongen om tegen hoge woekerrenten leningen aan te gaan.

Ook het mooie stadhuis brandt volledig uit, alleen het geblakerde muurwerk en een deel van de toren bleven overeind. Het carillon gaat verloren.

Figuur 97: Uitgebrande stadhuis op de Markt

Er zijn herhaaldelijk pogingen gedaan om het stadhuis weer te herstellen, maar de hertog heeft nooit gereageerd op de talrijke verzoeken van de magistraat.

Tussen 2 en 22 september marcheerden 53 legerkorpsen door Sittard, op weg naar Maastricht, die onderdak zochten en alles, wat de bewoners voor eigen levensonderhoud nog hadden, met geweld opeisten, ze stalen alles wat nog te stelen was.

Op 2 september worden de zusters Dominicanessen in de Plakstraat overvallen door plunderende soldaten, die er binnendringen onder voorwendsel dat vooraanstaande burgers van Sittard hun kostbaarheden in het klooster verstopt hadden. Met hamers en bijlen werden deuren en vensters stukgeslagen en ten slotte verdwenen de plundersers met een grote buit aan lijnwaad, tinwerk, etenswaren en zelfs meubelstukken (*"Sy hebben dan met geweld opgeslage de porte neffens Vonckelers huys, syn oock door eene opgeslagene vinster ingeraekt in het voor-quartier, ende hebben dit voor eersten teenemael uitgeplundert ende syn daer naer furieuselyck op het clooster aangevallen met swaere ijzeren hamers ende met bylen..."*).

In angst waren de zusters in de huiskapel gevlucht.

Na de aftocht van de soldaten verlieten zij het klooster, dat onbewoonbaar was, en kregen onderdak in het kasteel van Limbricht.

Figuur 98: Kasteel van Limbricht

Op 12 september wordt de stad voor de derde keer in brand gestoken.

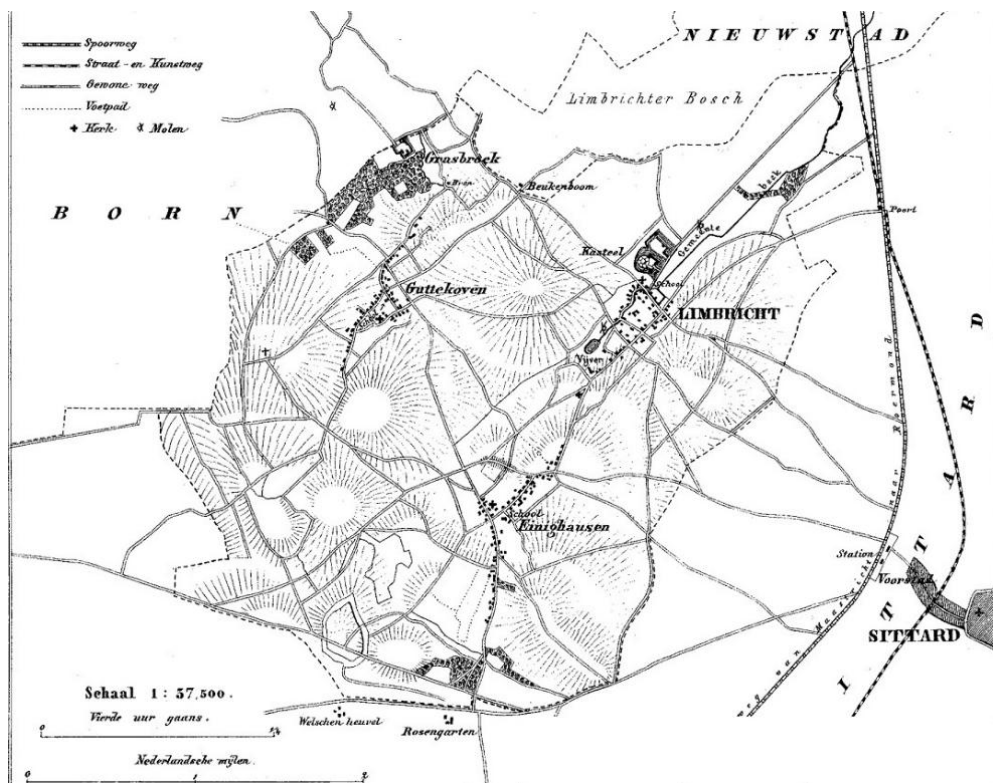
In de stad, die praktisch geheel in puin lag en daardoor onbewoonbaar was, bleven 's nachts slechts enige tientallen mensen. Overdag keerden de meeste bewoners vanuit de omliggende dorpen naar hun verwoeste woningen terug om uit de puinhopen nog wat bezittingen bijeen te zoeken.

1678

Toen de Franse legereenheden vertrokken waren, bezette de Spaanse generaal d' Avila met twee keizerlijke regimenten, ter sterkte van 2500 man, de uitgeleefde en verwoeste vesting en trachtte de orde te herstellen. Om zijn troepen binnen de stad meer veiligheid te bieden, dwong hij de bevolking van de ambten Born en Millen werkzaamheden te verrichten aan de wederopbouw van de verwoeste Sittardse vestinggordel. Allerlei bruikbaar materiaal werd uit de verwoeste huizen gesleept om poorten, bruggen en bastions te herstellen, ook fruitbomen werden gekapt.

Toen de Franse troepen terug kwamen, sloegen ze hun hoofdkwartier weer op een heuvel in de Graetheide op – die heuvel heet daarom in de volksmond de 'Welschenheuvel' (Waalse heuvel). Ze dreigden de stad te overmeesteren op de Spanjaarden, waarna d' Avila de aftocht blies, nadat hij alle herstelwerkzaamheden, die met veel inspanningen van een jaar tot stand gebracht waren en die de stad 100.000 rijksdaalders gekost had, weer volledig vernietigde om te voorkomen dat de Fransen een veilig steunpunt in handen gespeeld kregen.

"Den 12 Octobris syn de francen binnen gecommen; te Sittart, te Susteren, te Urmondt en in andere Gulickse plaetsen het winter quartier nemmende, ende hebben allen het landt so uitgeschudt en so uitgemergelt, ende in alle manieren ons so overvallen ende ons in sulcke armoedt en misere ghebrocht, dat dit met gheene penne en kan beschreven worden".

Figuur 99: Op deze kaart uit 1868 is de Welschenheuvel linksonder aangegeven
(De bebouwing van Sittard ligt nog volledig binnen de wallen, behalve de Voorstad en de Steenweg,
het station ligt nog geïsoleerd)

1679

De Noordelijke Nederlanden sluiten vrede met Frankrijk (de vrede van Nijmegen in 1678). Ook Zweden, Spanje en de Duitse keizer (Heilige Roomse Rijk) erkennen de macht van Frankrijk. Een hele reeks Duitse gebieden komen onder Franse invloed, zoals de Elzas (wordt Alsace) en Lotharingen (wordt Lorraine). Hetzelfde gebeurt ook na de eerste wereldoorlog.

Figuur 100: Duitstalige kinderen uit de Elzas leren Frans in 1919: "Nous sommes Française"

De Fransen trekken zich terug. Gulik-Neuburg is uitgeput. Sittard ligt in puin.

1680

De weduwe van Johann Bruggen (overleden aan de dysenterie-epidemie) heeft als gevolg van een gerechtelijk bevel en de daarmee samenhangende voogdijregeling van haar onmondige kinderen (minderjarig) aan Arnold Peters een huisplaats op de Paardestraat verkocht, met een zijde aan de huisplaats van de erfgenamen van Peter Beckers en met de andere zijde gelegen aan een gemeenschappelijke gang. Een van de kanten van het perceel raakt zelfs nog de stadswal. Het geheel wordt verkocht voor 275 rijksdaalders.

1681

Het in 1677 door de stadsbrand vernielde protestantse kerkje wordt opnieuw opgebouwd. Het stadsbestuur verklaart dat zij 75 Albertiner daalder schuldig zijn aan Jacob Salden, oud-schepen en oud-burgemeester. Dit bedrag is door erfenis toegevallen aan Joannes Hamers, schepen en burgemeester. Hij krijgt van de stad een jaarrente van $3 \frac{3}{4}$ Albertiner daalder (aflossing duurt dus 20 jaar). Als onderpand gelden alle stedelijke belastingen.

Figuur 101: Protestants kerkje aan de Molenbeek in 1924

1682

De Sittardse geestelijkheid geeft opdracht aan de ontvanger van de grote tienden van het Sittardse St.-Petruskapittel om de gewelven van het schip van de kerk, dat bij de verwoesting door de Fransen in 1677 voor een derde deel is ingestort, te herstellen. Regen en wind hebben immers vrij spel in de kerk en hebben er zelfs voor gezorgd dat een verder derde deel is ingestort, waardoor het kanunnikenkoor gescheiden werd van het schip van de kerk en ook het dwarsschip instortte.

1683

Onder de burgers wordt geld ingezameld voor een nieuwe zilveren vogel voor de schutterij. Alle oude zilveren platen, waaronder de koningsvogel uit 1651, waren verloren gegaan tijdens de brand van 1677 in het stadhuis. Op 18 april 1684 levert de Sittardse goudsmid Johan Bex een nieuwe vogel. De bezitters van de tienden van de St.-Petruskerk leveren een bijdrage in geld voor de herbouw van de St. Petruskerk.

Figuur 102: Koningsplaat van Schutterskoning Matheus Arnoldts uit 1738

1684

In Sittard wordt de godsdienstvrijheid afgekondigd, waarna de onderste drie geledingen van de toren van het protestantse kerkje gebouwd worden (in 1860 wordt de vierde geleding gebouwd).

Figuur 103: Toren van het protestantse kerkje in 1935 en gedenksteen boven de ingang uit 1684

Er wordt ook een klok in de toren aangebracht. Het uurwerk is in 1710 gebouwd, waarbij alles gespiegd en geklonken is omdat men nog geen schroefdraad kende. De klok liep op gewichten (zware stenen), die aan touwdraad hingen, over houten katrollen. Het linker gewicht is voor het slagwerk en het rechter voor het loopwerk.

*Figuur 104: Uurwerk in de toren van de protestantse kerk, geschonken uit Den Bosch in 1683
(aandrijving met stenen gewichten)*

De stadsmagistraat overlegt met het kapittelcollege over een eventueel doen hergieten van de beschadigde klokken van het carillon in de stadhuisstoren. Daartoe worden onderhandelingen gevoerd met klokkengieter Jean Plumi re uit Hoei, met de opdracht om de klank van de klokken af te stemmen op de grondtoon van de Sittardse kerkklokken. Dit plan is nooit uitgevoerd vanwege de hoge kosten, want andere herstelwerkzaamheden in de totaal verwoeste stad moesten voorrang hebben.

Figuur 105: Stadhuisstoren heeft de brand van 1677 overleefd, er is geen geld voor herstel carillon

De Maastrichtse koopman Wilhelm Plumechers verkoopt aan Martin Buschewers een huisplaats op de hoek van de Helstraat en de Misboekstraat, waarop voorheen twee huisjes hebben gestaan.

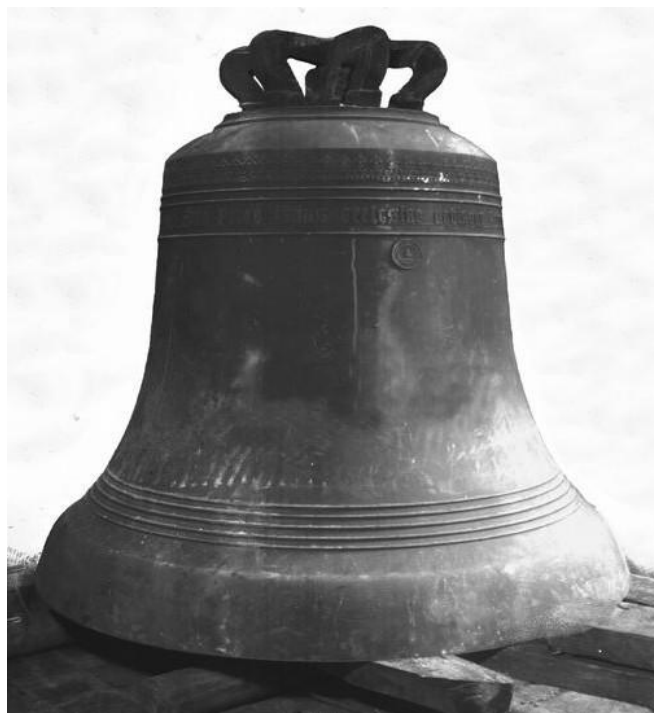

Figuur 106: Hoek Misboekstraat, Helstraat en Paradijsstraat

1685

Op 12 maart verkopen Johan en Arnold Haagmans, evenals Gerhardt van Hoengen, aan het klooster van de Paters Predikheren (Dominicanen) de helft van een bouwplaats aan de Markt gelegen naast een bouwplaats van de Dominicanen en met de andere zijde naast rentmeester Adam Suisters huis tegen een weide op het Stadbroek gelegen.

Bij de St. Petruskerk wordt een klok gegoten, met daarop het symbool van de stad, het slangenkruis. In 1839 wordt deze klok, die gebarsten was en slecht geluid gaf, omgesmolten tot een nieuwe klok.

Figuur 107: Klok met slangenkruis (gestolen door Duitsers in 1942)

1686

Tussen het stadsbestuur en meester Adam Wijnantz van Aken wordt een contract afgesloten voor de bouw van de torenspits van de St. Petruskerk. Deze moet minstens 100 voet (ongeveer 30 meter) boven het muurwerk reiken. De prijs die afgesproken wordt, bedraagt 900 rijksdaalders, te betalen in drie keer. Het gehele houtwerk wordt klaargemaakt in de werkplaats in Aken en de Sittardse burgers nemen de transportkosten op zich. De toren wordt bekroond met een opvallende barokke spits. Met de dakdekkers, de gebroeders Joannes en Claes Meijers uit Merkstein, wordt een contract gesloten om de torenspits met leien te beleggen. Het arbeidsloon bedraagt 140 rijksdaalders. De stad vraagt aan de hertog van Gulik een vergoeding voor de uit de St. Petruskerk gestolen voorwerpen. De dief is Levi uit Weisweiler. Hij wordt later gepakt en in Paffendorf opgehangen.

Figuur 108: Barokke torenspits St. Petruskerk

1687

Op de barokke spits van de toren van de St. Petruskerk wordt de haan (een windwijzer) geplaatst. Van oudsher was het gebruikelijk een kruis, bol of haan te plaatsen op een toren. Deze dienden als afweermiddel tegen de bliksem. Met de kerstening werden deze symbolen behouden. Christenen vonden in de Bijbel een band met de haan, deze was een attribuut van de apostel Petrus en verwijst naar diens verloochening van Jezus en zijn berouw daarover. Daarom wordt op christelijke kerken vaak een haan geplaatst.

Figuur 109: De weerhaan op de torenspits van de St. Petruskerk en een engel op het Protestantse kerkje

Toen deze haan in 1857 naar beneden stortte door een blikseminslag, bleek in de staart van de weerhaan eveneens het slangenkruis van Sittard verwerkt te zijn.

1688

De Franse koning Lodewijk XIV valt de Palts binnen, met een opvolgingskwesitie als voorwendsel, en bezet ook het prinsbisdom Luik. Hij wil Frankrijk uitbreiden naar drie natuurlijke grenzen: de Rijn, de Alpen en de Pyreneeën.

Spanje, Holland, Zweden, Oostenrijk en Duitse staten sluiten een alliantie om samen tegen Frankrijk te vechten. In de Spaans gebleven dorpen rond Sittard worden Brandenburgse troepen gelegerd. Veldbode Willem de Gebildweber (= damastwever) wordt naar Luik gestuurd om berichten over de Fransen in te winnen.

Er zitten reeds troepen, zowel bevriende als vijandelijke, in Broeksittard, Millen en Tudderden. De beide burgercompagnieën van Sittard worden gemobiliseerd onder aanvoering van kapiteins Hackh en Portz. Er wordt een nieuwe rode vlag voor de kerktoeren gekocht. Dit geldt als een teken van gevaar.

Nicolaas Beckers, baron van Walhorn, schenkt de St.-Petruskerk een zware cilinder-monstrans in verguld zilver. Aan de keur is te zien dat deze in Aken gemaakt is. Links staat een beeldje van St. Johannes Nepomucenus en rechts St. Rosa van Lima, twee in Sittard speciaal vereerde heiligen.

Figuur 110: Monstrans in verguld zilver in de St. Petruskerk

1689

Door de veldbode Peter Bushfeldt worden Franse troepen gesignaleerd. De stad is inmiddels bezet door Brandenburgse dragonders (zij verplaatsen zich te paard en vechten te voet), onder bevel van ritmeester von Stein. Deze 'bevriende' troepen gedragen zich echter niet als zodanig. Onder bedreigingen worden rantsoenen van de burgers afgeperst. Vooral burgemeester Johan Helgers moet het ontgelden.

Veertien dragonders van het regiment van ritmeester von Stein, vallen samen met enkele kamerdienaren van de ritmeester het huis van burgemeester Helgers binnen en roven daar wat van hun gading is. Zij doen dat omdat hen rantsoenen geweigerd zijn.

Hollandse, Spaanse en Brandenburgse troepen houden plundertochten ten westen van Sittard, in de door de Fransen bezette gebieden van Prinsdom Luik en in de Kempen (de negenjarige oorlog tegen de Fransen is aan de gang tussen 1688 en 1697).

1690

De erfgenamen van de echtelieden Alexander Holtbecker en Elisabeth Boviers verkopen het huis op de 'Perdtstraet aen de Bruckport', gelegen tussen Jan Pepels en de stadswal in.

Hertog Philip Willem overlijdt en zijn zoon Johan Willem II volgt hem op als hertog van Gulik en Keurvorst van de Palts.

Figuur 111: Europa in 1690 (Holland, Spanje en Brandenburg vechten tegen Frankrijk)

1691

De bij de stadsbrand van 1677 verloren gegane Latijnse kapittelschool wordt herbouwd op de hoek Kerkplein - Kapittelstraat.

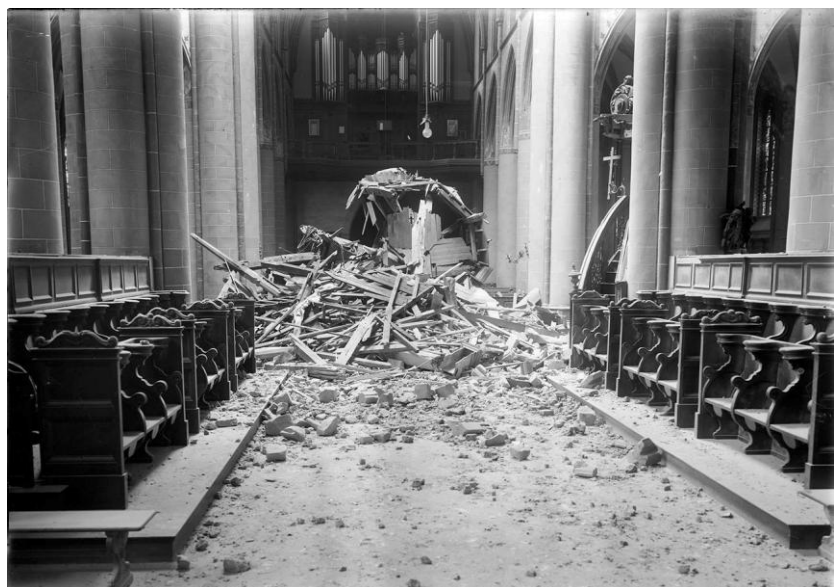
Figuur 112: Herbouw Latijnse kapittelschool uit 1691 (links het huis van de Scholaster)

1692

Er worden boden uitgezonden naar Düren en Waldfeucht om te kijken of zich daar Franse troepen bevinden. Deze blijken zich echter in Geilenkirchen op te houden.

Een bode uit Eschweiler arriveert in Sittard, afkomstig van overste Jonckheim. Hij komt kijken of er hier ter plaatse Franse troepen zijn, want het gerucht ging dat Sittard in de as gelegd was door de Fransen, wat inderdaad het geval was 15 jaar eerder.

In Tienen vindt een heftige aardbeving plaats die ook in Sittard gevoeld wordt. In de stad en omgeving worden kastelen en huizen beschadigd (vooral schoorstenen), bronnen verdrogen, weiden en moerassen veranderen. In Rolduc breekt de torenspits van de kerk van het klooster en valt omlaag. In Roermond stort zelfs het gewelf van de kathedraal in en in Sittard gaat de kerktoeren heen en weer.

Figuur 113: Ingestort gewelf van de kathedraal in Roermond

1693

Een groep Franse soldaten verblijft in de buurt van de stad. Zij worden verdreven door de burgercompagnie onder leiding van kapitein Otten. De stad neemt enige Spaanse soldaten in voorlopige dienst. Het blijft daardoor voorlopig rustig.

1694

Juffrouw Catharina Schutgens en Andreas Schutgens verkopen hun ouderlijk huis in de Putstraat aan Christian Lemmens van Munstergeleen voor 487 ½ rijksdaalder. Het pand grenst aan Johan Wilhelm Gulichers en met de andere zijde aan de huizen van de erfgenamen van Godart Bartmans. Aan de hertogelijke rentmeester moet een poortrecht betaald worden en aan het kapittel een plaatselijke goudgulden. De plaatselijke armen ontvangen jaarlijks drie vaten rogge, evenals het kapittel. Ook deze verplichtingen zijn overgedragen aan de nieuwe eigenaren.

1696

Gerhard Rhamen, schepen te Wassenberg, verkoopt voor 150 rijksdaalders een huis in de Putstraat tussen de lege plaats en tuin van de erfgenamen Johann Dahlmans en het huis van Gerhardt Schutgens in aan Johan Wilhelm Palmen.

Sittard wordt opgeschrikt door een overval door de graaf van Nassau, die op weg is van Maastricht naar Erkelenz. Een groep ruiters hakt de stadspoorten kapot. De stadsbode Reiner Rings wordt meegestuurd om de weg naar Erkelenz, bij Heinsberg, te wijzen.

Erkelenz behoorde in 1696 tot hertogdom Gelre. In 1697 was de stad bij verrassing door Frederik Hendrik van Oranje ingenomen, geplunderd door de Staatsen en in brand gestoken. Bij de Vrede van Utrecht in 1713 wordt Erkelenz aan het hertogdom Gulik toegewezen. De Fransen bezetten 1794 Erkelenz en in 1815 wordt de stad Pruisisch.

Figuur 114: Erkelenz ligt in het midden van de kaart van hertogdom Gulik in 1645
(Duidelijk te zien dat Erkelenz een Gelrese enclave is)

1698

Johan Görds uit de Voorstad verkoopt aan Johann Neunfinger een huisplaats in de Putstraat, naast het huis van de erfgenamen van Herff en met de andere kant gelegen naast het erf van Lenerdt Quax. De koopsom bedraagt 75 rijksdaalders.

Figuur 115: Het bewuste huis van Johan Görds in de Putstraat moet ergens vooraan links staan

1699

Johan Houben, koopman uit de stad Maastricht, heeft in naam van de overleden predikant in Waldniel, de heer Celesius, verkocht aan Godtfried Krüger, doctor in de geneeskunst, een huis op de Oude Markt grenzend met een zijde aan het klooster van de Predikheren en met de andere zijde naast het huis van de erfgenamen Ulner, die Rob genoemd wordt, voor 270 rijksdaalders.

Dezelfde Johan Houben verkoopt, als gevolmachtigde van de erfgenamen van Johan Dieterich Jhew, advocaat en rechter in Kleef, aan Peter Arutz van Sittard een huis op de Nieuwstraat in Sittard naast de weduwe van raadsverwant Adami en het huis van Johann Driessen, aan de achterzijde grenzend aan de tuin van de rosmolen voor de prijs van 1100 gulden.

Figuur 116: Nieuwstraat rond 1900

De Stadbroekerwatermolen wordt uitgebreid. In 1864 wordt ook nog een stoommachine gebouwd om te kunnen malen bij weinig watertoevoer.

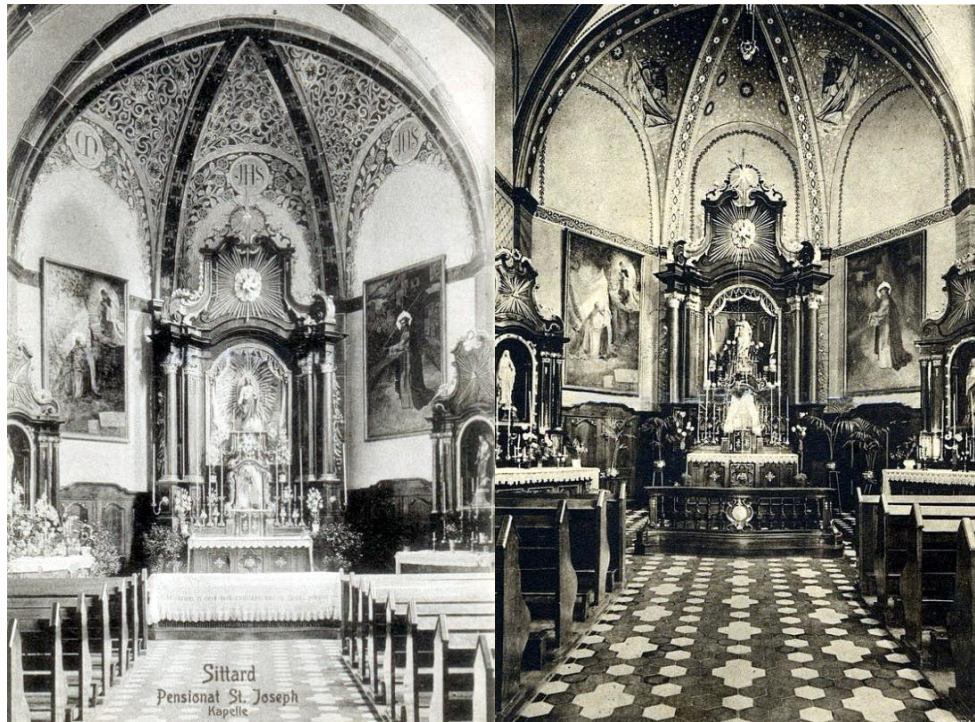

Figuur 117: Schoorsteen van de stoommachine van de gerestaureerde Stadbroekermolen

Door freule Elisabeth Cecilia van Breyll, die op het kasteel in Limbricht woont, wordt de eerste steen gelegd voor de bouw van de kerk van het klooster Agnetenberg, een kleinere kopie van de St. Michielskerk.

*Figuur 118: Kapel St. Agnetenberg gezien vanaf de Agnetenwal
(rechts worden de resten van de synagoge en oude meisjesschool in de Plakstraat gesloopt)*

Figuur 119: Altaar van de Helena-kapel druk beschilderd in 1896 en 1938

De kerk van de Agnetenberg is met haar koor naar de Plakstraat gekeerd en heeft geen voorgevel, omdat de kerk meteen aansluit op het klooster.

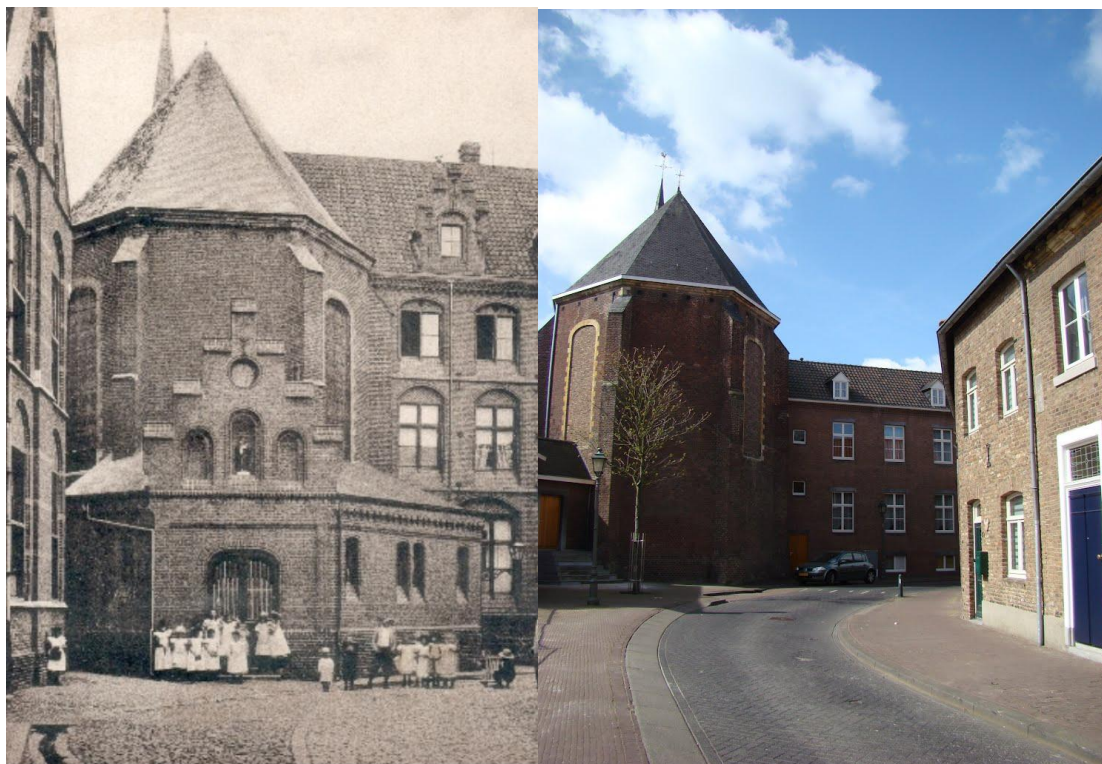
Figuur 120: De Helenakapel als verkleinde kopie van de St. Michielskerk in 1970

In de Plakstraat, bij de noordwand van de kerk, wordt een Mariakapel gebouwd, met in de nis boven de deur een St. Jozefbeeld (patroon van het pensionaat van de Dominicanessen). In deze kapel werd bij het beeld van OLV Behoudenis der Kranken (dat tegenwoordig in de Mariakapel van de St.

Petruskerk staat) door de jonge meisjes van het pensionaat gebeden voor zwaar zieken, waarna zij biddend door de Putstraat naar de zeven voetvallen in de Kolleberg en het Leveetehaöfke (olijvenhofje) liepen teneinde beterschap te krijgen of anders een korte doodstrijd.

Figuur 121: Op de achtergrond het Leveetehaöfke in de Kolleberg en een voetval rond 1900

Figuur 122: Mariakapel in de Plakstraat bij de kerk van St. Agnetenberg (rechts de situatie in 2010)

De gravin van Geleen en Amstenrade, prinses Maria-Dorothea von Dietrichstein-von Salm, laat een lazaret ('lazerij' of melaatsenhuis) bouwen op de kruising van de weg van Geleen naar kasteel Sint-Jansgeleen, Munstergeleen en Spaubeek, om hier besmettelijke zieken in te laten verplegen. Een deel van het huis was als kapel gewijd aan Sint-Lazarus.

Figuur 123: St. Janskluis rond 1900

1700

Er werden steeds plannen gemaakt om de stadsomwalling weer te herbouwen, maar het bleef bij goede voornemens. De berooide toestand van de stedelijke schatkist liet zo'n kostbare restauratie van de ruïne niet toe. De herbouw van de stad kreeg voorrang en het einde van de tachtigjarige oorlog bracht rust. De glorieitijd van de ouderwetse Sittardse bolwerken met poorten en ophaalbruggen was voorgoed voorbij. Het gevolg was dat de fortificaties steeds meer verwaarloosd werden en rond 1850 worden de resten van de drie stadspoorten gesloopt. De laatste resten van fort Picard bij de Broekpoort werden in 1924 opgeruimd bij de bouw van het 'huis op het fort'.

Figuur 124: Afbraak van Fort Picard is begonnen in 1920

Figuur 125: Fort Picard steeds verder ontmanteld in 1920

Jan Arnold van Leerode komt in het bezit van het kasteel van Born en kasteel Grasbroek. Hij is een verwoed duivenmelker en laat hiervoor een aantal duivengaten in de voorgevel en toren aanbrengen.

Figuur 126: De duivengaten in kasteel Grasbroek goed te zien in 1930

1701

De Spaanse successieoorlog breekt uit (de Spaanse koning Karel II is kinderloos gestorven), die tussen 1701 en 1714 uitgevochten wordt. De Franse koning Lodewijk XIV wil ook koning van Spanje worden. De strijd gaat enerzijds tussen de Duitse keizer Leopold I, de meeste Duitse vorsten, Engeland en de Republiek der Nederlanden en anderzijds Lodewijk XIV van Frankrijk, Spanje, Keulen en Beieren. De

Gulikse hertog staat aan de zijde van de Duitse keizer. Sittard krijgt in de komende jaren herhaaldelijk bezoek van troepen, die bij dit conflict betrokken zijn.

De volgende kaart uit 1702 geeft de situatie aan voor de uitbraak van de Spaanse Successieoorlog.

Aan de linkerkant is het gebied van Prinsbisdom Luik aangegeven, aan de rechterkant

achtereenvolgens (van onder naar boven):

- Spaans Limburg, met de stad Limbourg
- Hollands Limburg, met de stad Maastricht
- Hertogdom Gulik, met de stad Sittard
- Hertogdom Gelre, met de stad Roermond

Door de Spaanse successieoorlog komt hier verandering in.

Figuur 127: Kaart van Limburg uit 1702

1702

Hoensbroek, dat in Spaanse handen is, wordt geplunderd door Engelse troepen. De Engels-Staatse troepen trekken langs de Maas en veroveren Spaans Venlo, Roermond, Stevensweert en Luik.

1703

In Sittard ligt een Engels commando, dat samen met de Hollanders tegen Spanje vecht. Zij willen weggebracht worden en vorderen daarvoor karren. Aangezien er niet voldoende karren zijn, dringen

zij uit boosheid of balorigheid het huis van burgemeester Johan Bruggen binnen en roven daar alle etenswaar en drank.

De gewelven van de St. Petruskerk worden hersteld door de Akense bouwmeester Laurens Mefferdatis.

Figuur 128: De gewelven van de St. Petruskerk worden weer hersteld tussen 1703 en 1704 (foto 1880)

1704

Door Sittard marcheren 500 Hollandse soldaten van generaal De Dopf, gouverneur van Maastricht. Ze zijn op weg naar Trarbach aan de Moezel. Het plan was om vanuit het Moezeldal naar Frankrijk te trekken. De Fransen gaan een veldslag uit de weg en van het Moezelplan komt verder niets terecht.

Figuur 129: Kasteel van Trarbach

1705

Enige Engelse compagnieën onder leiding van de broer van de Engelse opperbevelhebber, de hertog van Marlborough, arriveren in Sittard, omdat de Fransen Hoi ingenomen hebben en Luik belegeren. Een bevriend Luxemburgs escorte valt de stad binnen, achtervolgd door Franse troepen. Deze blijven echter buiten de wallen. De Luxemburgers kiezen als nachtverblijf de St.-Petruskerk. Lambert Didden moet hen in de kerk 80 kwarten bier leveren. Na het vertrek van de Luxemburgers arriveren de Fransen. 's Nachts vallen zij met geweld het huis van kapitein Portz van de schutterij binnen en doen zich daar tegoed aan eten en drinken.

De Spaanse troepen laten Sittard met rust, maar veroveren wel Nieuwstadt, Roermond, Venlo, Gelderen, Erkelenz en Viersen.

Figuur 130: Door Spanje veroverd gebied van Hertogdom Gelre ('Gueldre Espagnole') in 1708

Een Deens commando (zij vechten met de Engels-Staatse troepen mee) met 200 deels zieke en gewonde soldaten arriveert in de stad. De volgende dag worden ze naar Maastricht getransporteerd.

Op 7 augustus wordt de omgeving van Sittard geteisterd door een hevig noodweer. De pachters van de tiendvelden in Broeksittard, het Doenraderveld en de Kollenberg verzoeken de kanunniken om de schade aan de oogst op te komen nemen. Dit gebeurt en zij komen tot de conclusie dat er wel enige schade is, maar niet buiten proporties.

1706

Franse troepen onder leiding van partizaan Lammee arriveren op 10 juni in Sittard.

Het hele kloostercomplex Agnetenberg, in carrévorm rond de pandhof, komt gereed.

1709

Ambt Born wordt in twee ambten verdeeld waarbij Sittard tot zelfstandig ambt verheven wordt (Sittard, Broeksittard, Wehr, Susterseel, Hillensberg, Tuddern en Munstergeleen). Een stadsvoogd wordt aangesteld als vertegenwoordiger van de hertog van Gulik.

Hij benoemt de schepenen en is voorzitter van de schepenbank, handhaaft de hertogelijke wetten en is belast met de zorg voor weduwen en wezen. De schepenbank beslist ook in strafzaken en civiele aangelegenheden. Drie keer per jaar (in januari, april en oktober) is er een openbare zitting (het 'voogdgeding') waarop burgers klachten kunnen indienen over overtredingen van bestaande voorschriften. Tegen de genomen beslissingen door de schepenbank is geen beroep mogelijk. De schepenbank kiest elk jaar een burgemeester, die belast is met financiële aangelegenheden van de stad.

Figuur 131: Hoofdingang klooster Agnetenberg

Figuur 132: Geheimzegel van de Sittardse burgemeesters, randschrift: "Sil: Secretum: Burgenim: opidi: de: Sittart"

1712

Op eigen kosten heeft de stad het carillon in het stadhuis torentje laten restaureren. Hierbij bleek dat de stadsvoogd Johan Mathys Maes en kapitteldeken Rougemont, zonder voorkennis van het stadsbestuur twee klokjes van het gehavende carillon aan onbekende kooplieden verkocht hadden. Over dit clandestiene handeltje ontstond een groot meningsverschil tussen beide heren en het bestuurscollege van de stad.

Ook nu reageerde de hertog niet op verzoekschriften om een onderkomen voor de schepenbank en het magistratuurcollege te bouwen (een nieuw stadhuis dus).

Een bataljon onder bevel van overste Elbertz rukt op 1 april de stad binnen.
 Een commando Keurpfalzische troepen rukt op 2 april de stad binnen.
 Een grote hoeveelheid keizerlijke troepen rukt op 4 april de stad binnen.
 Een Franse bende soldaten brengt een 'bezoek' aan de stad.

1713

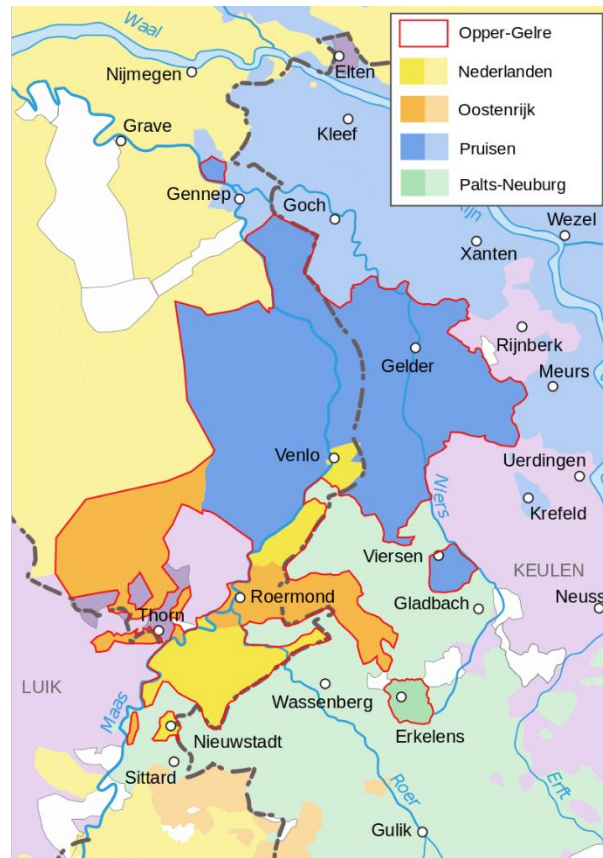
Twee compagnieën onder leiding van majoor Bernstein trekken op 6 november de stad binnen. Hij wenst palissaden om er snel een militair kamp mee te bouwen. Het stadsbestuur geeft opdracht om 60 palissaden te Stadbroek te kappen.

Vier compagnieën van het Friedenburgse regiment onder leiding van kapitein Gijsz verlaten de stad. Het zijn de laatste troepen die in Sittard verblijven tijdens de Spaanse successieoorlog.

Bij de vrede van Utrecht worden de Spaanse Nederlanden verdeeld over Nederland, Oostenrijk, Pruisen en Palts-Neuburg, waar Sittard toe behoort.

1715

De joden krijgen toestemming om op het fort Sanderbout, dat evenals de rest van de vestingwerken onbruikbaar gemaakt was, hun doden te begraven.

Figuur 133: Opdeling van Spaans Oppe-Gelre in 1713

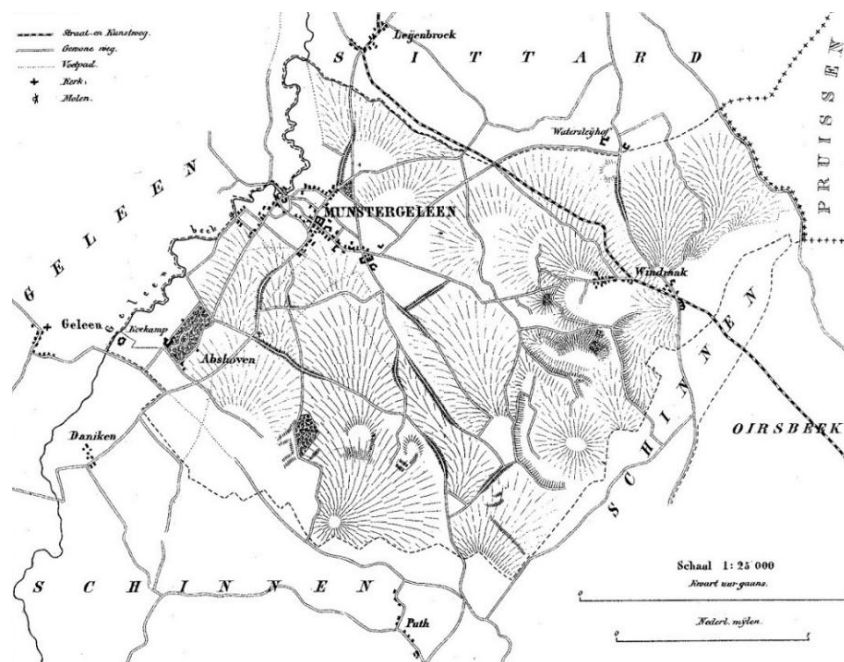
Figuur 134: Kaart van de Joodse begraafplaats in Sittard uit 1793

De oudste grafsteen van dit kerkhof dateert van 1715. (Tot 1903 bleef men hier begraven. In 1965 werd het kerkhof geruimd, eerst naar het kerkhof aan de Begijnenhofwal en later naar de Wehrerweg).

Figuur 135: Joodse grafstenen op de joodse begraafplaats Fort Sanderbout

Ten zuiden van Munstergeleen, in buurtschap Abshoven, wordt de abdijhoeve Abshoven gebouwd, die aan de abdij van Godsdal in het Belgische Aubel behoorde. Het kloostercomplex is tientallen jaren bewoond door verschillende adellijke families en groeide begin 20e eeuw uit tot een volwaardig klooster. Nadat het klooster was gesloten brandde het in 1995 grotendeels af. In 2013 zijn de kapel en het klooster gerestaureerd, maar het abtshuis en de hoeve niet.

Figuur 136: Op deze kaart uit 1868 staat Abshoven links in het midden aangegeven (Rechtsboven Watersleijhof aan de Akerweg en de nieuwe weg naar Heerlen)

Van het herenhuis staat nog een klein deel van de voorgevel als ruïne overeind en is de middeleeuwse kelder bewaard gebleven.

Figuur 137: Klooster Abshoven na de restauratie in 2013

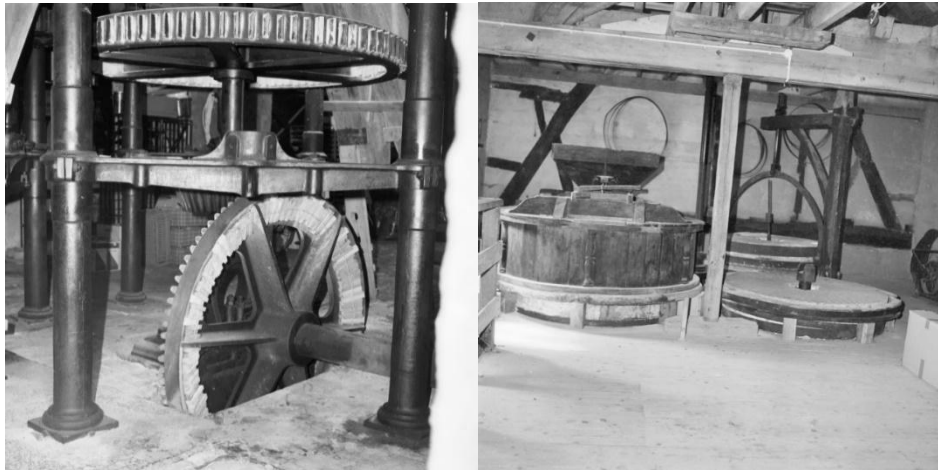

Figuur 138: In 1966 was het klooster Abshoven nog volledig intact

Nieuwstadt wordt door Oostenrijk overgedragen aan de Nederlandse Republiek.

1716

De huidige Ophovenermolen wordt gebouwd, op de plek van een oude banmolen. Het was een middenslagmolen waar graan werd gemalen. Vanuit Einighausen en Limbricht liepen veldwegen naar deze molen. Het 'Meulebrökske' vormde al voor 1700 de verbinding tussen de west- oostoever van de Geleenbeek. Reeds voor 1400 bestond op deze plaats een watermolen.

Figuur 139: Binnenwerk van de Ophovenmolen, links de aandrijf-as van het waterrad, rechts de molenstenen

Ook de Stenen Sluis is lange tijd als verbinding tussen Leijenbroek en Ophoven in gebruik geweest, omdat er in dit buitengebied geen bruggen over de Geleenbeek bestonden. Er lag wel een houten bruggetje over de Molenbeek.

Figuur 140: (Links) Stenen Sluis lange tijd in gebruik geweest als voetgangersbrug tussen Ophoven en Leijenbroek (Rechts) Houten bruggetje over de Molenbeek bij de Stenen Sluis

Rond 1900 wordt het houten bruggetje vervangen door een ijzeren brug, voorzien van smeedsierwerk.

Figuur 141: IJzeren bruggetje over de Molenbeek in 1902

En in 1935 door een witte betonnen brug.

Figuur 142: Betonnen brug over de Molenbeek in het Stadspark in 1935

Hertog Johan Willem II overlijdt kinderloos en zijn broer Karel Philip volgt hem op.

1717

Het huis van kanunnik M. Rutten wordt bij de Boenenbrug over de Keutelbeek bij de Brandstraat-Voorstad gebouwd. Het huis is tevens een boerderij.

Figuur 143: Het huis van kanunnik M. Rutten bij de Boenenbrug over de Keutelbeek in 1962

1718

De tolpachter van de hertog van Gulik wil de tolvrijheid inperken, maar na een klacht van de Sittardenaren bepaalt hertog Karel Philip dat waren die, zoals vanouds gebruikelijk, op de Sittardse Markt worden aangeboden, vrij van tol zullen zijn. Deze tolvrijheid was ook al eens bevestigd in een document van 20 november 1545.

1722

De bisschop van Roermond geeft toestemming om het lazaret in Geleen in een kluis te veranderen.

De oudst bekende kluizenaar was een broeder, in stukken uit 1726 genoemd met de naam Gerlach (Keulers). De laatste kluizenaar, broeder Antonius (Thieman), overleed in 1912.

Figuur 144: De Kluis in Geleen in 1930

Na het overlijden van de laatste kluizenaar heeft het gebouw dienst gedaan als opslagplaats, in de Tweede Wereldoorlog als opslagplaats voor voedsel annex slachthuis voor de Amerikanen en daarna heeft de scouting nog een tijd van de kluis gebruikgemaakt.

1725

Met toestemming van de hertog wordt in de Molenbeekstraat een synagoge geopend, boven het achterhuis van een woning tegenover de banmolen. De synagoge is in gebruik geweest tot 1852, toen die verplaatst werd naar de Plakstraat. Vanaf 1700 was er een stabiele joodse gemeenschap in Sittard, die tot 44 personen was uitgegroeid, verdeeld over acht huishoudens. Hiertoe behoorden de families Hertzdahl, Horn, Hertz, Egger en Levenbach.

Figuur 145: De vroegere synagoge in de Molenbeekstraat in 1915

1728

Het klooster Agnetenberg wordt verder uitgebreid met een vrijstaande graanzolder aan de Plakstraat.

Figuur 146: Graanzolder klooster Agnetenberg in 1962, gebouwd in 1728

De typische muurankers zijn ook toegepast in de gevel aan de Plakstraat. Hiermee zijn de verdiepingsbalken met de gevel verbonden, om uitknikken van de gevel te voorkomen.

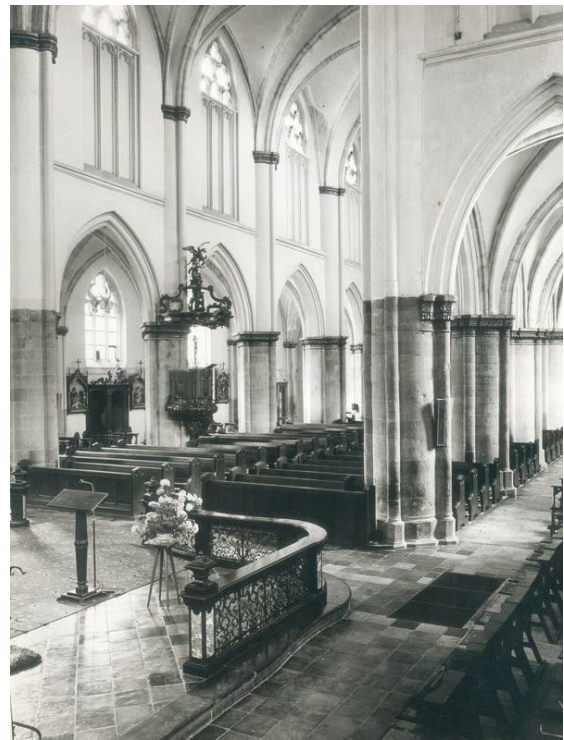

Figuur 147: Vrijstaand gebouw uit 1728 van klooster Agnetenberg aan de Plakstraat in 1962

1729

In de St. Petruskerk wordt tussen koor en schip een ijzeren hekwerk aangebracht. Deze koorsluiting bestaat uit een dubbele vleugeldeur van smeedwerk en geeft vanuit het midden van de kerk toegang tot het kanunnikenkoor. Hiervoor moet het parochiealtaar, dat tussen het koor en het schip van de kerk staat, afgebroken worden en in plaats daarvan wordt het Gregoriusaltaar, waaraan geen beneficie verbonden is, als parochiealtaar ingericht. Ook worden de communiebank (marmer met smeedijzeren vullingen) en het front van de orgeltribune geplaatst.

Op de Markt wordt een grote inspectie van het ridderschap gehouden, met hun leenlieden en allen die verplicht zijn met paard, harnas en wapen te dienen.

Figuur 148: Marmeren communiebank met smeedijzeren vullingen in 1970

1732

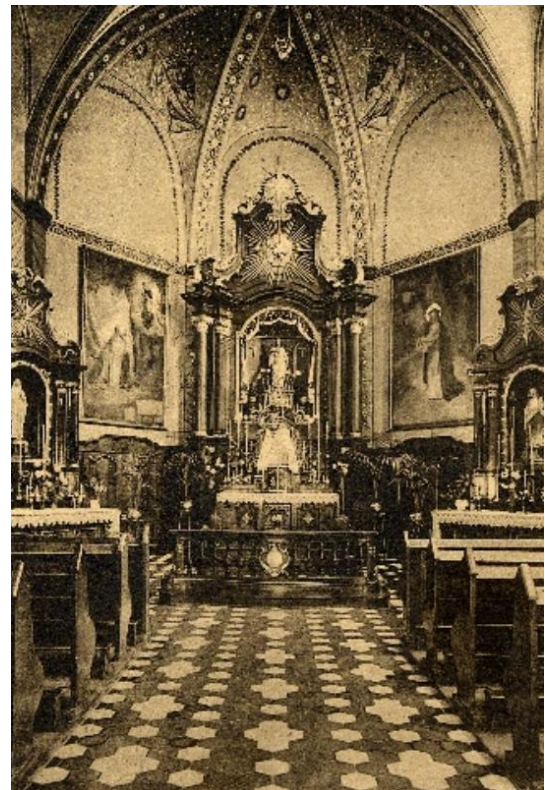
Er vindt een wonder plaats in het klooster Agnetenberg. Een zevenjarig blind meisje, Anna Agatha Bràc, kan op onverklaarbare wijze ineens zien na aanroeping van het beeldje Behoudenis der Kranken in de kapel van de Agnetenberg.

1734

Keurvorst Karel Philip gelast een onderzoek naar de toestand van de stadhuis-ruïne vanwege instortingsgevaar. Het gevolg was dat een deel van het metselwerk verkocht werd – er kwamen geen plannen om het stadhuis weer op te bouwen.

1738

Herbouw hertogelijke banmolen aan de Molenbeekstraat (die reeds in de 14^e eeuw vermeld wordt). Het steen- en balkenmateriaal uit het oude stadhuis wordt gebruikt om de banmolen weer op te bouwen, die bij de stadsbrand van 1677 in vlammen opgegaan was.

Figuur 149: Kapel Agnetenberg rond 1900

Figuur 150: Banmolen in 1890 en tijdens de sloop in 1969

Figuur 151: Hertogelijke banmolen in 1970

In 1970 lukt het de gemeente om de prachtige molen te slopen en de Molenbeek te overkluizen bij de sloop van Klein Venetië. In de muur van het molenhuis zijn nog de jaarankers 1738 te lezen, het

jaar waarin deze molen opnieuw opgebouwd werd. Boven de ingangspoort van de banmolen is een gedenksteen ingemetseld met de tekst “DVX Carolys Philipps eam renovavit” (Hertog Karel Philip heeft hem herbouwd 1738).

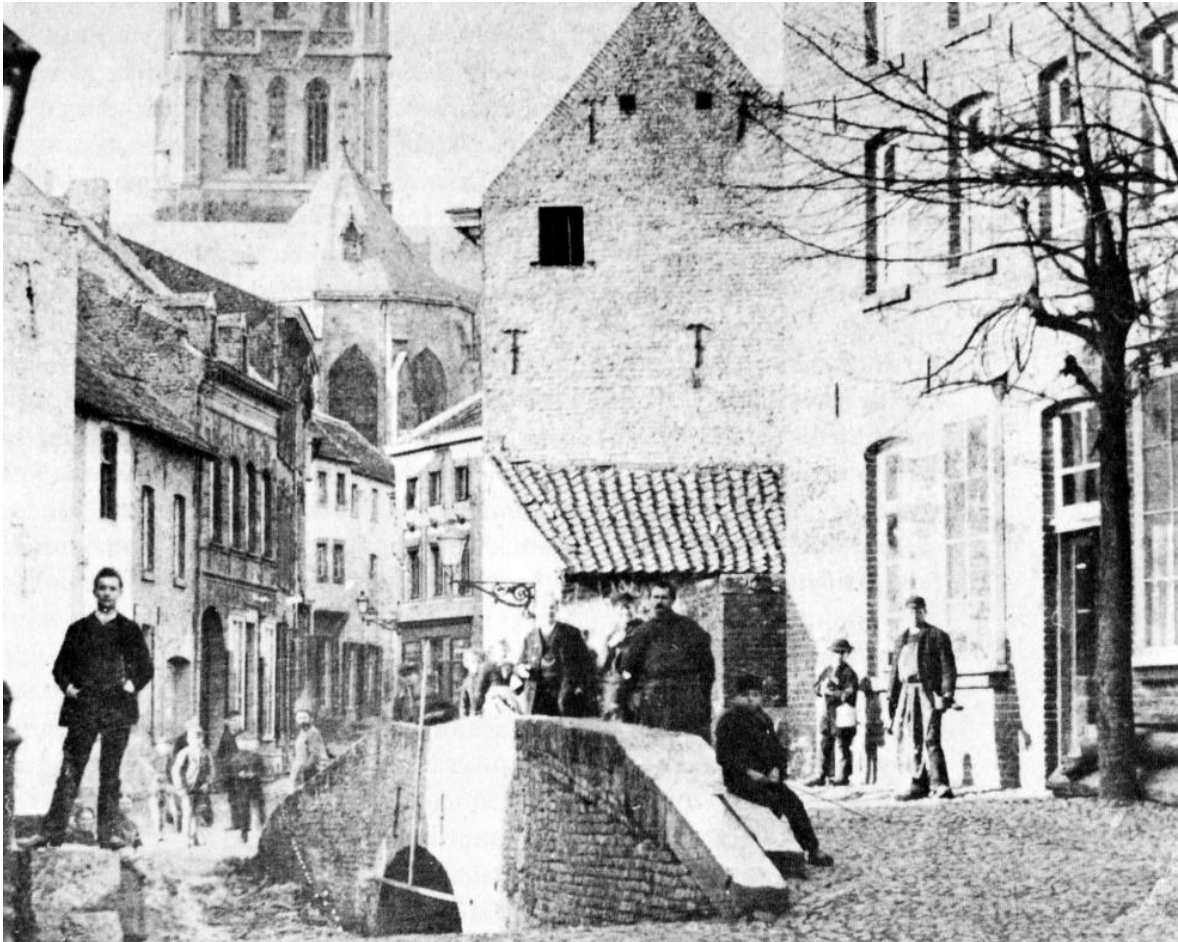

Figuur 152: Ingangspoort banmolen in de Helstraat met gedenksteen

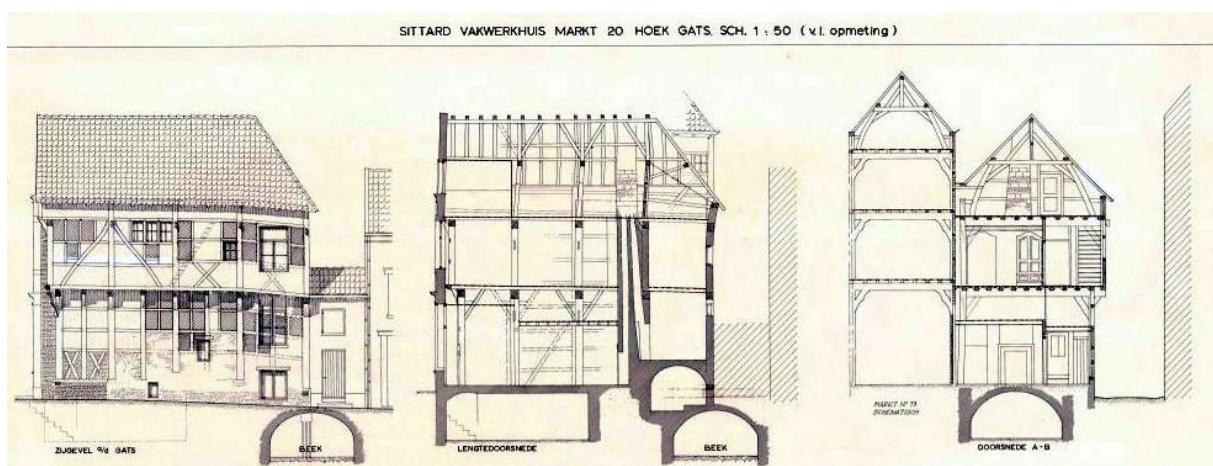
Figuur 153: Gedenksteen ingemetseld in de banmolen ter herinnering aan de heropbouw in 1738

In de Molenbeekstraat heb ik vaak staan te kijken naar deze molen, die grote schuimvlokken in de richting van de brug over de Molenbeek wierp, op de plek waar de Molenbeek onder de huizen aan de westkant van de Markt en de Paterskerk verdween. Nog tot 1890 was hier een doorwaadbare plaats (een 'voord') en een smalle brug aanwezig, bedekt met maaskeitjes.

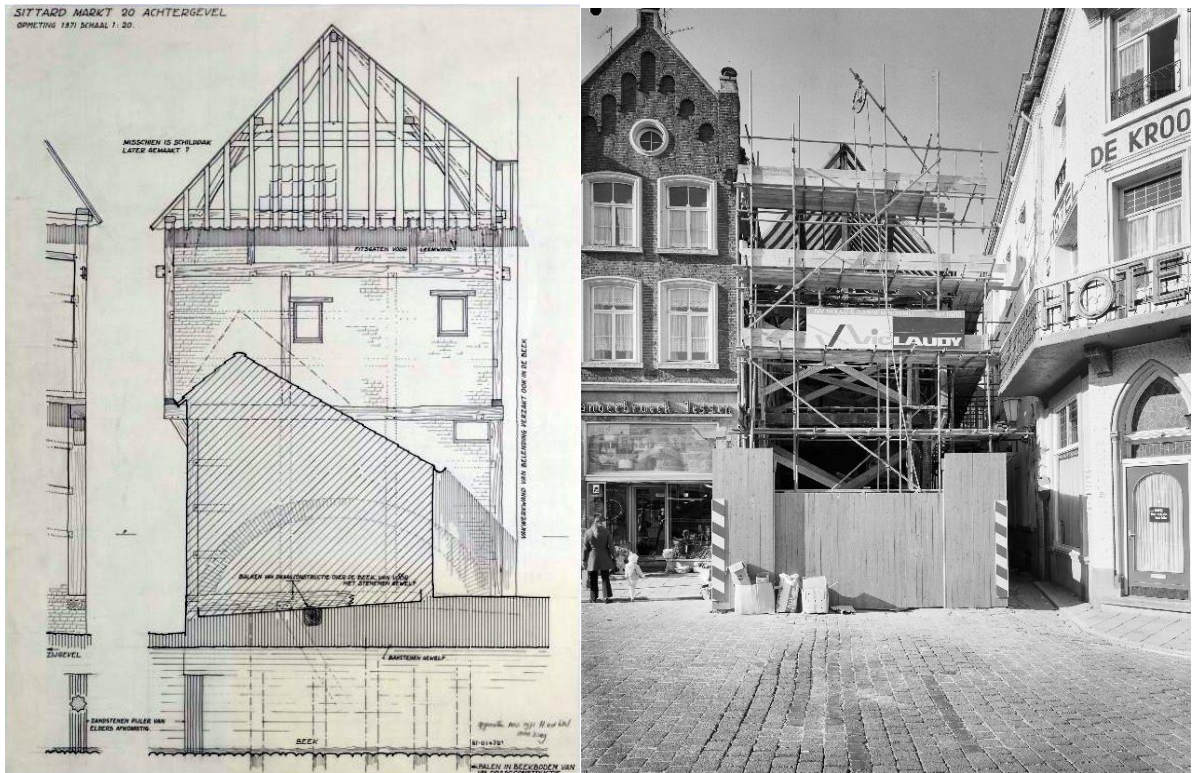

Figuur 154: Doorwaadbare plaats en smalle brug bij banmolen in Molenbeekstraat in 1890

Bij de restauratie van het vakwerkhuis op de hoek van de Gats en Markt is het gewelf van de Molenbeek, die hier onder de huizen doorstroomt, tevoorschijn gekomen. Dit vakwerkhuis is gebouwd rond 1535 en een van de weinige huizen die de stadsbrand van 1677 overleefd heeft.

Figuur 155: Figuur 461: Restauratie vakwerkhuis in de Gats, waar de Molenbeek onderdoor stroomt

Figuur 156: Restauratie vakwerkhuis in de Gats

In de Paardestraat komt de Molenbeek weer tevoorschijn.

*Figuur 157: Reinigen van de overwilde Molenbeek in de Paardestraat in 1958
(Deze gewelven lopen onder de huizen van de Markt en de St. Michielskerk naar de banmolen)*

In een schuur van het huis 'Zum Falcken' in de Limbrichterstraat ontstaat brand. Drie huizen worden een prooi van de vlammen.

Figuur 158: Gevelsteen Limbrichterstraat 27

1740

Een deeltje van het kruis van Christus wordt in processie van de kapittelkerk St. Petrus naar de Dominicaanse St.-Michielskerk overgebracht.

1741

Oostenrijkse Successieoorlog breekt uit. Op bevel van de Franse maarschalk Malebois rukken acht compagnieën 'kurassiers' de stad binnen onder leiding van kolonel Choiseul. Kurassiers zijn zwaar bewapende cavaleriesoldaten te paard, die een borstharnas dragen dat een kuras heet. Kurassiers zijn op het slagveld de zwaarste eenheid, in taak en impact vergelijkbaar met de huidige tankdivisies.

Figuur 159: Borstharnas van een Kurassiers

1742

Hertog Karel Philip van Palts-Neuburg overlijdt kinderloos en wordt opgevolgd door Karel Theodoor van het huis Palts-Sulzbach. Hij zal Gulik besturen tot aan de opheffing van het 'Ancien Régime' en de inlijving bij de Franse Republiek.

De acht compagnieën Franse kurassiers vertrekken op 9 juni uit de stad, na eerst nog veel foerage in de vorm van hooi en rogge te hebben opgeëist.

Twee vrijcompagnieën onder leiding van Dulemont en Vandal trekken op 17 juni weg uit de stad. Opluchting alom, want het zijn wilde jongens.

Figuur 160: Een Nederlandse kurassier in 1820

1743

Engelse troepen, waaronder soldaten van de regimenten Onslow en Cornwallis arriveren in Sittard. Zij vechten onder leiding van een veldmaarschalk in Engelse dienst. De Oostenrijkse Successieoorlog is nu in volle gang. Manschappen van het regiment Colon trekken de stad binnen onder commando van Campbell en Haack.

In het torentje van de St. Rosakapel wordt een klokje gehangen.

Hollandse troepen verblijven in november in de ontmantelde vesting Sittard. De chef van de Staatse troepen, graaf Maurits van Nassau, verblijft ook in Sittard.

Figuur 161: Klokje in de St. Rosakapel, gegoten door J. Chaudoir in 1743

1744

In een tollijst van de Maastol in Urmond staat de inhoud vermeld van een scheepslading uit Dordrecht, waarover tol betaald moest worden: *“1 last hering, oder Laborden und 1000 pfund Stockfisch”*. Deze lading vis werd via de ‘Maesbaene’ naar Sittard en andere Gulikse plaatsen vervoerd. In Sittard was alleen in de wintermaanden en voorjaar voldoende vis te koop, zoals gezouten haring, gedroogde stokvis en labberdaan (gezouten zeevis), om aan de vastenverplichting en vleesvrije vrijdagen te kunnen voldoen. Aanvankelijk kenden de kanunniken drie vleesloze dagen (maandag, woensdag en vrijdag), maar door het gebrek aan vis in Sittard werd dat buiten de Advent en vastenperiode terug gebracht tot één dag: vrijdag. Als er geen vis beschikbaar was, werden eieren en kaas gebruikt. In de tollijst stond dan ook nog *“1000 pfund Holländische kaas en 1000 pfund Graacher kaas”*.

1745

Tijdens de Oostenrijkse successieoorlog worden Hongaarse troepen onder leiding van generaal Schafgotschky te Sittard ingekwartierd.

Op 9 november verblijft generaal graaf Maurits van Nassau van de Staatse troepen weer in de stad.

1746

Engelse en Hannoveraanse troepen vallen de stad binnen. Zij richten enorm veel schade aan. Een van de bevelhebbers, overste Kopperwulst, van het regiment van Markies de Botta heeft enorm veel bomen laten omhakken, waaronder veel fruitbomen. Ook bonenstaken, weide- en tuinhakken en daken van bakovens worden tot brandhout gemaakt.

1748

Twee Franse detachementen vallen onverhoeds de stad binnen, die *“parforce mit bedrohung van Sengens und Brennens, allerhandt Victualia für Menschen und Pferde von mir Bürgermeister Nicolas Anton Helgers extorquirt haben”*, aldus schreef deze burgemeester van Sittard in zijn stadsrekening over dat jaar. 's Avonds reeds kwam hulp. Keizerlijk-Hongaarse troepen uit Heinsberg daagden op en de Fransen sloegen op de vlucht, richting Geilenkirchen. Bij Wehr ontspan zich een gevecht, dat in het nadeel van de Fransen uitviel.

Met de vrede van Aken komt een einde aan de Oostenrijkse successieoorlog.

1750

De gevangenis wordt, van het in verval geraakte stadhuistorentje, verplaatst naar de donkere gangen van fort Picard bij de Broekpoort in de Paardestraat.

Figuur 162: Fort Picard vanuit de Paardestraat in 1924 tijdens de afbraak

1751

Tien 'bockereyders' uit Geleen en Sittard worden opgehangen bij de 'Raetscoul', een verlaging in de Graetheide waar de eikenbomen verwijderd waren, tussen Sittard en Lutterade. Hier staat nu een veldkruis dat 'kruuts aan de galg' of 'Galgekruids' genoemd wordt. Zij hadden in 1749 het rijke herenhuis de bejaarde gezusters Gadé in Lutterade overvallen en in 1750 het huis van echtpaar Petni in Puth, waarbij een van de overvallers, de schoenlapper Antoon H., herkend werd. Op de pijnbank verraadde hij zijn medeovervallers. Op 6 oktober wist hij te ontsnappen en liep op blote voeten naar een vriend in Stadbroek. Op 18 augustus 1751 wordt hij weer gearresteerd en tot de strop veroordeeld.

Bokkenrijders waren volgens het volksgeloof personen of geesten, die op bokken door de lucht reden en die een verbond met de duivel gesloten hadden. Eenmaal per jaar reden de bokkenrijders naar de Mokerheide, naar hun meester, de duivel. Het veroordelen van mensen omwille van een goddeloze eed of hun vermeende verbond met de duivel, kan vergeleken worden met de heksenprocessen in Europa tussen 1450 en 1750. De vervolging was meedogenloos, zelfs naar de normen van die tijd. De meeste bekentenissen werden verkregen door marteling of de dreiging daarmee. Bijna de helft van de aangeklaagden bekende schuld en werd veroordeeld. Meer dan 90% van de veroordeelden kreeg de doodstraf.

In de 18e eeuw was dit de naam die gegeven werd aan een bende dieven, afpersers en plegers van gewelddadige berovingen. Ze waren vooral actief met strooptochten en afperserijen op het platteland, gericht tegen boerderijen en pastorieën.

Figuur 163: Memoriekruis op de plaats waar de galg stond, tussen Sanderbout en Lindenheuvel

Figuur 164: Bokkenrijders afgebeeld op een 12e-eeuws kapiteel in de abdij van Mozac in Frankrijk

De Sittardse schrijver Pieter Ecrevisse schreef verhalen over bokkenrijders, waarbij misdaad aan magie gekoppeld werd. Binnen de stadswallen van Sittard zijn nooit overvallen door Bokkenrijders gepleegd, wel twee keer op de Steenweg buiten de wal. In Sittard woonden wel helers, aan wie de bokkenrijders hun waar verkochten.

Tussen 1751 en 1755 werd de Bokkenrijderskapel gebouwd buiten de stadswallen van Urmond. De kapel was toen eenvoudig bereikbaar via de Koepoort en de Koestraat (huidige Brugstraat) en lag toen aan een oude Romeinse Heirweg en de Maesbaene van Urmond naar Sittard.

Tussen 1760 en 1770 gebruikten bokkenrijders de kapel voor bijeenkomsten, net als de St. Rosakapel in Sittard.

Figuur 165: Aan de Maesbaene bij Urmond staat de Bokkenrijderskapel (1930)

Van de wallen van Urmond is niets meer over. De oude kern van Urmond ligt hoger dan de omgeving en de kerk is op een terp gebouwd, in verband met overstromingsgevaar van de Maas.

Figuur 166: Oude kern van Urmond met de Terpkerk in verval in 1970

Figuur 167: Terperkerk in Urmond in 1918

In alle dorpen langs de Maas bestaat overstroomingsgevaar. Vele huizen hebben dan ook een verhoogde ingang en vloer.

Figuur 168: Verhoogde ingang woning in Elsloo (1920)

1752

Het jachtslot Watersleij wordt gebouwd door de Maastrichtse schepen Loyens. De naam 'Watersley' komt al voor in archieven uit het begin van de 16e eeuw en hebben betrekking op de naastgelegen gesloten hoeve Watersleyhof. Het woorddeel '-sley' duidt op 'verzamelplaats van water', wat nog te zien is aan de vijver in een dalkom aan de voet van de Kolleberg.

Figuur 169: Het kasteel-landhuis Watersleij in 1794

Boven de voordeur is een gevelsteen aangebracht met de wapenschilden familie Loyens en Delhougne.

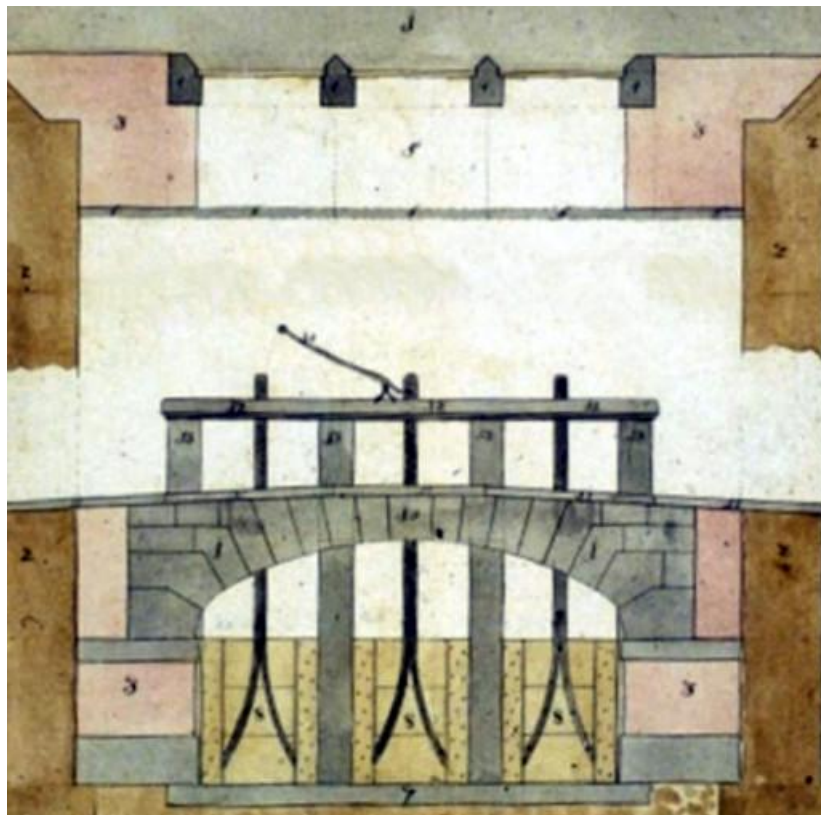

Figuur 170: Gevelsteen Watersleij, wapenschilden familie Loyens en Delhougne

De huidige Stenen Sluis wordt gebouwd, op de plaats van de oude sluis.

Figuur 171: 'Steene Sluis' in 'Sittart'

Figuur 172: Bouwtekening van de nieuwe Stenen Sluis uit 1752

1757

De chef-commandant van het koninklijk Franse leger, graaf Clermont passeert onze stad, op weg naar Gulik die, met instemming van de hertog, door de Fransen bezet wordt. Acht compagnieën van het Franse regiment Linincourt onder leiding van kolonel-generaal Dragon marcheren door de stad, ook op weg naar Gulik.

Figuur 173: De citadel en de stad Gulik, met uitgebreide verdedigingswerken in 1739

Twee gedeserteerde soldaten van het Franse regiment de Harcourt worden opgehangen aan een lindeboom op de Markt voor het raadhuis.

Figuur 174: De ruïne van het in 1677 vernielde raadhuis staat nog steeds op de Markt in 1757

1758

Het stadsbestuur ontvangt van de Pruisische generaal-luitenant prins von Holstein Gottrop een oproep om 30.000 rantsoenen foerage te leveren en 30.000 rantsoenen brood. De stad heeft echter geen mogelijkheid om te leveren. Daarom vindt een collecte plaats en aan de rentmeester van de hertog wordt verzocht veldvruchten te leveren, die in het kader van de 'kameraal belasting' zijn opgehaald.

Op 26 november komen geallieerde troepen terug in de stad. Het bekende Franse cavalerieregiment van de hertog van Charost wordt in Sittard ingekwartierd.

1759

Vele karren en voerlui worden gevorderd door geallieerde troepen (Engeland en Pruisen) om materiaal naar Gulik te rijden, dat door de Fransen bezet was in 1757 tijdens de Zevenjarige Oorlog (1756-1763), een oorlog tussen Pruisen (gesteund door Engeland) en Oostenrijk (gesteund door Frankrijk en Spanje). Engeland en Frankrijk vochten ook in Noord- en Zuid Amerika en in India tegen elkaar, wat uiteindelijk door Engeland gewonnen werd en die het grote Britse Imperium (Great Britain) liet ontstaan.

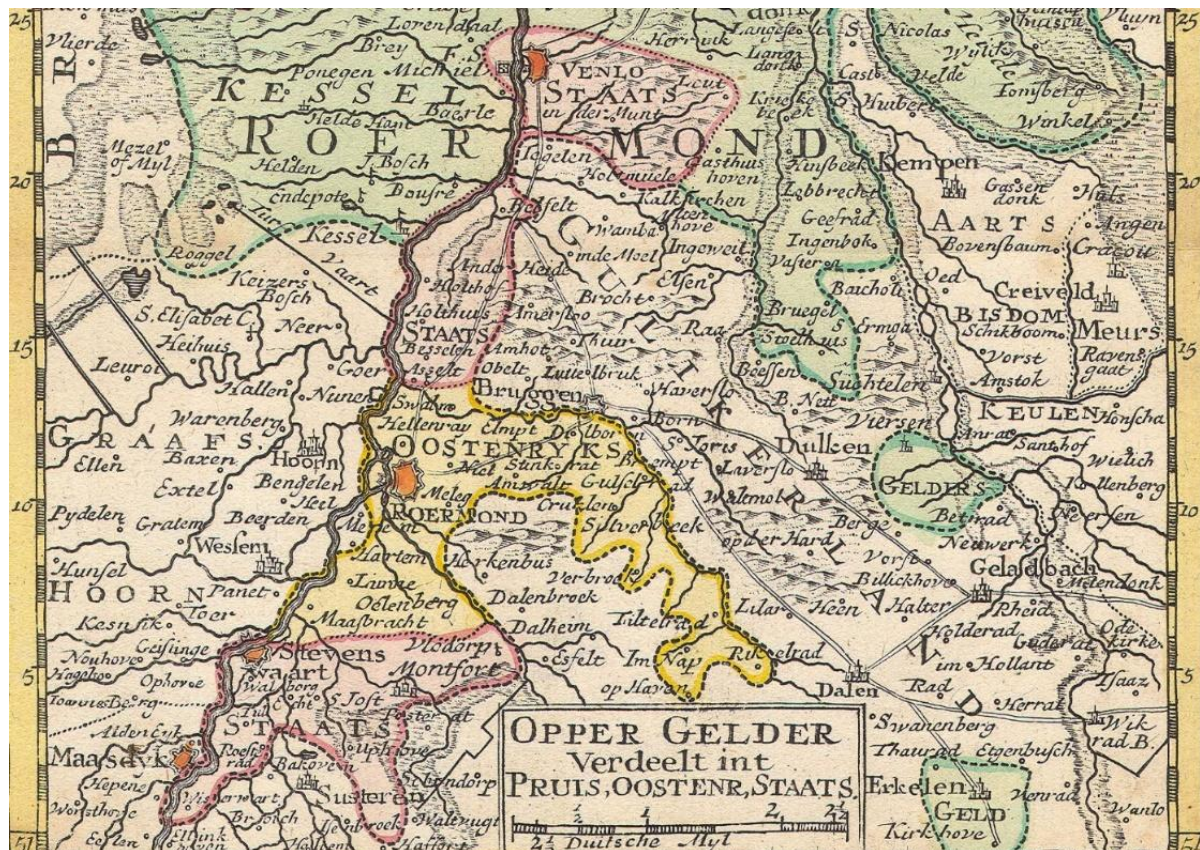
1761

Vertrek van het Franse regiment Dauphin uit Sittard.

Een doortocht van dragonders (soldaten die te voet vechten en zich te paard verplaatsen) vindt plaats onder leiding van kolonel Choiseul en luitenant-kolonel de la Grandville. Een van dragonders wordt verliefd op een meisje uit Ophoven. Hij neemt ontslag uit dienst en gaat nooit meer weg uit Sittard. Hij gaat met zijn bruid wonen in Ophoven nabij 'het Vleutje'.

Drie compagnieën en de staf van het regiment de Taillerand worden te Sittard ingekwartierd.

De Spaanse gebieden ten noorden van Sittard, 'Opper Gelder' genoemd, waren in 1715 verdeeld tussen Pruisen (Geldern), Oostenrijk (Roermond) en Holland (Venlo en Montfort).

Figuur 175: Gebieden ten noorden van Sittard in 1760

1764

Schut N. Schonck wordt op 24 juni veroordeeld tot "zum Bach tragen" (in de Geleebeek gegooid

worden) omdat hij 'Corporaal van den Aldenmaerkt' had uitgescholden voor 'pandourenaes' en 'hundsfoet'.

1768

De hertog van Gulik besluit om een stuk van het Sittards deel van de Graetheide te verpachten om zodoende geld hiervoor te krijgen. Dit besluit wordt in de St. Petruskerk bekend gemaakt en er komen maar twee geïnteresseerden. Een ervan, Simon Schrijen uit Ophoven, pacht 54 bunder bij Einighausen en bouwt er een boerderij, de huidige boerderij Nijsten naast de Urmonderbaan. Behalve pacht moest ook een tiende deel van de opbrengst aan de hertog afgestaan worden. Ondanks de geringe belangstelling zet de hertog toch door en roept in 1775 een conferentie (Het 'Graetheidecongres') bij elkaar.

Figuur 176: Vakwerkboerderij in Einighausen

1770

De wallen, die altijd eigendom waren geweest van de hertog van Gulik, worden aan de stad in erfpacht overgedragen tegen een jaarlijkse huurprijs van negen vat koren. De grachten met de daartussen gelegen tweede wal, die als grasveld en bleekplaatsen voor het linnen gebruikt werd, behield de heer zelf. Deze werden aan particulieren in pacht gegeven.

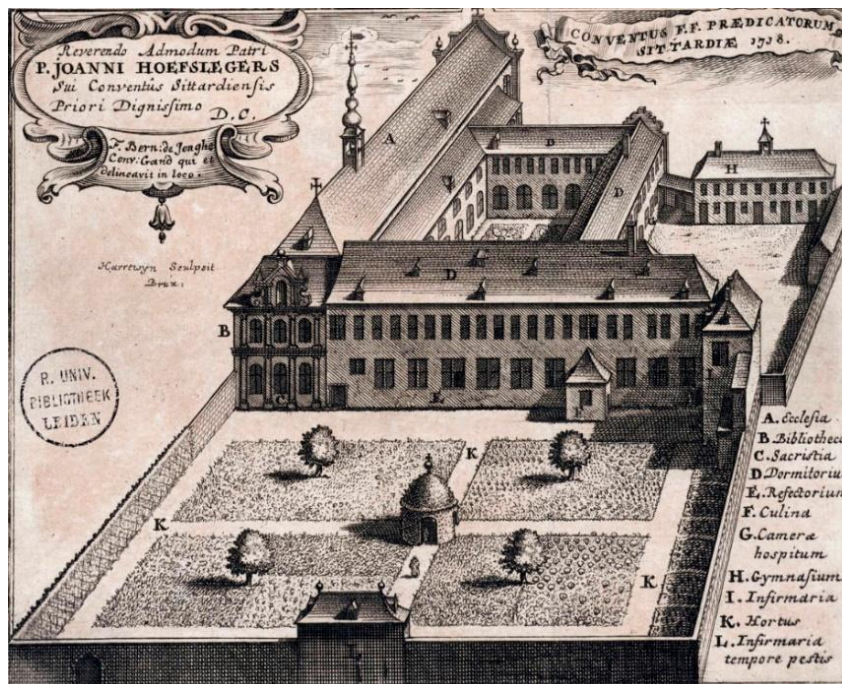

Figuur 177: Linnen ligt te bleken op grasvelden in de vroegere stadsgracht bij de Agnetenwal

1773

Paus Clemens XIV heft de orde van de sociëteit van de Jezuïeten voorgoed op, onder druk van de koningen van Frankrijk, Spanje en Portugal. De Jezuïeten vielen rechtstreeks onder het gezag van de paus en niet onder het gezag van de lokale bisschop. De vorsten Frederik II van Pruisen en Catharina II van Rusland negeerden deze opheffing echter.

Door het opheffen van de sociëteit van de Jezuïeten in Franse en Oostenrijkse gebieden beleeft het Sittardse Dominicanencollege ('Collegium Albertinum', genoemd naar een 13^e-eeuwse Dominicaan Albertus Magnus) zijn grootste bloei. Vele leerlingen van de opgeheven scholen van de Jezuïeten komen naar Sittard om hun wetenschappelijke vorming te kunnen voltooien aan het Dominicanencollege. Dit heeft geduurd tot aan de Franse revolutie.

Figuur 178: Collegium Albertinum van de Dominicanen aan de Oude Markt in 1738

1774

Een nieuwe preekstoel wordt in de St. Petruskerk geplaatst, in weelderige Louis XV-vormen. Bovenop het klankbord staat een beeld van de heilige Michael, die de helse draak verslaat.

Figuur 179: Preekstoel uit 1774 in de St. Petruskerk, met bovenop St. Michael die de draak verslaat

1775

Steeds grotere delen van de gemeenschappelijke Graetheide worden in cultuur gebracht. Hierdoor gaan sommige gemeenten hun aandeel in de heide als eigendom beschouwen en zelfs in erfpacht uitgeven. In Sittard wordt het 'Graetheidecongres' gehouden door de aangrenzende Gulikse plaatsen. Dit leidt tot systematische ontginning van de heide en ze spreken af dat ieder zijn deel als eigendom mag beschouwen, hoewel de juridische grond hiervoor tot 1819 ontbreekt. De gemeenten beschouwen het in erfpacht uitgeven van stukken heide als een welkome inkomstenbron. Dit was een ramp voor de armere boeren, die sinds mensenheugenis hun vee op de heide hadden laten grazen. Eeuwenlang had men gratis grond op de Graetheide kunnen gebruiken voor hun vee en hout kunnen sprokkelen voor de bouw van huizen en de kachel. Zij hadden geen geld om een stuk heide te pachten. Velen zijn toen gaan werken in Duitsland of geëmigreerd naar Amerika.

De nog overgebleven bouwvallige delen van het stadhuis worden afgebroken. De grote klok uit het torentje wordt overgebracht naar de St. Petruskerk en het 'boterklokje' wordt opgehangen aan de gevel van de St. Michielskerk. Daarmee waren de laatste sporen uitgewist van het eens zo representatieve gebouw van de stad Sittard.

1777

Oprichting van een nieuw altaar in de parochiekerk. Dit altaar is in Maastricht vervaardigd in opdracht van de huidige kapittelheren. De kosten bedroegen 100 Carolinen. Op de foto uit 1890 is dit altaar nog zichtbaar.

Figuur 180: Klok van de St. Michielskerk anno 1649

Figuur 181: St. Petruskerk in 1890

1778

De Franse bezetting van Gulik, begonnen in 1756 en met een onderbreking van 1762 tot 1772, wordt opgeheven.

In Sittard heerst de zogenaamde 'Rothe Ruhr' ofwel dysenterie, een gevreesde besmettelijke darmziekte, veroorzaakt door een bacterie. Deze dysenterie-epidemie werd door de Sittardenaren de pest genoemd, maar die is na 1720 niet meer in West-Europa voorgekomen. De epidemie is zo hevig dat door het stadsbestuur verboden wordt de doodsklok te luiden, om de burgers niet te verontrusten. Ook mogen er geen lijken naar de parochiekerk gebracht worden. In elk huis worden een of meer personen verpleegd. Uit angst voor besmetting vermijden de bewoners van de omliggende dorpen de stad, zodat de straten uitgestorven lijken.

Sittard	23-09-1779	Begraven	Overledene		Debets, Petrus Jacobus	Begraafdatum =23-09-1779 Algemeen =Infans sittardiens. Doodsoorzaak =Ex diarrhaea.
Sittard	23-09-1779	Begraven	Vader van de overledene	M	Debetz, Hortulanus	
Sittard	25-09-1779	Begraven	Overledene		Mühlenberg, Jacobus	Begraafdatum =27-09-1779 Algemeen =Ex stadbroch oriundus, maritus.. Doodsoorzaak =Ex diarrhaea.
Sittard	25-09-1779	Begraven	Partner van de overledene		Palmen, Elisabetha	
Sittard	26-09-1779	Begraven	Overledene		Meijers, Agnetis	Begraafdatum =28-09-1779 Algemeen =Vidua leonardus lenerds, sitta.. Doodsoorzaak =Ex diarrhaea.
Sittard	26-09-1779	Begraven	Partner van de overledene		Lenerds, Leonardus	Algemeen =Reeds overleden.
Sittard	27-09-1779	Begraven	Overledene		Daemen, Maria Elisabetha	Begraafdatum =29-09-1779 Algemeen =Ex bingelraede nata, uxor hube.. Doodsoorzaak =Ex diarrhaea.
Sittard	27-09-1779	Begraven	Partner van de overledene		Cöenen, Hubertus	Algemeen =Fabri ferrarij sittardiens.
Sittard	27-09-1779	Begraven	Overledene		Craenen, Petrus Josephus	Begraafdatum =29-09-1779 Algemeen =Sittardiensis, poeta. Doodsoorzaak =Ex diarrhaea.
Sittard	27-09-1779	Begraven	Vader van de overledene	M	Craenen, Wilhelmus Godefridus.	
Sittard	27-09-1779	Begraven	Overledene		Schloun, Josephus	Begraafdatum =29-09-1779 Algemeen =Sittardiensis, caelebs, theolo.. Doodsoorzaak =Ex grassantae diarrhaea.

Figuur 182: In dit jaar sterft bijna iedereen aan 'Diarrhaea'

1779

De relikwieën van de H. Lucia worden naar de dominicanenkerk gebracht, omdat de zogenaamde 'Rothe Ruhr' te bestrijden. In deze tijd werden ziektes nog vaak als een straf van God gezien. Door de vaak erbarmelijke leefomstandigheden in die tijd met gebrekkige hygiëne en geringe medische kennis waren velen verzwakt en vielen ten prooi aan de ziekte. Door de hertog waren al eerder regels uitgevaardigd over hoe te handelen in tijden van pest of een andere epidemie: een gezond persoon mag dan niet in het huis van een ziek persoon komen. Het was een ziekte verboden een kerk, school of vergadering te bezoeken. Hun uitwerpselen moeten worden begraven en met hete as worden bedekt. Er mag geen mest worden vervoerd. Kleding en beddengoed mogen alleen met koud water en zonder zeep worden gewassen en uit het zicht worden gedroogd. Bij zonsopgang en zonsondergang worden de doden begraven. Zij moeten goed afgedekt vervoerd worden en de kisten moesten deugdelijk sluiten. Het graf moest minstens 5 voet diep zijn. Men wist dus al dat de ziekte verspreid kon worden.

1780

De Dominicanenkerk, de St.-Michielskerk, komt in het bezit van relikwieën van de heilige Thomas van Aquino en de H. Donatus.

Figuur 183: "Dieße Kiste ist Voll heiliger Reliquien Gottes"

1783

In IJsland barst de Laki-vulkaan gedurende 8 maanden uit. Door de as, die tot in Zuid-Frankrijk en Praag terecht komt, mislukken de oogsten, ook omdat de temperatuur in dit jaar 5 graden lager is dan normaal.

1784

Rond 9 maart is de dooi zodanig geweest dat meerdere huizen in de Voorstad vier voet (ongeveer 1,20 m.) onder water hebben gestaan. De velden tussen Leijenbroek, Ophoven, Overhoven en de Voorstad staan helemaal onder water. Het lijkt alsof de Maas buiten haar oevers is getreden. De stenen brug bij de Ophovenermolen wordt door het water meegesleept. De Sittardse schepenen vragen aan de hertog van Gulik de brug tussen Ophoven en Leijenbroek opnieuw te mogen leggen.

Figuur 184: De brug bij de Ophovenermolen in 1898, de weg naar Leijenbroek is nog onverhard

1787

De Putpoort wordt afgebroken, omdat die op instorten staat.

1789

De vorst is zo hevig dat de Molenbeek lange tijd dichtgevroren was. De watermolens konden niet malen en er is toen gebruik gemaakt van de windmolen, die achter het buitencafé 'de Beukenboom' aan de Leijenbroekerweg lag. Kadastraal is dit terrein nog steeds bekend als 'Aen de Windmoele'.

Figuur 185: Kadastrale kaart uit 1819

Rechtsboven staat 'Aen Engelen Camp' en daaronder 'Aen de Windmoele'. Hiertussen loopt de 'Stad Weg' (nu 'Leijenbroekerweg').

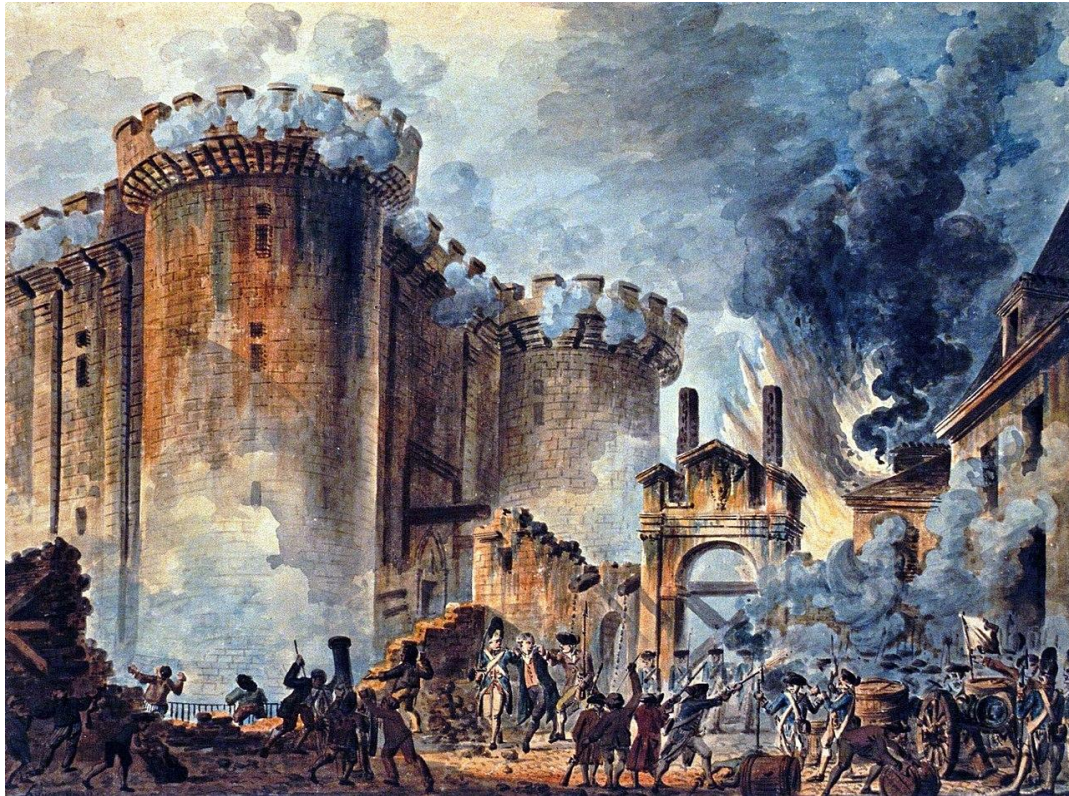
Linksonder de Ophovenermolen bij het 'Leyebroucker Brouck' en 'Ophoover Brouck', hier ligt nu het Stadspark. Rechts daarvan ligt de 'Berger Hooft' (nu 'Bergerhof' of 'Casino').

Rechts loopt de 'Coolberger Weg' (nu de weg 'Kollenberg').

Figuur 186: Café de Beukenboom rond 1900, in 2000 gesloopt

Op 14 juli wordt in Parijs de Bastille bestormd. De opstand breidt zich uit naar het platteland waar de bevolking de eigendommen van de aristocratie aanvalt. De Franse revolutie is begonnen, die ook een grote invloed in Sittard zal krijgen.

Figuur 187: 14 juli 1789 bestorming van de Bastille - begin van de Franse revolutie

De Franse boeren verzetten zich tegen de 'heerlijke rechten' van de aristocratie en de kerk, waaronder zij gebukt gingen:

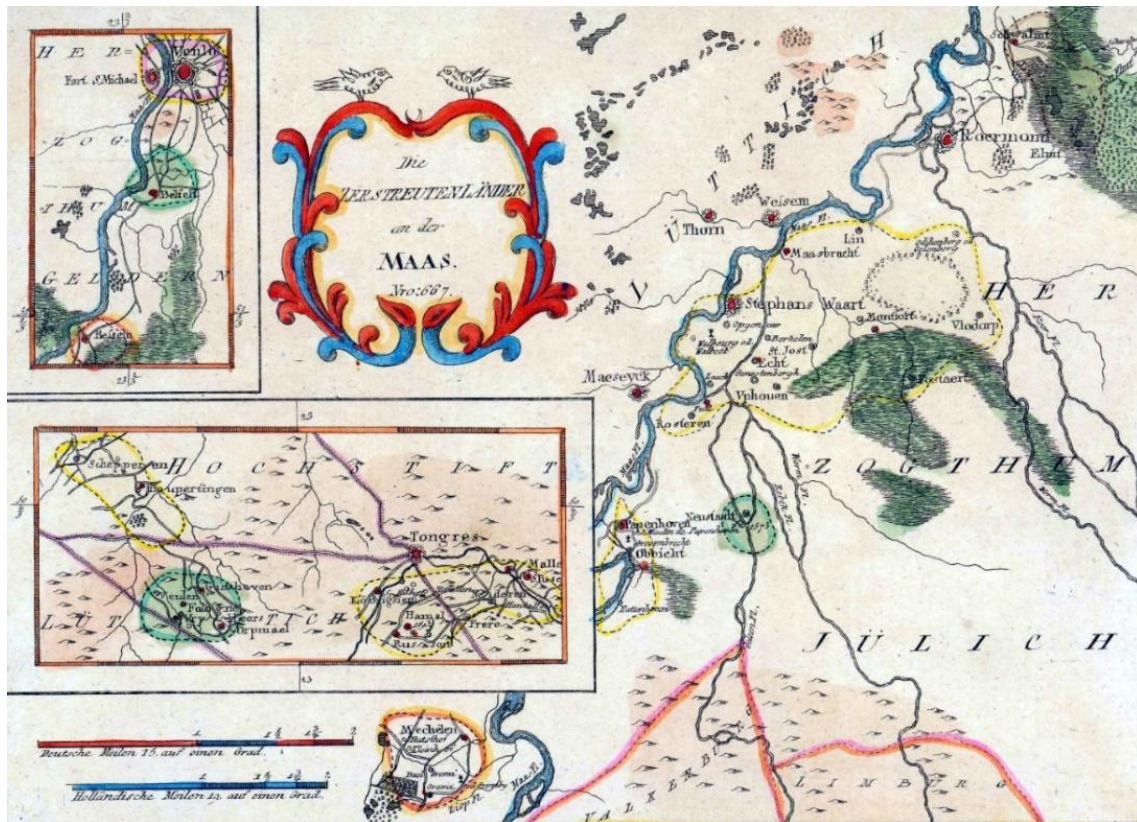
- 'cijns', een belasting in geld
- 'pacht', betalen voor het mogen bewerken van het land
- 'corvée', een verplichting om 3 werkdagen per jaar voor de heerlijkheid te werken
- 'champart', een deel van de oogst
- 'banaliteiten', waaronder betalend gebruik van de molen, de oven of andere faciliteiten
- 'mainmorte', of 'dodehand', het recht van de heer op een erfdeel (successiebelasting)
- kerkelijke 'tienden'

Op 4 augustus worden in Frankrijk al deze privileges afgeschaft, waaronder het jachtrecht waardoor alleen de adel mocht jagen op wild. Nu de Kerk geen inkomsten meer had, stortte het systeem van bijstand, armenhulp en scholen, dat via de Kerk uit de tienden gefinancierd werd, in elkaar.

1790

In Overhoven vliegen 7 huizen en 9 schuren in brand, die aangewakkerd wordt door een felle wind.

Op een kaart uit 1790, met de titel 'Die Zerstreuten Länder an der Maas', zijn de Staatse gebieden te zien die rond Sittard liggen. In feite zijn dit enclaves in Prinsbisdom Luik (links van de Maas) en Hertogdom Gulik (rechts van de Maas).

Figuur 188: 'Die Zerstreuten Länder an der Maas' rond Sittard in 1790

De boeren in de omgeving van Sittard worden gedwongen om karrenvrachten granen (tarwe, rogge, haver) en goederen (stro en koeien) te leveren aan de 'Oostenrijksche Armee', ook wel 'voor Den Keijser' genoemd.

Peter Peters en Maria Ida Donckel verkopen aan de echtelieden Herman Honings en Maria Elisabeth Erckens een nog niet volledig en nauwelijks bewoonbare woonbehuizing met tuintje in de Pullestraat voor 135 rijksdaalders. De transactie wordt aan de kerk bekend gemaakt gedurende drie achtereenvolgende zondagen.

Figuur 189: Pullestraat met opgang naar Fort Sanderbout

1792

Het huis van Henrick Dijck brandt af, dat hij huurt van het kapittel. Hij verzoekt om kwijtschelding van de rente op zijn huis van 1000 gulden voor 1792 en 1793. Hiermee gaan de kanunniken zonder meer akkoord.

In Frankrijk wordt het koningschap afgeschaft en koning Lodewijk XVI, nu 'citoyen' (burger) Louis Capet, wordt ter dood veroordeeld. Op 21 januari 1793 wordt hij in Parijs onthoofd.

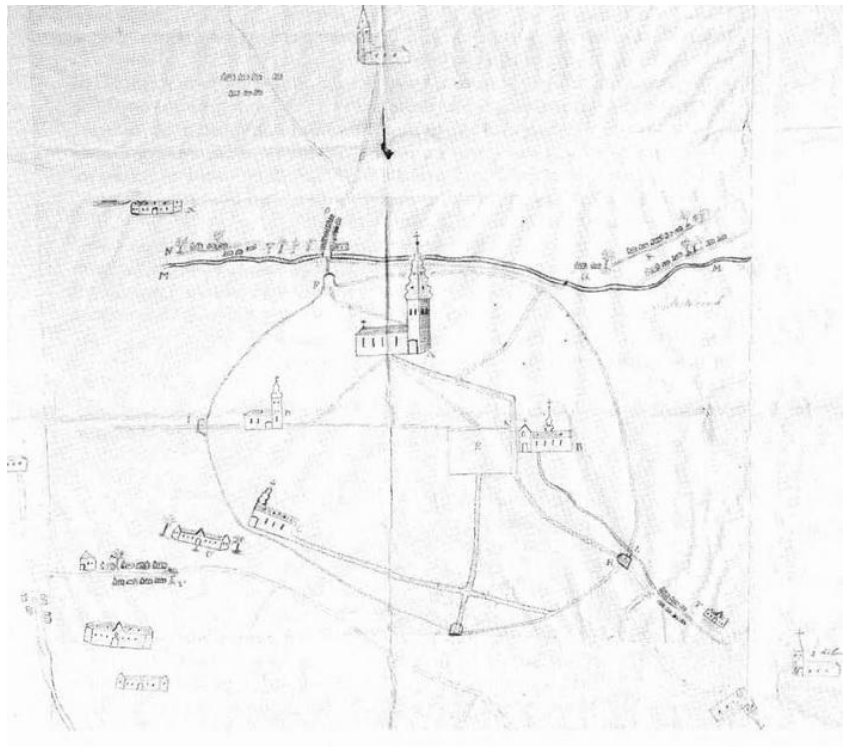
Figuur 190: Franse koning Lodewijk XVI wordt onthoofd in Parijs

1793

Franse revolutionaire troepen proberen Gulik in te nemen, maar dat mislukt door ingrijpen van Oostenrijkse keizerlijke troepen tijdens de 'Slag van Aldenhoven', waarbij de Roer de scheidslijn was. De Franse soldaten vluchten naar Sittard. Ongeveer 3000 gevluchte Franse soldaten arriveren 's

nachts en vinden in Sittard onderdak. Het idee bestaat dat ze Sittard hebben willen plunderen, maar omdat de volgende dag 's morgens keizerlijke Oostenrijkse troepen al op de Markt te Sittard arriveren, gaat dit voornemen niet door.

Er bestonden nog geen goede kaarten van de stad Sittard. De Fransen maakten een primitieve kaart van de stad, met daarop de kerkgebouwen, kloosters, wegen en omwalling aangegeven, met de drie toegangen tot de stad: Limbrichterpoort, Broekpoort en Putpoort.

Figuur 191: Primitieve Franse kaart van de stad Sittard

1794

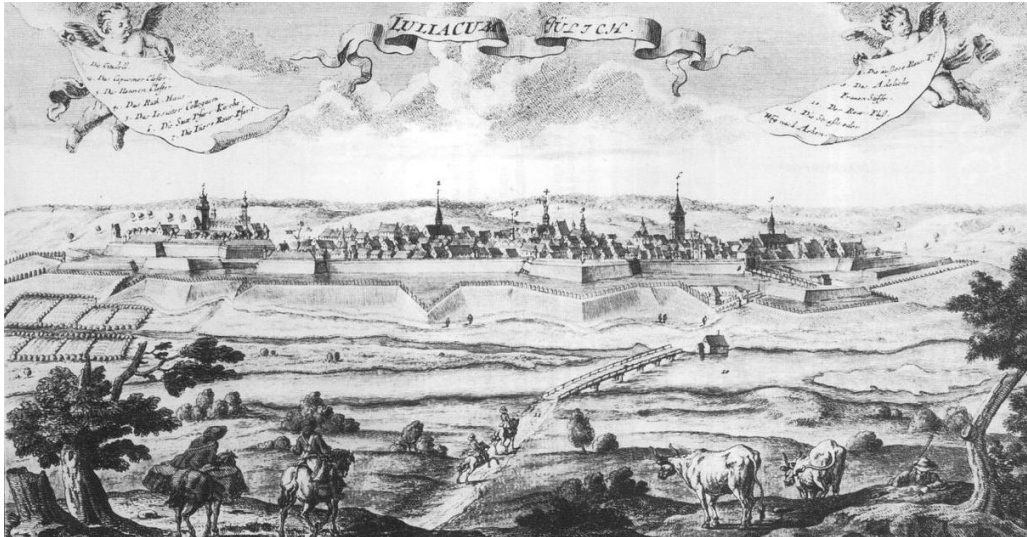
Op 10 januari 1794 wordt een schrijven van de Gulikse regering voorgelezen in de kerk, waarin gesignaleerd wordt, dat er schaarste heerst vanwege een muizenplaag en omdat er laat in de lente nog een koudegolf was geweest. Boeren mogen van de kanunniken de rogge van dit jaar als kaf en stro 'einfahren' in de boekhouding voor de tiendbelasting.

Keizer Frans II van Oostenrijk is even in Sittard. Om 11 uur 's morgens wordt hij verwelkomd door het stadsbestuur. De keizer verlaat zijn koets niet, ofschoon de hele bevolking op de been is om een glimp van de keizer te zien. Hij drinkt een glas water in een uitspanning die sinds die tijd 'In den Keizer' heette, links van het later gebouwde stadhuis. Hier is echter sprake van een onduidelijkheid, omdat hotel 'de Limbourg' bij de St. Michielskerk vroeger de naam 'der Kayser' droeg en dat was al lang voor het jaar 1794.

Figuur 192: 'In den Keizer', het huis met de poort

De Franse revolutionaire troepen rukken steeds verder op naar het noorden. Sittardse bestuurders komen bij elkaar om de ernstige toestand te bespreken. Het stadsbestuur besluit een brief aan de hertog van Gulik te schrijven, waarin gevraagd wordt hoe men moet handelen wanneer de Franse troepen komen. Men vraagt onder meer waar de archiefkist naar toe moet, hoe men zich moet opstellen tegenover de Fransen, hoe te handelen wanneer de eed van haat tegen het koningschap gevraagd wordt, wat te doen als zaken gevorderd worden en wat te doen als gijzelaars worden meegenomen.

Figuur 193: De vesting Gulik in 1794 (tekening van Johann Christian Leopold)

De wijbisschop van Luik, evenals vele kapittelheren uit die stad, en de bisschop van Ieper vluchten voor de Fransen in hun stad en vestigen zich in Sittard. Zodoende heeft Sittard opeens twee bisschoppen binnen haar grenzen in 1794.

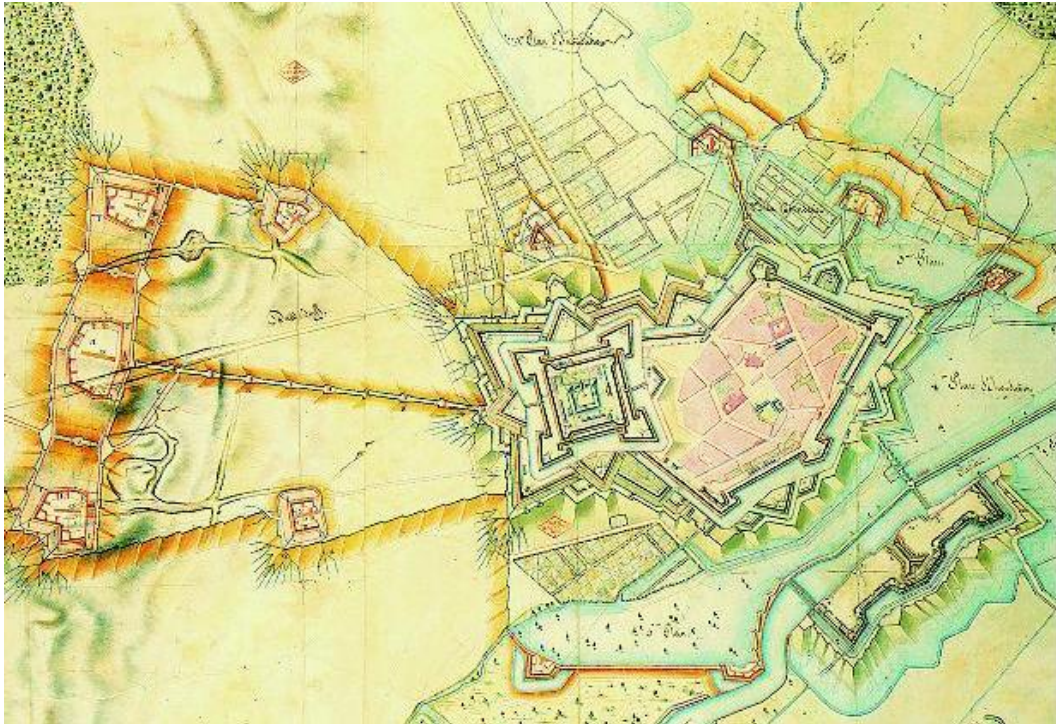
Vanaf september wordt Maastricht belegerd door de Franse revolutionaire troepen. Het stadsbestuur besluit dat een aantal voorname Sittardse burgers naar de Franse troepen zullen gaan om hen geluk te wensen met de overwinning en te proberen 'een sauvegarde' los te krijgen, waardoor de stad zou kunnen ontkomen aan plundering en brandschatting.

Op 25 september marcheren maar liefst 60.000 man Franse troepen door de stad. Koopwaar wordt tegen betaling met papiergeld meegenomen en mensen worden onderweg van hun kleding beroofd. Tot verbazing van velen zien ze eruit als een bende landlopers. Zij hebben gebrek aan alles.

Er worden 1000 broden gevorderd. In de buurt van de Bergerhof worden ruim 300 bomen omgehakt.

Op 7 oktober wordt een rijtuig met vier paarden gevorderd voor generaal Kleber, de commandant van de linkervleugel van het Franse Sambre- en Maasleger. Vanuit Sittard leidt generaal Kleber de slag aan de Roer bij Gulik. Voor zijn hoofdkwartier in Sittard worden kaarsen gevorderd.

Niet veel later vindt bij Gulik de tweede slag van Aldenhoven plaats aan de Roer en wordt Gulik nu wel door de Fransen ingenomen. Zij gaan Gulik versterken en de vesting wordt de basis van een groot Frans veldleger om de belangrijke brug over de Roer te beveiligen. Daarvoor wordt fort 'Brückenkopf' gebouwd bij de brug en twee forten op de heuvels gepland ('Aldenhoven Höhe' en 'Merscher Höhe', die nooit gerealiseerd wordt).

Figuur 194: Door de Fransen geplande uitbreiding van de vesting Gulik in 1805

Op 11 oktober worden meer dan 300 gewonde Franse soldaten Sittard binnen gebracht. Zij zijn gewond bij de slag aan de Roer in Gulik en worden verpleegd in het dominicanenklooster.

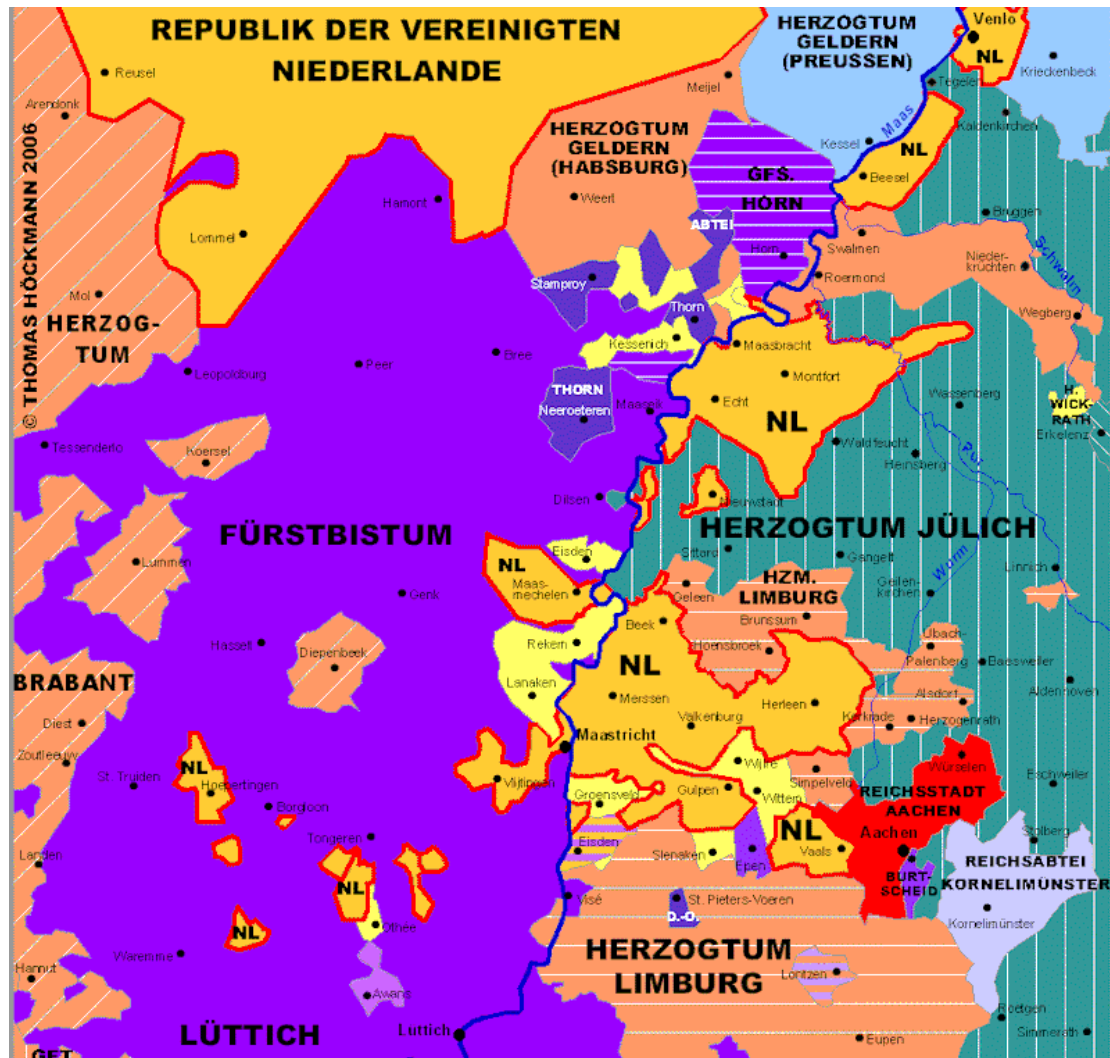
Na het vertrek van generaal Kleber uit Sittard, komt de Franse generaal Bernadotte in onze stad aan, die bezig is met de belegering van Maastricht. Voor zijn 'ambulance', de geneeskundige troepen van het Franse leger, worden van Sittard medicamenten en 20 brancards gevorderd. In 1818 zal deze generaal Bernadotte koning van Zweden en Noorwegen worden.

Op 4 november capituleert Maastricht, waarmee heel Limburg bezet is door de Fransen.

Figuur 195: Stadsmuur van Maastricht, waar de Jeker in de Maas stroomt (1880)

Toen de Fransen in 1794 in Sittard aankwamen, was de staatsrechtelijke situatie rond Sittard nogal chaotisch. Heel Limburg was versnipperd gebied met vele 'eigenaren'. Sittard zelf behoorde al 400 jaar bij Hertogdom Gulik, met als eigenaar de hertog van Gulik. Het gebied ten noorden van Sittard behoorde tot het Ambt Montfort, met als eigenaar het huis van Oranje. Het gebied ten zuiden van Sittard behoorde tot Hertogdom Limburg, met als eigenaar de keizer van Oostenrijk.

Figuur 196: Staatsrechtelijke puinhoop van Prinsbisdommen en Hertogdommen die de Fransen aantreffen in 1794

Het terugtrekkende Oostenrijks keizerlijke leger, onder leiding van de prins van Coburg, ter grootte van 25.000 man strijkt rond Sittard neer, dit tot schade van de boeren en tot voordeel van de handelaren. Een paar dagen later verlaten de Oostenrijkse troepen de stad weer. Tijdens hun verblijf is een soldaat te Ophoven in de buurt van de molen verdronken. Hij is begraven bij het kruis 'auf dem neuen Wege'. Eettelijke spionnen zijn afgeranseld en een deserteur is geëxecuteerd. Men heeft hem een dag in zijn bloed laten liggen als afschrikwekkend voorbeeld en hem daarna begraven op de Kruisberg in het Limbrichter Veld, reeds lang van te voren 'Auvermännsker Berg' genoemd. Deze heuvel ('Auveleberg') is een Romeinse grafheuvel geweest en in de middeleeuwen werden er mensen terechtgesteld (brandstapel en galg).

Figuur 197: Een grafheuvel in Grevenbicht, zoals de Auveleberg in het Limbrichterveld

Deze 'Auvermannsker berg' leeft voort in de legende van de Auvelmannetjes, Auvelemenkes, Auvermenkes, Alvermannen, een goedaardig kabouterfolk (aardmannetjes of elfen) die hun schuilplaats in de heuvel hadden. Soms kwamen de Auvelemenkes mensen 's nachts helpen, mits men ze goed gezind was en voedsel of kleding voor hen neer zette.

Figuur 198: De legende (hier 'Aubelmèn') leeft nog steeds voort in de carnavalsoptocht

In april 1967 is deze heuvel zonder bodemkundig onderzoek afgegraven om de bouw van twee nieuwe woonbuurten, de nieuwe kerk van Limbrichterveld en vijf hoogbouwflats mogelijk te maken.

Figuur 199: Galerijflats aan de Eisenhowerstraat in Limbrichterveld

Om de bevolking te herinneren aan de nieuw ingevoerde wetten en verplichtingen (betalen van belasting en oorlogsheffingen) worden overal Franse troepen gestationeerd, ook in Sittard. De geboden en verboden volgen elkaar in snel tempo op. Om de herinnering aan het oude systeem geheel uit te bannen, schrijft een nieuwe wet van 25 juni 1794 de vernietiging voor van alle adellijke titels en feodale rechten, waarvan tevens de uiterlijke tekens dienen te verdwijnen.

Op 31 januari 1794 krijgt Herman Tijssen de opdracht in de kerk op te passen vanwege de vele diefstallen. In deze Franse tijd groeit dit uit tot de lekenfunctie 'koerezel', een ordehandhaver die over zijn borst een lint droeg, waarop in grote letters 'Choeur et zèle' geschreven stond, vrij vertaald 'met hart en ziel'. De doorsnee Sittardenaar kon niet lezen en hoorde de vreemde woorden 'Käör ee zèl', wat verbasterd werd tot Koerezel.

Rond 1930 was er nog steeds een ordebewaker in de kerk tijdens de dienst aanwezig, soms met sjerp, steek, hellebaard of degen, die 'Suisse' genoemd werd. De naam Suisse van deze ceremoniële lekenfunctie is ontleend aan de Zwitserse garde van het Vaticaan. Hij werd ingezet bij kerkelijke plechtigheden en liep dan zo trots als een pauw, met zijn blinkende wapenuitrusting bestaande uit lans en zwaard, door de kerk om de bezoekers eraan te herinneren dat zij in het huis van God waren.

Figuur 200: H.W. Boks als Suisse of Koerezel

Figuur 201: Bij processies liep de Suisse voorop, zoals hier bij de begrafenis van Mgr. Claessen in 1934 (hij woonde in Villa Maria in de Putstraat)

1795

Franse troepen die hier gelegerd zijn, trekken weg richting Roermond. Van te voren hebben de Sittardse burgers ettelijke duizenden paren schoenen moeten leveren voor deze troepen. Sommige mensen die deze schoenen niet konden leveren, hebben spullen moeten verkopen om aan deze verplichting te kunnen voldoen.

De nieuwe Franse grondwet krijgt rechtskracht, waarmee de wetgevende-, de rechtelijke- en de uitvoerende macht geregeld wordt.

Het metrieke stelsel wordt ingevoerd, een systeem van uniforme standaardeenheden voor het meten van bijvoorbeeld afstand (meter), gewicht (kilogram) en temperatuur (graad Celsius).

Tot eind 18e eeuw bezat elke stad een eigen systeem van standaardmaten, vastgesteld door de magistraat. De standaardmeter ('le mètre des Archives') werd pas in 1799 vervaardigd en zolang alle lokale gebruikelijke lengtematen niet overgezet waren naar de nieuwe eenheid, bleef er chaos onder de burgers bestaan, zij bleven in Sittard nog lang de voet, el en duim hanteren.

1796

De Fransen schaffen de 'Geleitscheine' voor de Joden af. Daarmee houdt de vervolging van de Joden in hertogdom Gulik op, totdat Napoleon in 1808 de bewegingsvrijheid van de joden weer begon te beperken.

Ingevolge hun motto 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' planten op de Markt in Sittard 4 Roomse, 4 Protestantse en 4 Joodse kinderen de vrijheidsboom. Deze symboliseert de Franse revolutie tegen en overwinning op de dwingelandij van monarchie, adel en kerk.

Figuur 202: Vrijheidsboom wordt geplant op de markt in Groningen in 1796

De kanunniken zijn nog steeds actief in Sittard en kopen een gebouw in de kloosterimmunititeit, tussen de tuin van de *'choralen en Burger Advokat Hochstenbach'*. Voor dit gebouw dienen de rector van het O.L. Vrouwealtaar (de pastoor van Wehr en Broeksittard) en de rectoren van de altaren van Maria Magdalena, Cornelius en Cyprianus, St.-Jan de Doper, St.-Jan de Evangelist en van Nicolaas, jaarlijks een Hornse gulden te betalen. De rector van de Latijnse school en de pastoor zijn hiervan vrijgesteld. Hieruit blijkt dat in 1796 nog zes altaren in de St. Petruskerk bediend worden, die gelden opleveren voor de kanunniken. Twee jaar later wordt de kapittelkerk door de Fransen gesloten.

*Figuur 203: Departement Nedermaas rond Sittard tussen 1796 en 1815
(De vroegere Gulikse gebieden, waaronder Sittard, komen bij district Aken)*

De vroegere functie van hertogdom Gulik wordt overgenomen door het, door de Fransen opgerichte, district Aken, met kantons in Aken, Heinsberg, Monschau en Sittard, en het district Kleef, met kantons in Kleef en Gelre, in het departement Roer. De gebieden rond Sittard behoren bij het departement Nedermaas, behalve Susteren, Urmond, Melick en Herkenbosch, die van oudsher bij hertogdom Gulik behoorden en nu bij district Aken.

1797

Op 28 november om 11 uur 's morgens omsingelen ongeveer 100 Franse huzaren te paard, onder leiding van commandant Charpentier, het dominicanenklooster. De bevelhebber gaat met enige officieren naar binnen en neemt de aanwezige paters en broeders gevangen. De Dominicanen worden verbannen, omdat zij weigeren de eed op de Franse Constitutie af te leggen. De hele kloostergemeenschap, bestaande uit 28 priesters en 3 lekenbroeders, moeten al hun bezittingen achterlaten. Ze worden op 29 november op huifkarren via de Putpoort afgevoerd naar Wetzlar en daar over de grens naar Pruisen gezet. De St.-Michielskerk wordt gesloten.

Het Dominicanenklooster wordt door de Fransen ter beschikking gesteld van het gemeentebestuur, dat daarin op last van de bezetter de Gendarmerie huisvest. Tevens worden erin de gemeenteadministratie en het tribunaal ondergebracht.

Tegen 3 uur 's nachts breekt een vreselijke brand uit in de Voorstad. De aanleiding zou een vrouw zijn, die in het geheim koffie bereidde. Ze werd betrapt door haar man en zou toen uit schrik de warme as van het vuur op de mesthoop hebben gegooid. Als gevolg daarvan gingen 17 huizen en 12 schuren in vlammen op. Het had niet veel gescheeld of de hele Voorstad ging als gevolg van de hevige wind in vlammen op. Misschien dat daarvan de benaming 'oppe Brandj' (Brandstraat) afkomstig is.

1798

Op 9 februari meldt burgemeester Dumont bij de kanunniken, dat er klachten van burgers zijn, omdat het kapittel geen bijdrage gaf ter bestrijding van de inkwartieringskosten van de Franse troepen. De kanunniken geven de burgemeester 16 kronen.

Figuur 204: Rechts de pastorie op het Kloosterplein in 1920

Op 2 maart wordt aan de sacristie op het Kloosterplein een affiche opgehangen met de mededeling dat buitenlandse priesters in de kapittelkerk geen missen mogen opdragen. De Sittardse kapittelkerk wordt op 18 juni door de Fransen gesloten.

Alle openbare godsdienstuitoefening wordt verboden. Priesters wordt het verboden in priesterkleding over straat te gaan bij ziekenzalvingen en

begrafenissen. In alle door de Fransen bezette gebieden worden de kerken geplunderd, ook in Sittard, en het buitgemaakte goud en zilver wordt gebruikt om de oorlog te financieren. Het woord dimanche (zondag) wordt verboden en de gregoriaanse kalender wordt vervangen door een Republikeinse Kalender die het jaar verdeelde in twaalf maanden van elk drie 'décades', tiendaagse weken (in 1802 werd de zevendaagse week weer ingevoerd). De jaartelling begon op 22 september 1792, de stichtingsdatum van de Eerste Franse Republiek (de jaartelling van de gregoriaanse kalender begon op de geboortedag van Jezus). Een jaar na invoering van de kalender werd ook een nieuwe, decimale dagindeling voorgesteld, waarin een etmaal bestond uit tien uren van elk honderd minuten, die weer verdeeld waren in honderd seconden elk. Op '10 Nivôse van het jaar XIV' (31 december 1805) werd het systeem afgeschaft. Op 1 januari 1806 ging men opnieuw over op de gregoriaanse kalender.

De sabbat, heiligendagen en andere christelijke hoogtijdagen worden afgeschaft. Het St. Rosafeest wordt verboden. De christelijke feestdagen worden vervangen door nieuwe feestdagen, die de oogst en andere niet-religieuze zaken vieren.

De stenen grafkruisen rond de St. Petruskerk worden begraven. Dit gebeurt ook met de grafstenen op de Joodse begraafplaats bij fort Sanderbout.

Het gebruik van de zegels van de stad Sittard wordt verboden (de Fransen zagen dit als uitvloeisels van verfoeilijk middeleeuws feodaal systeem). Vanaf nu worden alleen persoonlijke handtekeningen gebruikt. De Fransen begonnen wapenschilden weg te hakken boven inrijpoorten van de adellijke kastelen, zoals voor de restauratie te zien was boven de ingangspoort van het kasteel Limbricht.

Figuur 205: Decimaal uurwerk. De uurwijzer gaat in een etmaal 1x rond en de minuutwijzer is verdeeld in 100 minuten

Figuur 206: Door de Fransen weggehakt wapenschild boven ingangspoort kasteel Limbricht voor en na de restauratie

Wel mocht het revolutionaire stempel, met als embleem de Godin van de Rede, gebruikt worden. Het Sittardse stempel uit de Franse tijd droeg als randschrift: 'ADM^{ON}. MUNICIPALE. DU. CANTON. DE. SITTARD. DEP. DE. LA. ROER'.

Figuur 207: Stadszegels van Sittard in de Franse tijd

Stadszegel 1795: "MUNICIPALITÉ DE SITTARD" (Gemeente Sittard), met de leuzen van de revolutie Liberté, Egalité, Fraternité (Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap).

Stadszegel 1798: "ADM^{ON} MUNICIPALE DU CANTON DE SITTARD" (Aministratie gemeente van kanton Sittard), met de godin van de rede. Ingevoerd toen in 1798 het Roerdepartement opgericht werd.

Stadszegel 1800: "MAIRIE DE SITTARDT ARROND^{ISSEMENT} D'AIX LA CHAPELLE" (Gemeente Sittard 1ste arrondissement van Aken). Ingevoerd toen de bestuurlijke taak van de kantons werd teruggegeven aan de gemeenten.

Stadszegel 1805: "MAIRIE DE SITTARD 1ER ARROND^{ISSEMENT} (ROER)" (Gemeente Sittard 1^e arrondissement van de Roer), met in het midden de keizerlijke adelaar. Ingevoerd toen Napoleon tot keizer gekroond werd.

1799

Proclamatie van de Franse bezetters, waaruit blijkt dat de vrijheidsboom, die op de Sittardse Markt staat, al voor de tweede keer uit baldadigheid is omgetrokken en daarmee de gemeente op kosten jaagt. Om degene, die dat gedaan heeft, te pakken te krijgen, wordt een beloning van 25 livres uitgelooft.

Figuur 208: Vrijheidsboom op de Markt

Volgens een telling blijkt uit de kerkelijke registers dat er 75 personen overleden zijn in 1799, met een gemiddelde leeftijd van 33 jaar, vanwege de grote zuigelingensterfte en het voedseltekort tijdens de Franse tijd. In 1805 was de gemiddelde leeftijd in Sittard gezakt tot 21 jaar vanwege de hoge kindersterfte. Veel kinderen stierven aan maagdarminfecties. De drinkfles van de baby werd voor gebruik niet of nauwelijks gereinigd en ook de koemelk zat door onzorgvuldige behandeling vaak boordevol ziekteverwekkers.

▲ Plaats ▼	▲ Datum ▼	Type	Rol	Geslacht	Naam	Opm	Feit teksten
Sittard	07-11-1798	Overlijdensaangifte	Overledene		van der Hagen, Johann Godefroi	Plaats van overlijden=Sittard Geboorteplaats=Sittard	14 dagen oud
Sittard	07-11-1798	Overlijdensaangifte	Vader van de overledene	m	van der Hagen, Jacques		14 dagen oud
Sittard	07-11-1798	Overlijdensaangifte	Moeder van de overledene	v	de Craij, Marie Elisabeth		14 dagen oud
Sittard	08-11-1798	Overlijdensaangifte	Overledene		Bronner, Henri Joseph	Plaats van overlijden=Sittard Geboorteplaats=Sittard	41 dagen oud
Sittard	08-11-1798	Overlijdensaangifte	Vader van de overledene	m	Bronner, Joseph		41 dagen oud
Sittard	08-11-1798	Overlijdensaangifte	Moeder van de overledene	v	Benedict, Catherine Sibille		41 dagen oud
Sittard	14-11-1798	Overlijdensaangifte	Overledene		Stevens, Pierre Paulus	Geboorteplaats=Sittard Plaats van overlijden=Sittard	4 maanden oud
Sittard	14-11-1798	Overlijdensaangifte	Vader van de overledene	m	Stevens, Jean Pierre		4 maanden oud
Sittard	14-11-1798	Overlijdensaangifte	Moeder van de overledene	v	Tijssen, Marie Cornelia		4 maanden oud
Sittard	15-11-1798	Overlijdensaangifte	Overledene		Halmans, Marie Agnes	Geboorteplaats=Sittard Plaats van overlijden=Sittard	13 maanden oud
Sittard	15-11-1798	Overlijdensaangifte	Vader van de overledene	m	Halmans, Michel		13 maanden oud
Sittard	15-11-1798	Overlijdensaangifte	Moeder van de overledene	v	Fleischheuers, Marie Christine		13 maanden oud

Figuur 209: Hoge kindersterfte in Sittard in 1798

Ziekte en dood zijn tot ver in de 20ste eeuw altijd dichtbij. Zeker tot de komst van het ziekenhuis is van gezondheidszorg nauwelijks sprake. Als mensen ziek worden, dokteren ze zelf met van moeder op dochter overgeleverde huismiddeltjes, raadplegen een rondtrekkende kwakzalver of gaan op bedevaart, naar een wonderbeeld, zoals naar het Mariabeeld in de St. Petruskerk of naar Kavelaar. Eenvoudige chirurgische ingrepen, zoals het trekken van een kies of het afzetten van een arm of been, doet de chirurgijn, die meestal ook barbier (kapper) is.

Het begraven van personen in het kerkgebouw wordt door de Fransen verboden.

De goederen van de paters dominicanen, die in 1797 verbannen waren, worden openbaar verkocht. Vermogende Sittardse burgers hebben die goederen gekocht, maar de altaren, het orgel, evenals de klokken gewoon in de kerk laten staan.

Op 9 november pleegt generaal Napoleon een staatsgreep en neemt de macht over in Frankrijk, waarmee een einde komt aan de Eerste Franse Republiek. Napoleon benoemt zichzelf tot Eerste Consul en laat zich in 1804 uitroepen tot keizer van Frankrijk.

Figuur 210: Napoleon Bonaparte in 1799

1800

De Franse revolutie zorgde voor emancipatie van de burgerij en haar deelname aan het bestuur. Gelijke rechten voor alle burgers en afschaffing van verouderde bevoorrechte posities, zoals die van de adel, van kerkelijke instanties, van gilden en andere corporaties.

Een echte vooruitgang was de Franse reorganisatie van de rechtspraak, in een civiele en strafrechtspraak, met rechtsgelijkheid voor alle burgers. De juridische bevoegdheid van het stadsbestuur werd overgenomen door het vredesgerecht in iedere kantonhoofdplaats, zoals in Sittard vanaf 1798. De vrederechter gebruikte een stempel.

Figuur 211: Stempel van de vrederechter in de Franse tijd

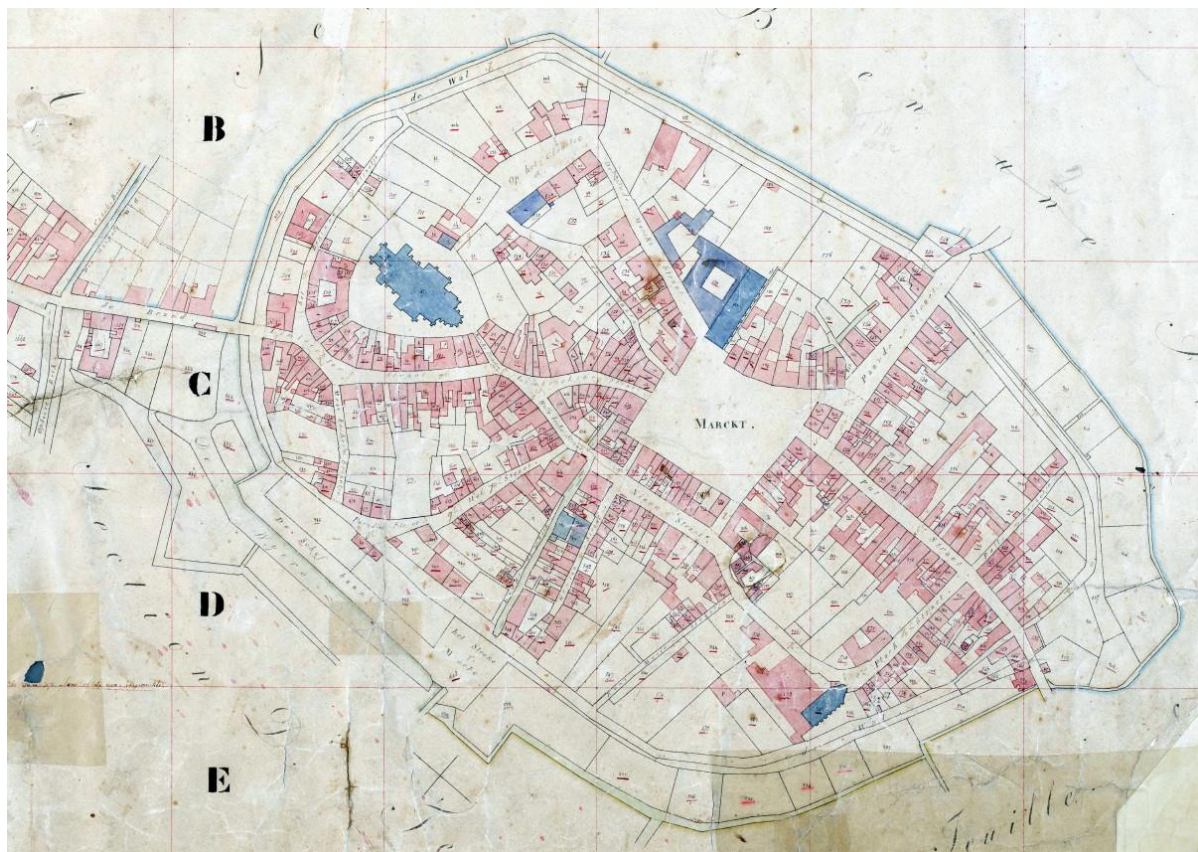
Vrederechterzegel in 1798: "CANTON DE SITTARD – DEP^t DE LA ROER", met in het midden "JUGE DE PAIX" (vrederechter).

Vrederechterzegel in 1805: "JUGE DE PAIX À SITTARD – DEP^t. DE LA ROER", met in het midden de keizerlijke adelaar.

Vrederechterzegel in 1814: "GENERAAL GOUVERN. VOM NIEDER UND MITTEL RHEIN", met in het midden "FRIEDENSGERICHT VON SITTARD". Na het vertrek van de Fransen was Sittard ingedeeld bij het Gouvernement van de Neder- en Middenrijn onder koning Wilhelm III van Pruisen.

Vrederechterzegel in 1815: "SIGILLUM ALTI JUDII SITTARDI", met in het midden weer een gespleten slangenkop. In mei 1815 was Sittard door het verdrag van Wenen bij Nederland ingedeeld en kwam de stempel van de hoofdschepbank van vóór de Franse tijd weer terug.

Nu de stad geen vesting meer was, kon men beginnen met het bouwen van huizen langs de uitvalswegen in de directe nabijheid van de stad.

*Figuur 212: Kadastertekening uit 1800, de wal is nog volledig aanwezig
(bij de letter D is nog fort Ehrenbreitstein te zien, waar 100 jaar later het College gebouwd wordt)*

1801

De zusters van de Agnetenberg weigeren de eed op de nieuwe Franse grondwet af te leggen, waarna het klooster St. Agnetenberg gesloten wordt. De zusters moeten hun habijt afleggen en in de burgerwereld terugkeren. Het orgel wordt gekocht door pastoor Page uit Limbricht, andere zaken uit het klooster worden door inwoners van Sittard gekocht om ze later weer terug te kunnen geven. Het houten Mariabeeldje (19 cm hoog), dat in 1649 door de eerste dominicanessen van Brugge naar Sittard gebracht was, wordt door de deken naar de St. Petruskerk gebracht en geplaatst op het altaar van de Mariakapel (links van het hoofdkoor).

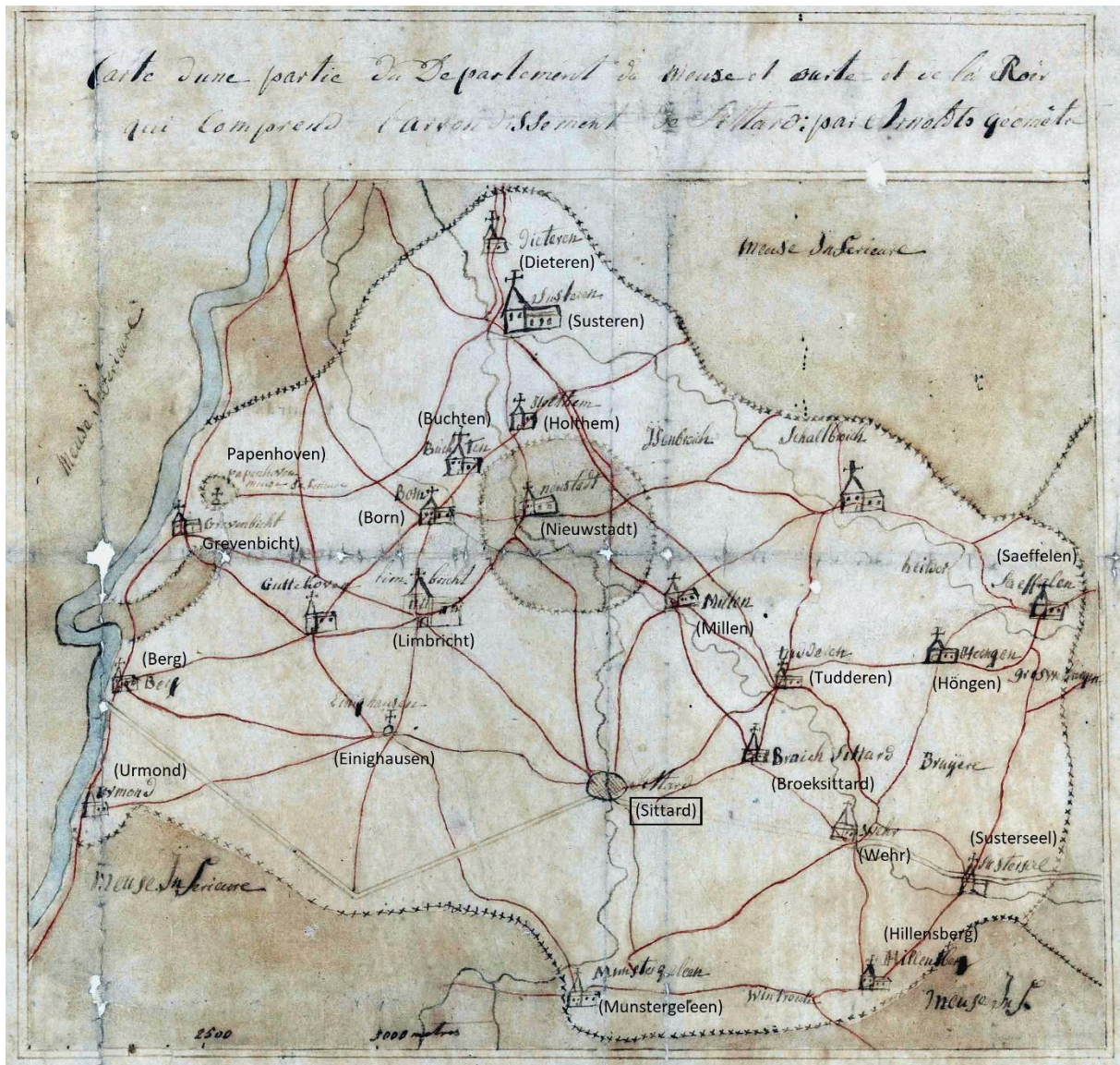
Van het beeldje werd verteld dat het de redding was van de dominicanessen in het rampjaar 1677, toen het Agnetenbergklooster gespaard bleef. Toen dat bekend werd, kwamen van heinde en verre pelgrims, zelfs hele processies op zaterdagen en feestdagen, naar de kloosterkerk in de Plakstraat. De bisschop van Luik verleende daarvoor aflaten (kwijtschelding van zonden). Diverse genezingen van zieken, blinden en kreupelen werden in het memorieboek van St. Agnetenberg opgetekend. Het beeldje werd een zogenaamd mirakelbeeldje met de eretitel *'Behoudenis der Kranken'*, dat zich nu in een glazen koker op het Maria-altaar van de St. Petruskerk bevindt.

Figuur 213: Mariakoor in de St. Petruskerk, visioen van Jesse met de stamboom van Christus en genadebeeldje van Onze Lieve Vrouw Behoudenis der Kranken

Alle door de Fransen bezette gebieden worden definitief bij Frankrijk ingelijfd. Alle oude grenzen worden in één klap weggevaagd.

Napoleon sticht in Aken, uit bewondering voor Karel de Grote (hij was in 800 gekroond tot keizer), een nieuw bisdom, waarbij Sittard wordt ingedeeld. Om deze beslissing te kunnen nemen, werd eerst door de Fransen een inventarisatie gemaakt van alle kerken die een relatie hadden met het Sittards kapittel: *"Carte d'une partie du Département de Meuse et Ourthe et la Roer, qui comprend l'arrondissement de Sittard, par Arnoldts, Géomètre"*.

Figuur 214: Franse kaart van het 'arrondissement' Sittard

Het Franse bewind is niet populair onder de bevolking vanwege de anti-kerkelijke houding, de belastingen en oorlogsschattingen, de overlast van doortrekkende troepen en de gehate 'conscriptie' (militaire dienst voor het Franse leger op basis van loting). Aan buitenlandse militairen was men in Sittard sinds eeuwen wel wat gewend, maar de Franse dienstplichtigen met hun discipline maakten wel indruk. Ook in deze jaren trokken grote en bonte hoeveelheden aan voetvolk, ruiters, officieren, genietroepen, pioniers, mineurs, artilleristen, kwartiermakers, kanonnen en voorraden door Sittard.

De Ophovenermolen en de Stadbroekermolen, die omgebouwd worden tot graanmolens, worden door de Fransen verkocht. De familie Roufs wordt de nieuwe eigenaar, daarom wordt de Stadbroekermolen ook wel de 'molen van Roufs' genoemd.

1802

Het kapittelcollege wordt door de Fransen opgeheven. Op 24 september 1802 wordt door de kanunniken voor de laatst keer de vespers gezongen in de St. Petruskerk, die ondertussen weer opengesteld was. De meeste kapittelheren verlaten noodgedwongen de stad, omdat zij geen

middelen van bestaan meer hadden. Later worden zij als parochiegeestelijken te werk gesteld in het bisdom Luik.

De kruisen op het kerkhof rondom de Grote Kerk worden weer opgericht, ingevolge het tussen paus Pius VII en Napoleon gesloten Concordaat. Onder consul Napoleon wordt openbare godsdienstuitoefening weer toegestaan. Ook wordt het St. Rosafeest weer gehouden.

Figuur 215: Kerkplein, vroeger Kerkhof geheten, in 1905

Na de kerkdienst, waarin de burgers en de 'Junggesellen' schutterij in volle bewapening en met trommels en muziek optraden, wordt op de Markt de Franse grondwet omgeroepen, maar men verstaat er weinig van door de Franse taal en de herrie.

Het door de Fransen ontruimde Dominicanenklooster aan de Oude Markt wordt ingericht als een soort gemeentehuis. Vanaf het rampjaar 1677 had Sittard geen stadhuis en moesten de deftige magistraat en het schepencollege in particuliere woningen vergaderen. Het Dominicanenklooster heeft tot 1852 dienst gedaan als gemeentehuis.

Maire König (burgemeester) verkrijgt bij de prefectuur in Aken toestemming om twee jaarmarkten te gaan organiseren ter compensatie voor de opheffing van het Dominicanenklooster, een paardenmarkt op 19 maart op de binnenplaats van het Dominicanenklooster en een herfstmarkt op 3 oktober op de grote Markt voor uiteenlopende goederen. Economisch had het sluiten van het Dominicanenklooster grote gevolgen voor de stad, want de school die aan dit klooster verbonden was, het Collegium Albertinum, had een zeer goede naam op onderwijsgebied en de ongeveer 200 studenten, die vaak bij Sittardse families in de kost waren, zorgden voor een jaarlijkse geldstroom van ongeveer 120.000 francs.

Figuur 216: St. Jozefmarkt in 1929

Door de jaren heen hebben de twee jaarmarkten zich geleidelijk zodanig ontwikkeld, dat op de St. Jozefmarkt voornamelijk verbruiksartikelen worden verhandeld, terwijl op de najaarsmarkt voornamelijk vee en bijen werden aangevoerd. Deze Sintermeismarkt werd voor het laatst gehouden in 1901, hoewel deze nooit officieel afgeschaft is.

De St. Jozefmarkt (Sint Joep) op 19 maart is uitgegroeid tot een van de bekendste jaarmarkten in ons land. Handige en goed bespraakte standwerkers verzamelen met groot misbaar en met humor doorspekte lofprijzingen op hun gelegenheidskoopjes drommen nieuwsgierigen om zich heen, die uiteindelijk gewillig in de beurs tasten.

Figuur 217: Standwerker tijdens de jaarmarkt St. Joep in 1950

1803

Het Agnetenklooster wordt in een openbare veiling door het Armenbestuur gekocht, om er behoeftige gezinnen in te huisvesten. Ook de stadsschool wordt hier naar toe verplaatst.

De Fransen schafften het middeleeuwse molenbanrecht af en verkopen de banmolen. Deze wordt aangekocht door de Sittardse rentenier Jan Willem Engelen.

Figuur 218: Banmolen in 1912, op achtergrond bomen op het Tempelplein, en de verhoogde vloer van de hervormde kerk duidelijk zichtbaar in 2010

Molenaar Engelen had een moeilijk karakter en maakte steeds ruzie met zijn buurman dominee Grimm. Om de dominee te pesten, hield hij de molensluis soms onnodig dagenlang gesloten, zodat het water van de Molenbeek zo hoog werd opgestuwd, dat het door de kerkdeur die nog aan de beekzijde lag, naar binnen stroomde. Om aan de plagerijen een einde te maken besloot de kerkenraad in 1808 de vloer van de kerk zo hoog te leggen, dat zelfs bij de hoogste waterstand geen gevaar voor overstroming meer was.

1804

Napoleon brengt een bezoek aan Gulik om de voortgang van het werk aan de vesting te bekijken. Hij legt de eerste steen van fort 'Merscher Höhe', maar dit fort wordt nooit afgebouwd. Na de nederlaag van Pruisen in 1806 worden de werkzaamheden in Gulik gestaakt, om de veroverde stad Wesel te versterken.

1805

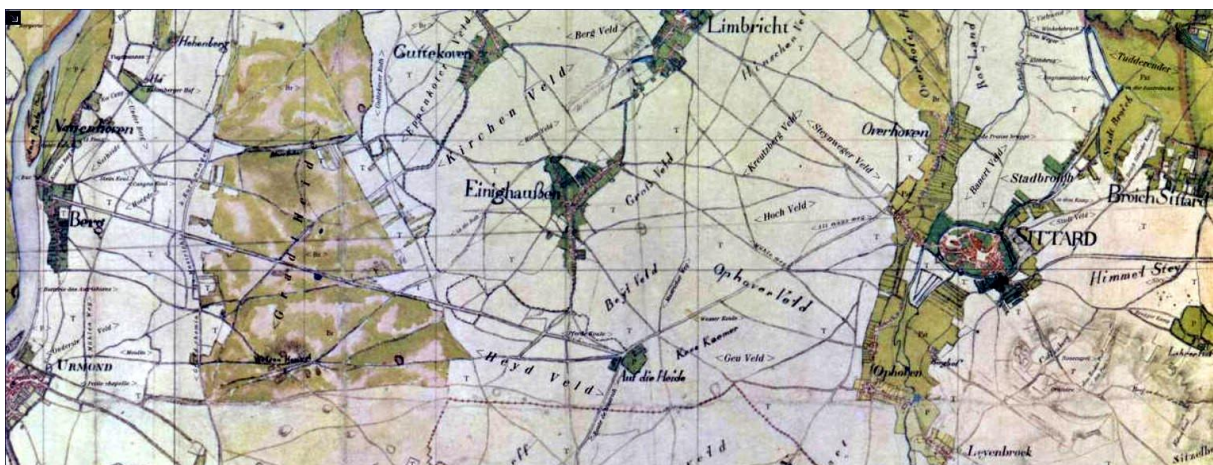
Tussen 1802 en 1807 brengt een Franse kolonel en veldtopograaf, Jean Joseph Tranchot, de door Frankrijk ingelijfde gebieden tussen de Maas en de linkeroever van de Rijn in kaart. Zo ontstond een kaartenreeks van, voor die tijd, ongekende kwaliteit. Veel historici maken ook nu nog veelvuldig gebruik van het materiaal vanwege de nauwkeurigheid en overvloed aan detail. Napoleon was zeer kritisch over de veelheid aan details en klaagde dat de militaire cartografische dienst zich bezighield

met kadasterwerk: "*Je ne sais pas pourquoi la Guerre veut faire des cadastres.*" De schaal van de manuscriptkaarten bedroeg 1:10.000 (1 cm op kaart is 100 meter in werkelijkheid).

Figuur 219: Tranchot-kaart van Sittard uit 1805

Op de gedetailleerde Tranchot-kaart uit 1805 zijn particuliere moestuinen te zien aan de buitenzijde van de drie stadspoorten en de dubbele stadsgracht. In de schootsvelden zelf lagen in 1805 grotere percelen (vooral weiden, akkerland, boomgaarden en hier en daar een moestuin) waarvan de structuren van de omheiningen goed zichtbaar zijn.

Figuur 220: De omgeving van Sittard in de Franse tijd op de Tranchot-kaart

1806

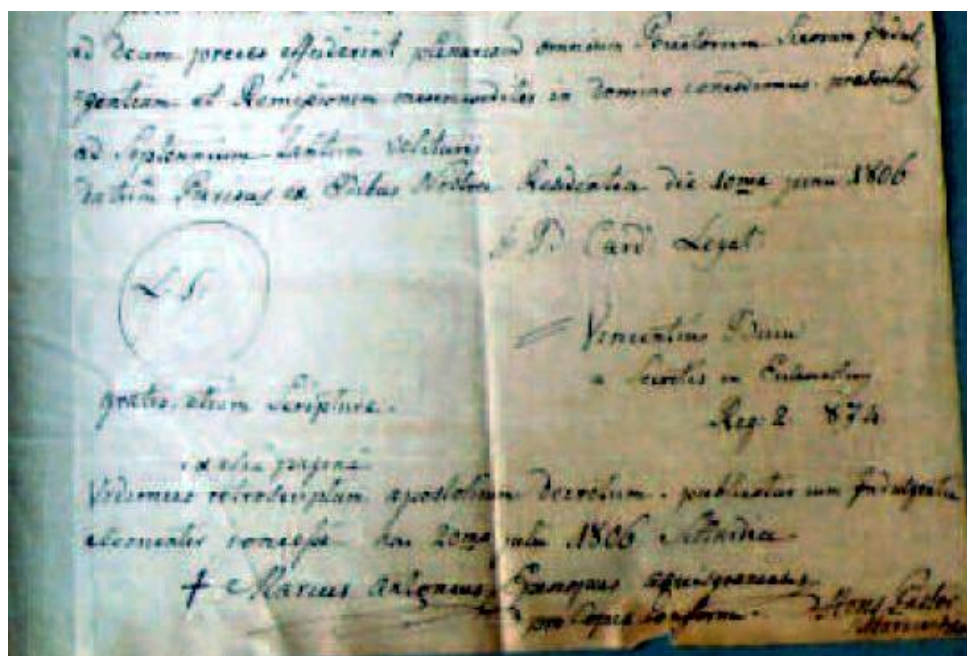
De Akense bisschop Berdolet brengt een driedaags bezoek aan Sittard om het Vormsel toe te dienen in de St. Michielskerk aan 365 mannelijke en 455 vrouwelijke personen. Hij logeert in het huis van de koop- en akkerman Gerard Wemans, de latere burgemeester van Sittard van 1813 tot eind 1817 en

van 1829 tot eind 1842. Dit huis stond op de hoek Markt-Putstraat (het huis Suylen). Het vormsel was al tientallen jaren niet meer toegediend. De bisschop koos niet de St. Petruskerk maar de St. Michielskerk om deze te behouden voor de Sittardse gemeenschap, omdat de pastoor Willem Hons de St. Michielskerk eigenlijk wilde sluiten, net als het kerkbestuur van de St. Petruskerk. Om dit te voorkomen had de bisschop deze kerk tot 'hulpkerk' van de St. Petruskerk verklaard, wat bevestigd werd door keizer Napoleon zelf, die op 12 juli 1806 decreteerde, dat de St.-Michielskerk te Sittard annex of hulpkerk was. Dit besluit was één week voor het bezoek van Berdolet aan Sittard bekend gemaakt.

Figuur 221: Het huis Suylen in 1900 (daarvoor staat nog de stadspomp) en bisschop Berdolet

De bisschop had nog een verrassing. Hij had gezorgd voor een aflaatbrief voor de feestdag van Sint-Rosa, te Parijs pauselijk goedgekeurd op 10 juni 1806. Hiermee gaf hij een extra impuls aan de van oudsher met de St.-Michielskerk verbonden St.-Rosadevotie.

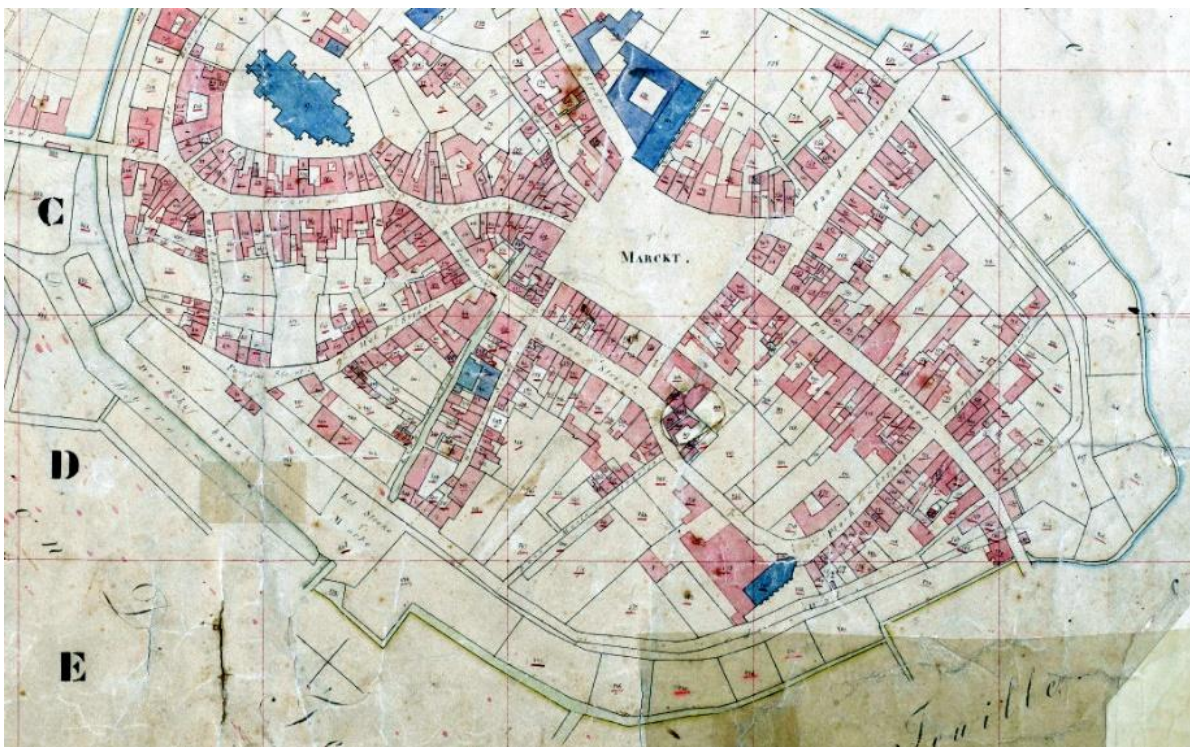

Figuur 222: Aflaatbrief voor het St. Rosafeest uit 1806

Die pastoor Hons heeft nog een schandaal veroorzaakt in Sittard. De pastoor had in 1805 zijn dertig jaar oude dienstmaagd Maria Josepha Sturms wegens ongehoorzaamheid ontslagen, die geen maagd meer bleek te zijn, en in haar plaats had hij haar vijftwintigjarige zus aangenomen. Even later bleek de ontslagen dienstmaagd zwanger en er ging het sterke gerucht dat de pastoor de vader zou zijn. De bisschop stelde een onderzoek in en probeerde kwestie te bagatelliseren. Dat lukte niet en Hons zelf zweeg in alle talen en verdedigde zich niet. Uiteindelijk werd hij ontslagen door de bisschop, die in 1807 een brief stuurde met de mededeling dat Napoleon inmiddels een opvolger voor hem benoemd had en dat hij dus geacht werd ongemerkt Sittard te verlaten. Willem Hendrik Hons ging naar Posterholt, waar hij van 1819 tot 1832 kapelaan was. Hij overleed hier op 25 april 1833, 69 jaar oud.

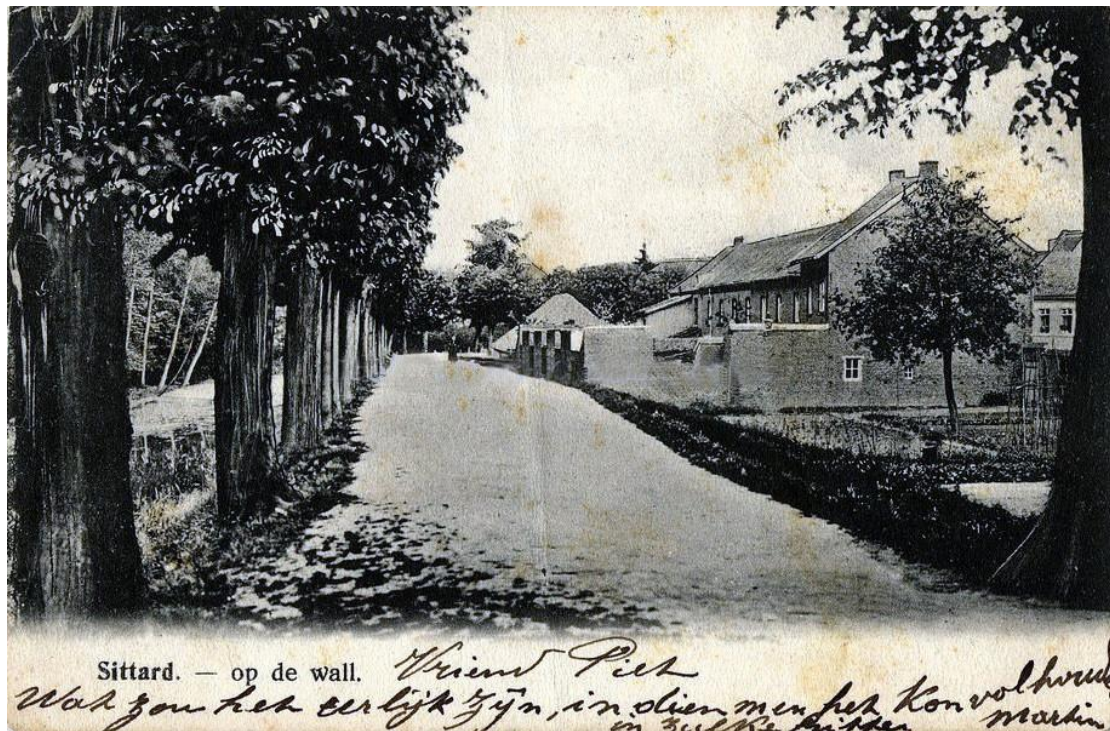
Overledene	Hons, Henricus Wilhelmus	Geboorteplaats=Barmen (Duitsland) Leeftijd=69 Plaats van overlijden=Posterholt Relatie=zoon
Vader van de overledene	Hons, Franciscus Josephus	
Moeder van de overledene	Siegers, Anna Catharina	

De Fransen besluiten om de stadsgrachten en bleekvelden rond Sittard te verkopen. In Aken worden deze in drie kavels verkocht aan de hoogste bidder. De kopers zijn verschillende burgers uit Sittard: het zuidoostelijk deel tussen Putpoort en Steenemuurke komt in handen van apotheker Henricus Heynen en Johannes Jacobus Palmen, het noordoostelijk deel tussen Putpoort en Broekpoort wordt verkocht aan Godefridus Goebbels en Petrus Josephus Houben. In april beginnen de nieuwe eigenaren de grachten gedeeltelijk zelfs tot aan de walmuren te vullen met de aarde van de daartussen gelegen wal, zodat zij het in tuinpercelen ingedeelde terrein weer konden doorverkopen. Deze tuinen zijn nu nog terug te vinden achter het Ursulinenklooster, bij de wal Sanderbout en bij de Agnetenwal.

Figuur 223: De gedempte stadsgrachten en bleekvelden worden verkaveld tot tuinpercelen

Het gedeelte aan de zuidwestzijde buiten de Schiefbaan, vanaf Limbrichterpoort tot het Steenmuurke, werd niet geveild. Deze terreinen waren te moerassig, daarom bleef hier een rest van de oude gracht parallel aan de Paradijsstraat behouden, onder de naam Grote Wieër.

Figuur 224: Links van de wal het laatste stukje stadsgracht, rechts de Paradijsstraat in 1921

Generaal Bernadotte verslaat voor Napoleon de Pruisen in Halle. Hij behandelt de met de Pruisen meevechtende en gevangen genomen Zweden goed en laat hen naar huis terug gaan. Dit maakt een diepe indruk op de Zweden.

1808

De joden worden door Napoleon weer beperkt in hun bewegingsvrijheid. Ze moeten kunnen aantonen dat ze vóór 1805 een bepaald beroep hadden uitgeoefend, om daarmee door te mogen gaan. Op 17 maart moeten de Sittardse joden voor de gemeenteraad verschijnen om een patent te verwerven voor de uitoefening van een beroep.

Figuur 225: Generaal Bernadotte, de latere koning van Zweden

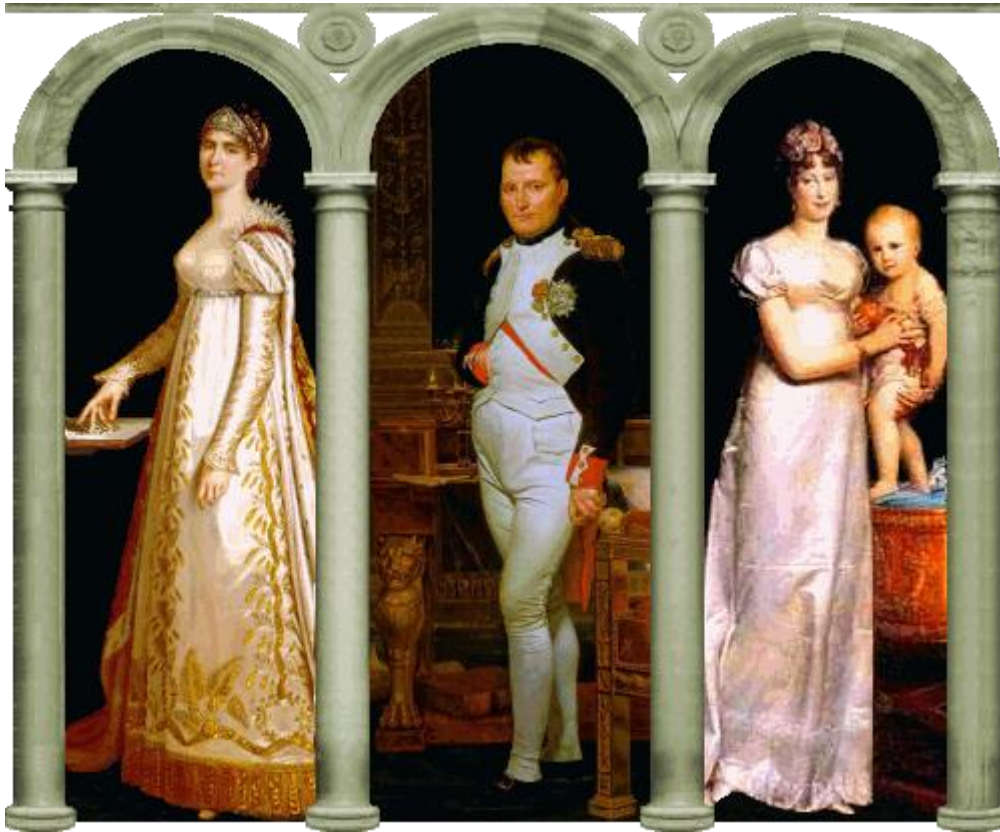
1809

Baron de Reibeld, majoor van de Franse Gendarmerie Imperiale, wordt aangesteld als maire (burgemeester) van Sittard. Hij gaat wonen in Huys op de Berg, in de volksmond noemt men hem 'het barönke van de Wal'.

1810

Koning Karl XIII van Zweden, die kinderloos is, krijgt een hersenbloeding en de Zweedse rijksdag vraagt aan Napoleon om advies. Hij beveelt generaal Bernadotte aan, die hij bewonderde om diens militaire expertise en capabele en humane beleid, om hem als koninklijk regent aan te stellen in Zweden en Noorwegen.

Napoleon laat zich scheiden van Joséphine de Beauharnais, omdat zij geen kinderen krijgt. Hij trouwt opnieuw met de Oostenrijkse keizersdochter Marie Louise, die in 1811 een zoon krijgt Napoleon II, met de titel 'Koning van Rome'. Mede door dit tweede huwelijk wordt Napoleon door de paus geëxcommuniceerd. Het liedje 'Napoleon avec Marie-Louise' is nog steeds populair.

Figuur 226: Napoleon met zijn twee vrouwen en zoon

1811

De prefect van het Roerdepartement (Ladouchette) beslist dat de aanspraken van molenaar Engelen, die bezwaar gemaakt had tegen het ombouwen van de molens buiten stad tot graanmolens, waarbij hij zich beriep op het oude banrecht, alle grond misten omdat de Franse wetgeving de oude feodale rechten niet meer erkende. Het was elke citoyen (burger) vrij om een graanmolen te exploiteren, mits hij toestemming had om van de beek gebruik te mogen maken.

In Sittard arriveert een Franse 'mobiele colonne'. Deze groep soldaten, bestaande uit ruiters en voetvolk, doorkruist het kanton Sittard op zoek naar ouders, broers en zussen van gedeserteerde of misschien zelfs gesneuvelde Sittardse jongens in Franse krijgsdienst. Wanneer men de familieleden te pakken krijgt, worden ze geboeid en in gevangenschap weggevoerd, tot ze vertellen waar de gezochte militair of ex-militair is.

Napoleon brengt met zijn vrouw voor de tweede keer een bezoek aan de vesting Gulik.

1812

Napoleon bezet Zweeds Pommeren, waarna Bernadotte zich aansluit bij Pruisen, Engeland en Rusland om tegen Napoleon te vechten. In de voor Napoleon desastreuze Slag bij Leipzig in 1813,

voert Bernadotte de Zweedse legers aan en wordt in 1818 door het Zweedse parlement gekozen om koning van Zweden (Karl XIV Johan) en koning van Noorwegen (Karl III Johan) te worden.

Figuur 227: Kroning van Bernadotte tot koning Karl III Johan van Noorwegen in 1818

1813

Na de verloren Volkerenslag bij Leipzig beginnen de Franse troepen zich terug te trekken en de bezette gebieden te ontruimen. Sittard blijft bijna nog een half jaar bezet door de Fransen. Zestig Sittardse karren moeten naar Aken rijden om gewonde Franse soldaten naar Maastricht te vervoeren. Ook gaan veel karren naar het Franse hospitaal in kasteel Limbricht.

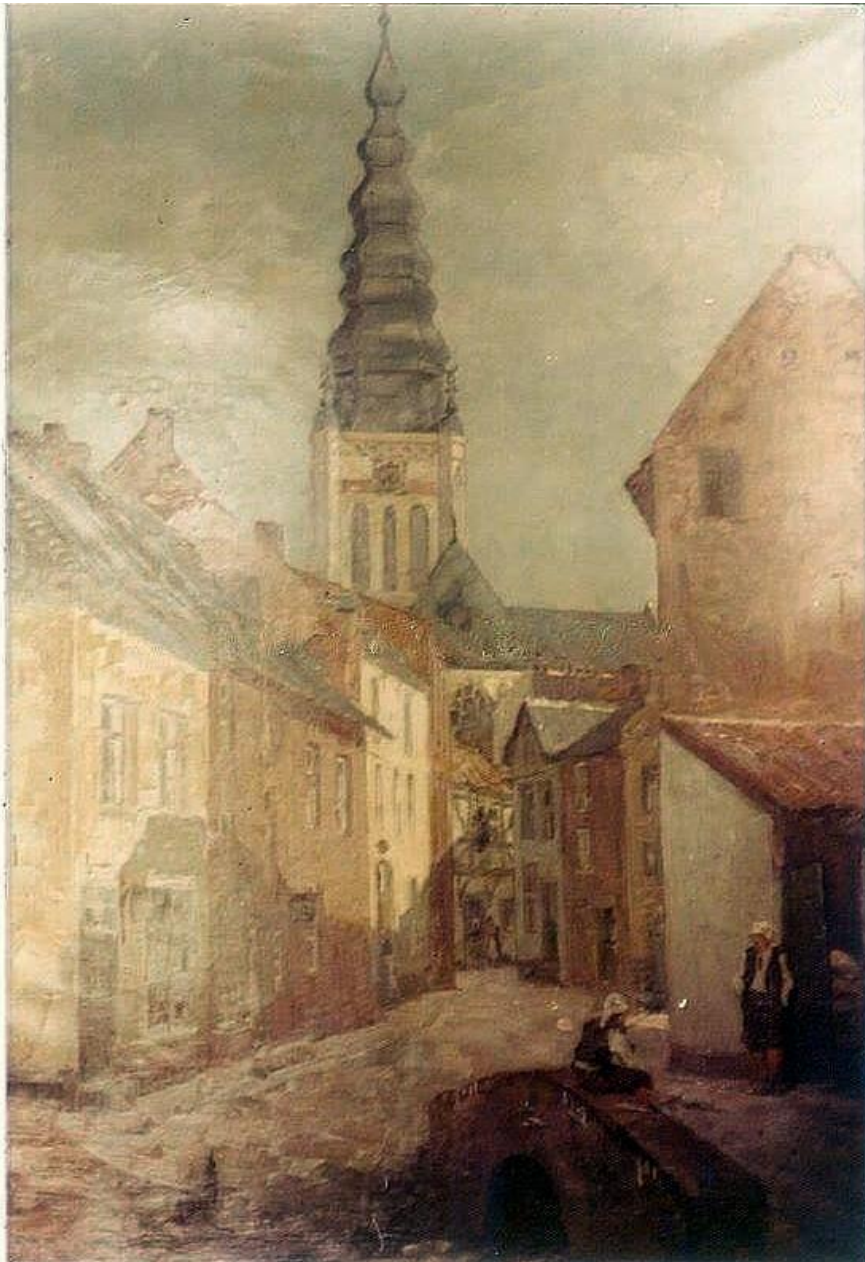
Zeventig Sittardse jongemannen, opgeroepen om in het Franse leger te dienen, komen bij elkaar en vertrekken in november samen met burgemeester Wemans naar Aken.

Op 25 november passeren 800 Franse soldaten de stad. Zij komen van Geilenkirchen en zijn op weg naar Maaseik.

Figuur 228: Monument van de slag bij Leipzig

Op 23 augustus slaat de bliksem in op de toren van St. Petruskerk, die in brand vliegt. Door de harde regen wordt deze brand vanzelf geblust en kan de barokke torenspits weer hersteld worden.

Figuur 229: Barokke torenspits van de St. Petruskerk gezien vanuit de Molenbeekstraat

Op 30 november landt prins Willem Frederik van Oranje vanuit Engeland in Scheveningen en wordt in Amsterdam tot 'Soeverein Vorst' uitgeroepen. In 1815 aanvaardt Willem I het koningschap over de Nederlanden. Sittard voelt zich hier nog geen onderdeel van.

1814

Van 17 januari tot 19 april 1814 belegeren troepen uit Pruisen, Zweden, Denemarken en Meckelenburg de vesting Gulik. Op 28 april capituleren de Franse verdedigers en verlaten op 4 mei de stad Gulik.

Aankomst van de eerste Kozakken in Sittard op 17 januari. Deze troepen bevrijden ons van de Franse twintigjarige overheersing. Om 2 uur 's middags op 14 maart komen plotseling acht Kozakken de stad binnengestormd. De Junggesellencompagnie van Sittard heet hen welkom. Deze Kozakken zijn de voorhoede van het Russische leger. Zij achtervolgen de terugtrekkende Franse troepen. Er arriveren op 22 maart 100 kozakkenruiters te Sittard. Zij kamperen met hun paardjes op de Markt. Anderen bewaken de drie stadspoorten, de Limbrichterpoort, de Putpoort en de Broekpoort. Op dezelfde dag trekken ongeveer 2200 man Pruisische troepen door de stad. Zij komen van Geilenkirchen en Linnich en gaan verder richting Maaseik. Pruisen annexeert het Rijnland en eist ook de oude gebieden van Gulik (waaronder Sittard) op. Vanaf nu gebruiken de Pruisische koningen en de Duitse keizers de titel van hertog van Gulik. Rusland zorgt er uiteindelijk voor dat bij de vredesbesprekingen in Londen de steden Sittard en Tegelen bij Nederland komen.

Figuur 230: Kozakken die Sittard bevrijden van de Fransen in 1814

Figuur 231: Troepeninspectie van Pruisische soldaten op het marktplein in Gulik in 1815

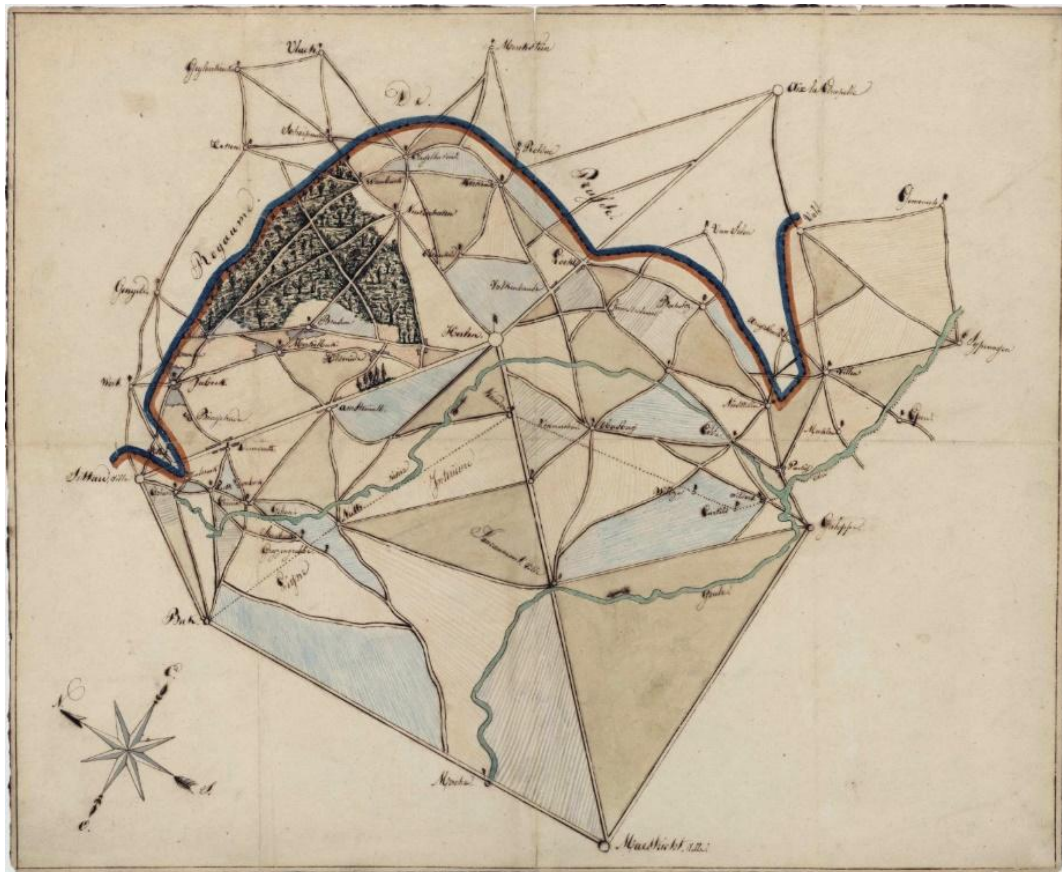
In de hele gemeente Sittard wordt op 17 april een vreugdefeest gehouden als dank voor de verovering van Parijs. Na de hoogmis trekt een processie door de stad onder klokgelui en vreugdeschoten. 's Avonds is de hele stad verlicht. Om 22.00 uur wordt een luchtballon opgelaten en dan begint in het voormalige Dominicanenklooster een bal.

1815

Napoleon wordt op 18 juni verslagen bij Waterloo. Deze zege van de geallieerden wordt echter pas op 22 juni bekend in Sittard. Pruisen annexeert na de nederlaag van Napoleon meteen het gebied van het vroegere hertogdom Gulik, inclusief Sittard. Op de Markt vindt een troepeninspectie plaats van de 1100 man Pruisische soldaten, die sinds 31 juli 1814 in Sittard gelegerd zijn. Een geheel bataljon soldaten houdt in de St.-Michielskerk op de Markt het Lutherse avondmaal (Pruisen is protestants).

Prins Willem I van Oranje, zoon van de in 1795 naar Engeland verdreven stadhouder Willem V, kondigt op 16 maart af dat hij het koningschap over de Nederlanden aanvaardt.

Op 12 mei wordt op het Congres van Wenen het district Aken (met Sittard) verdeeld tussen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en Pruisen. Bij de Nederlandse provincie Limburg komt alles aan de linkeroever van de Maas, alsmede een smalle strook op de rechteroever met inbegrip van Gennep, Tegelen en Sittard. De rest is voor het koninkrijk Pruisen, dat al het verdere gebied links van de Rijn in zijn bezit krijgt. De Pruisisch-Nederlandse grens moet op minstens een kanonschot afstand van de Maas komen te liggen. Hierdoor ontstaat een niet-historisch gegroeide grenslijn. Door deze nieuwe staatsgrens aan de oostzijde van Sittard werd het handelsstadje afgesloten van het Duitse achterland. Het strategisch belang van dit kleine stukje grondgebied was voor Nederland vele malen groter dan voor Pruisen. Het gevolg was dat Sittard en omgeving nu een verbinding vormde tussen de voorheen losse Nederlandse delen van Midden- en Zuid-Limburg.

Figuur 232: Grens tussen de provincie Limburg en Pruisen van Sittard (links) tot Vaals (rechts), zoals vastgesteld tijdens het Congres van Wenen

Tamboer Erens trommelt de mensen bij elkaar en Stadsbode Tummers roept om dat de koning van Holland op 7 juni zal passeren en dat de stad daarom met 'meien' moet worden versierd. Volgens de overlevering komt de koning naar Sittard op dringend advies van burgemeester Wemans, die dreigt dat alle Sittardenaren Pruis ('Pruus') worden als hij niet komt.

Bij het bezoek aan Sittard van de nieuwe koning der Nederlanden, Willem I, worden struiken geplant en triomfbogen opgericht. Onder klokgelui trekt de koning de stad binnen om er anderhalf uur later weer te vertrekken. Hij doet allerlei beloftes, maar geen enkele wordt uitgevoerd. Wel schenkt hij het huidige interieur van het protestantse kerkje. De ingang van het kerkje wordt verlegd van de Molenbeekzijde (via een bruggetje) naar de Gruizenstraat.

Figuur 233: Koning Willem I

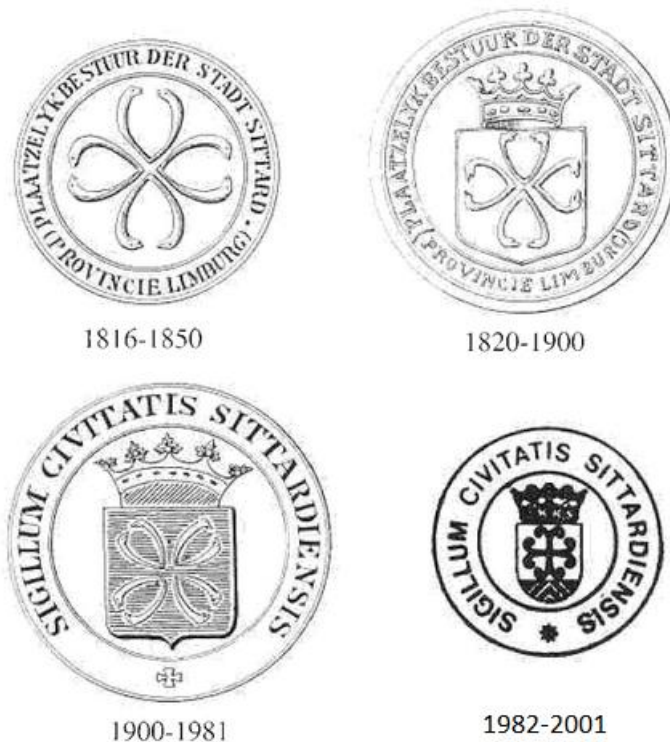
Figuur 234: Bruggetje naar de vroegere ingang van het protestants kerkje (veiligheidshek tot bruggetje)

De oud Dominicaan pater Hyacinthus Zelis overhandigt aan de koning een smeekschrift, waarin hij vraagt om terug te mogen keren naar het vroegere Dominicanenklooster, samen met negen andere ordebroeders die de deportatie overleefd hebben. Dit wordt afgewezen omdat de koning plannen heeft voor de invoering van een centraal onderwijsbestel onder staatstoezicht en daarin past geen particuliere school onder klerikale leiding.

Na de val van Napoleon worden de Franse stempels onmiddellijk afgeschaft en daarvoor komt een nieuw Sittards stempel in de plaats, weer met de afbeelding van een slangenkruis, zoals voorkomt op het laatste schepenzegel van Sittard.

Figuur 235: Sittardse stempel onder koning Willem I
Randschrift: 'PLAATZELYK BESTUUR DER STADT SITTARD (PROVINCIE LIMBURG)'

Figuur 236: Stempel van het gemeentebestuur Sittard

-Zegel gemeentebestuur in 1816: "PLAATZELYK BESTUUR DER STADT SITTARD – PROVINCIE LIMBURG", met in het midden WEER het gespleten slangenkopkruis, maar dan een kwart slag gedraaid.

-Zegel gemeentebestuur in 1820: zelfde randschrift, met in het midden het nieuwe stadswapen (een schild met acht slangenkoppen gedekt met een vijfbladig hertogskroon), zoals goedgekeurd door de Hoge Raad van Adel.

- Zegel gemeentebestuur in 1900: "SIGILLUM CIVITATIS SITTARDIENSIS" (Zegel van de stad Sittard), met in het midden het stadswapen met weer een kwart slag gedraaid slangenkopkruis.
- Zegel gemeentebestuur in 1982: zelfde randschrift, met in het midden het nieuwe stadswapen bij de fusie met Munstergeleen en Limbricht. Het slangenkopkruis is weer vervangen door het historische en oorspronkelijke krulkrus van Sittard.
- Zegel gemeentebestuur in 2001: onbekend. In 2001 werd de gemeente Sittard opgeheven bij de fusie met Geleen en Born. Er is nog geen overeenstemming over een nieuw stadswapen voor de nieuwe gemeente Sittard-Geleen.

In Sittard komt, naast lokale politie, een afdeling marechaussee (tussen 1830 en 1839 vervangen door Belgisch gendarmerie) in het Kritzraedthuis aan de Plakstraat.

Figuur 237: Nieuwe kaart van Nederland in 1815

Op 24 augustus wordt de eerste grondwet van het nieuwe koninkrijk der Nederlanden (België en Nederland) afgekondigd.

1816

Een postkantoor wordt geopend in de Paardestraat (tot 1860) in de woning van notaris Cesar Dominicus Delahaye, waar men brieven af kon geven ter verzending. De verzendkosten werden nog door de geadresseerde betaald. De eerste postzegels komen pas in 1852.

Figuur 238: De eerste postzegels van Nederland, met de waarde in 2015

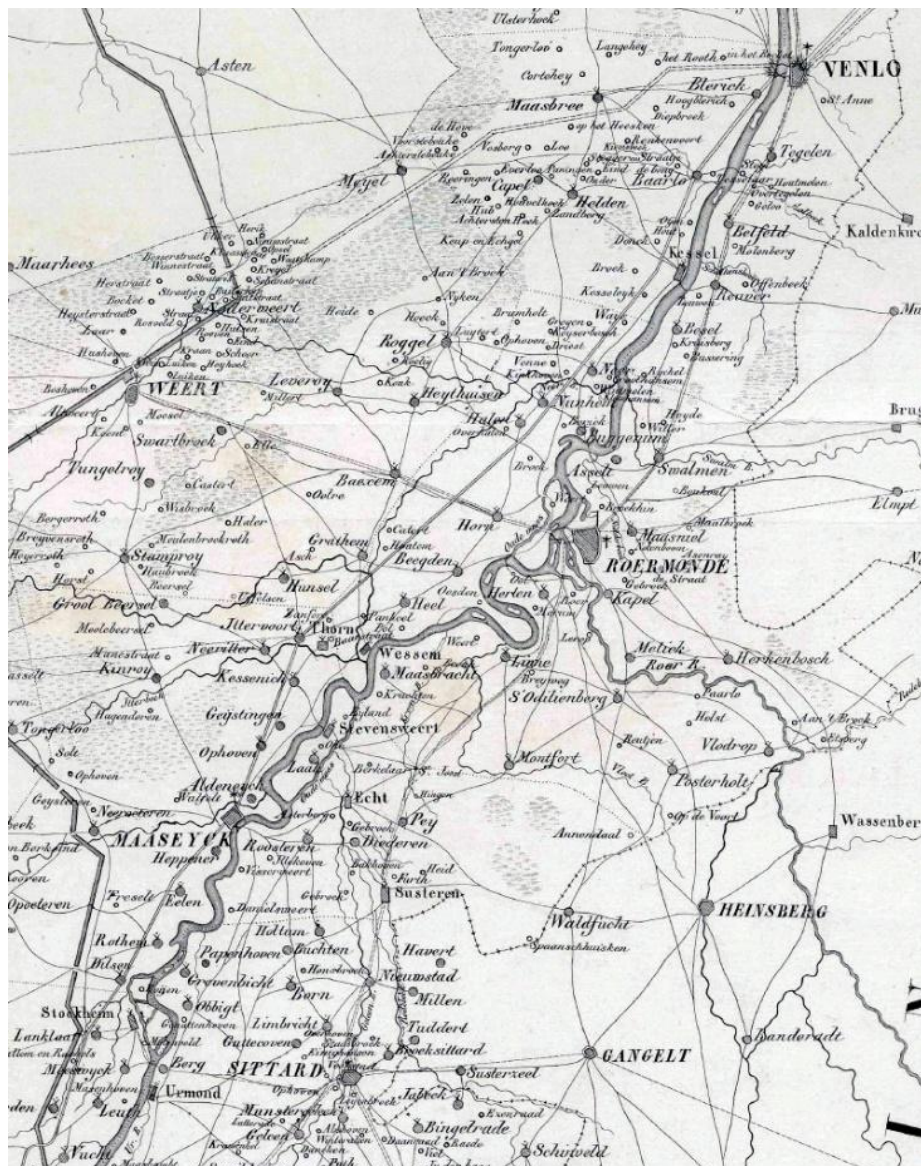
*Figuur 239: Het postkantoor lag aan de rechterkant
(Links de opgang naar de wal richting Fort Sanderbout, rechts de opgang naar de Dominicanenwal)*

Op 26 juni 1816 wordt in Aken een verdrag (het 'grenstraktaat') tussen Koninkrijk Pruisen en het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden gesloten, waarbij de onderlinge grens van beide landen vastgelegd wordt, vanaf het noordelijkste punt van de provincie Limburg bij Mook tot het drielandenpunt met Frankrijk bij Schengen. Ten noorden van Sittard wordt de oostgrens met Pruisen vastgesteld op een afstand van een kanonschot gemeten vanaf de rivier de Maas (800 Rijnlandse roeden, ca. 3 km). Hiermee komt het grotendeels Pruisische Overkwartier van Gelder in Nederlandse handen, inclusief het stadje Gennep en omgeving, zoals Mook en Siebengewald.

Tussen Vlodrop en Roermond wordt het grensgebied aan Nederlandse zijde opgevuld met Melick en Herkenbosch, dat vanaf 1494 ook tot hertogdom Gulik behoord had. Zo wordt de afstand van Pruisen tot de Maas bij Roermond verruimd, waardoor het natuurgebied de Meinweg een Nederlands bezit wordt. Daar staat wel het verlies van Nederkruchten met Elmpst tegenover. In de Franse tijd had dat kanton tot het Departement van de Nedermaas behoord.

Enkele details van dit traktaat:

- Broeksittard - komt bij de Nederlanden en wordt in 1817 een zelfstandige gemeente.
- Herkenbosch en Melick - komen bij de Nederlanden.
- Herzogenrath - komt bij Pruisen.
- Siebengewald - komt bij de Nederlanden.
- Tegelen - komt bij de Nederlanden. Hierdoor heeft Pruisen geen directe toegang meer tot de Maas en krijgt Nederland de volledige controle over de rivier.
- Nieuwstadt - krijgt grondgebied van Millen. Doordat de Rode Beek de grens wordt, komt kasteel Millen op Nederlands gebied te liggen en wordt afgesneden van de stad Millen.
- Sittard - krijgt het gehucht Wintraken (wordt geruild tegen Scherpenseel).
- Hillensberg – gaat naar Pruisen.
- Eupen-Malmedy komt bij Pruisen.
- ten zuiden van Vaals, bij Moresnet, wordt Neutraal Moresnet opgericht, omdat Nederland en Pruisen het niet eens kunnen worden over de waardevolle zinkmijn bij Kelmis.

Figuur 240: Vastgestelde grens met Pruisen in 1816, tussen Sittard en Venlo

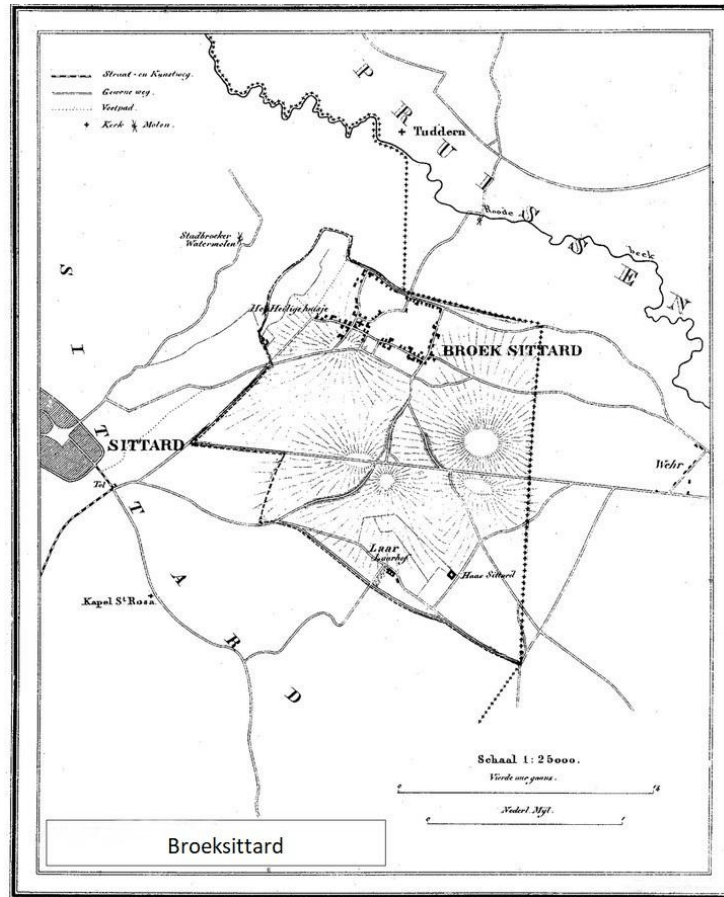
Figuur 241: Vierlandenpunt bij Vaals

1817

Door de nieuwe voorlopige grenslijn tussen Nederland en Pruisen (de Rode Beek in Broeksittard) werd Sittard voorgoed losgescheurd van Gulik, waarmee het meer dan vier eeuwen één geheel had uitgemaakt. De nieuwe grens wordt gemarkeerd met grenspalen, die genummerd zijn. Op de volgende kaart staan die nieuwe grenspalen, met nummers ingetekend.

Figuur 242: Grens tussen Nederland en Pruisen, van Broeksittard tot Gangelt 1810

Figuur 243: Kaart van Broeksittard uit 1868 (ten westen van Tudderen loopt de grens met Pruisen via de Rode Beek

Dankzij een gift van Koning Willem I wordt in het protestantse kerkje een plavuizen vloer gelegd en worden een nieuwe kansel, banken en deuren aangeschaft, afkomstig van een opgeheven klooster in Den Bosch.

Figuur 244: Interieur van de protestantse kerk in 1920, geschonken door koning Willem I

Figuur 245: Mozaïekvloer bij de preekstoel

1818

Aanleg Baandertsbrug over de Geleenbeek, waar de Molenbeek en de Keutelbeek weer bij elkaar komen. Aan de metselaars werd 32,19 gulden betaald voor het werk.

Figuur 246: Brug over de Geleenbeek gelegen aan de straat die nu Baandert heet in 1925

In de St. Petruskerk wordt een altaar aan de heilige Bernardus gewijd, dat tussen het priesterkoor en de St.-Jozefkoor staat. Vanaf 1818 tot 1960 werd Bernardus in Sittard vereerd als beschermer tegen lamheid, jicht en hartkwalen.

Kanton Sittard (met de gemeenten Born, Broeksittard, Grevenbicht, Limbricht, Munstergeleen en Urmond) worden onder het arrondissement Maastricht gebracht. Susteren komt als enige plaats van het voormalige Gulikse ambt Born onder arrondissement Roermond. Omdat Sittard een kanton wordt in het nieuwe bestel krijgt het een kantongerecht, dat nog steeds bestaat.

Figuur 248: Kantongerecht en belastingkantoor aan de Rijksweg Zuid in 1923

Figuur 247: Dit beeld van Bernardus bevond zich vroeger op een altaar tussen het priesterkoor en het St.-Jozefkoor

De Graetheide wordt opnieuw verdeeld, op basis van het aantal 'vuurhaarden' (woningen) in elke stad. Sittard gaf 995 huizen op, maar na protesten van Limbricht werd opnieuw geteld en bleken het er 773 te zijn (waarschijnlijk ook nog teveel, want in 1840 had Sittard maar 652 huizen). Op 20 december werd de definitieve akte opgemaakt en door koning Willem I in 1819 ondertekend. Sittard en Beek werden nogal bevoordeeld omdat hier veel mensen woonden die helemaal niet boerden en de heide helemaal niet gebruikten. Urmond, Berg, Krawinkel, Lutterade, Guttecoven en Einighausen gingen in beroep, waarbij zij onder andere aanvoerden dat meer dan 1000 gezinnen in hun gemeenten in staat van 'uiterste misère gebracht waren' (vele inwoners waren als dieven veroordeeld omdat ze, zoals gebruikelijk, gras hadden gesneden voor hun vee of hun vee lieten grazen zoals ze altijd al gedaan hadden). Hun beroep werd afgewezen.

1819

De in 1775, tijdens het 'Graetheidecongres' in Sittard, onderling afgesproken verdeling van de Graetheide wordt bij Koninklijk Besluit vastgesteld.

De gemeente Sittard verzoekt de Hoge Raad in Den Haag om het vroegere slangenkopwapen weer te mogen voeren. Dit verzoek wordt gehonoreerd.

Figuur 249: Verlening stadswapen door de Hooge Raad van Adel 1819

1821

Het bisdom Luik wordt heropgericht en Sittard wordt weer daarbij ingedeeld.

Drukkerij Alberts vestigt zich op de Markt (in 1792 opgericht in Xanten en in 1816 naar Maeseijck verhuisd). In 1835 verhuist men naar de Putstraat.

Figuur 250: Rechts drukkerij Alberts in de Putstraat in 1892

In deze woning bevindt zich een woonkamer met wandbeschildering en een oude schouw.

Figuur 251: Wandbeschildering en schouw in de woning van Alberts in de Putstraat

Figuur 252: In de woning Markt 30 komt achter een laag behang een oude wandschildering tevoorschijn

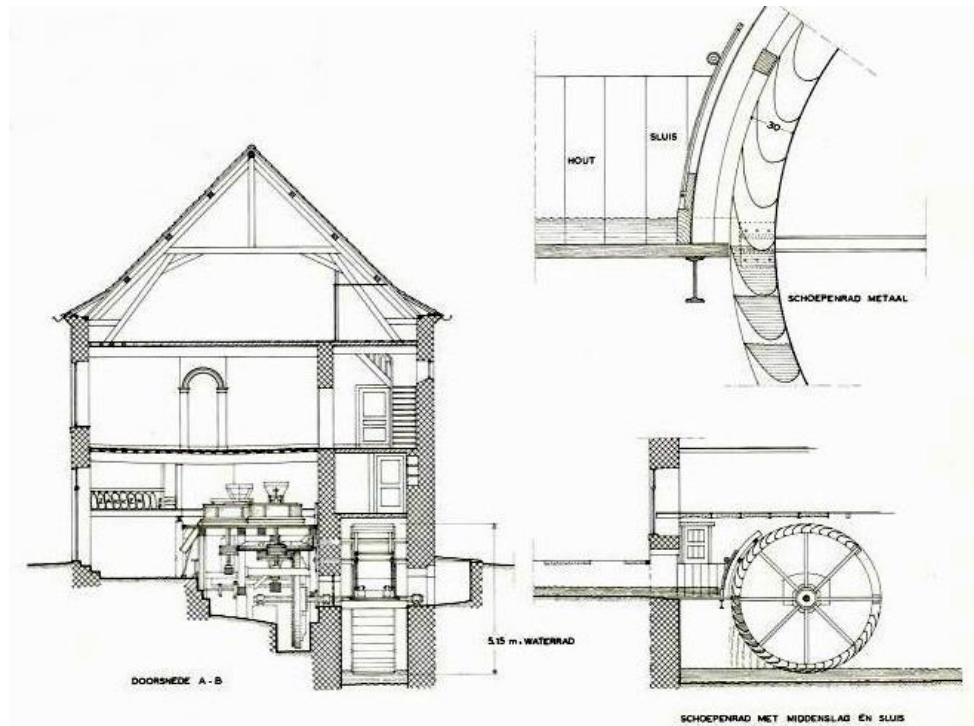
Figuur 253: Dezelfde achterkamer met wandbeschildering

1823

De Sittardse apotheker Jan Hochtstenbach krijgt toestemming een watermolen te bouwen in de Paardestraat, dit wordt de vijfde watermolen op de Molenbeek. Omwonenden maakten bezwaar om dat ze bang waren dat hun kelders onder water zouden lopen en de burens, die een huidvetterij hadden, waren bang dat het geluid van het waterrad hun paarden 'scheu' zou maken. Bovendien zou de molen het water zo hevig in beroering brengen dat het de huiden zou 'losrijten', die zij voor behandeling in de beek hadden liggen.

Figuur 254: Voormalige watermolen in de Paardestraat

Figuur 255: Schoepenrad en molenhuis van de voormalige watermolen in de Paardestraat

1824

Sittard verkoopt al haar grond op de Graetheide. Hierbij blijkt later dat burgemeester Lunenschloss zelf al 70 hectare gekocht had, voordat anderen een kans kregen, – echte corruptie in 1824. Op deze grond bouwde hij een grote boerderij, de ‘Lunenschlosshof’, die rond 1980 door DSM afgebroken is.

1826

Een postkoets (‘Briefmalle’) gaat geregeld rijden tussen Venlo en Maastricht over kronkelende wegen (de Rijksweg bestond nog niet), hemelsbreed 55 km waar de koets 13 uur over deed (4,2 km/h). Reizigers die om 5 uur ’s morgens in Maastricht instapten, arriveerden om 6 uur ’s middags in Venlo. Het wegennet rond Sittard is dramatisch, wat op een landkaart van de provincie Limburg uit 1829 goed te zien is.

Figuur 256: Buiten de stad was de Rijksweg in 1910 nog steeds een ‘aardweg’

Er loopt alleen een 'straatweg' van Den Bosch, via Eindhoven, Hasselt en Tongeren, naar Maastricht en verder naar Aken (in feite is dit de oude Romeinse Heirweg). Er is nog een verharde weg, een 'steengruisweg' die van Maastricht via de westelijke oever van de Maas naar Venlo loopt, de oude

Napoleonsbaan, door Napoleon aangelegd dus. Alle andere wegen zijn zogenaamde 'aardwegen'. Er is ook een kanaal, de Zuid-Willemsvaart, die van Den Bosch, via Helmond, Weert en Loosen, naar Maastricht loopt. De Maas (regenrivier) was 7 maanden per jaar niet bevaarbaar en technisch was het nog niet mogelijk om de Maas te kanaliseren. Ook de hoge maastollen, zoals bij Urmond voor de hertog van Gulik tot de Franse tijd, vormden een belemmering voor de noord-zuidverbinding (tussen Dordrecht en Luik waren 29 tollën die geld vroegen om te mogen passeren op de Maas). In 1821 werd besloten om een kanaal, met aan beide kanten jaagpaden, te graven. Omdat Venlo en Roermond te laag liggen om het kanaal van voldoende water te kunnen voorzien, werd het kanaal vanaf Weert westelijk van Maaseik naar Maastricht gegraven door de Kempische 'hoogvlakte'. Hiedoor verliezen Venlo en Roermond hun rol in de maasvaart.

Vanuit Sittard staan wel drie verharde wegen gepland op de kaart:

1. Naar Geleen en verder naar Maastricht,
2. Naar Nieuwstadt en verder naar Roermond,
3. Naar Amstenrade en verder naar Heerlen.

Het feitelijke wegennet rond Sittard is nogal dramatisch. Als we inzoomen op de kaart uit 1829 zien we dat er vele onverharde wegen zijn, alleen 'aardwegen'.

Figuur 258: Detail van de landkaart uit 1829

Landwegen vanuit Sittard:

- Limbricht -> Born -> Buchten -> Roosteren -> Maaseik
- Broeksittard -> Tudert
- Susterseel -> Gangelt -> Keulen
- Ophoven -> Leijenbroek -> Munstergeleen -> Oirsbeek -> Heerlen -> Aken

- Ophoven -> Geleen -> Beek -> Maastricht
- Bingelrade -> Merkelbeek -> Brunssum
- Ophoven -> Berg en Urmond
- Overhoven -> Nieuwstadt -> Susteren -> Roermond

Figuur 259: Kadastrale kaart van de omgeving van Sittard in 1819

Er zijn drie vertrekpunten in Sittard, (1) na de Limbrichterpoort in de Brandstraat, (2) na de Broekpoort in de Paardestraat en (3) na de Putpoort in de Putstraat.

- (1) Bij de brug over de Keutelbeek op het eind van de Brandstraat rechts een voetpad de 'Haspels Weg' (Haspelsestraat), bij buurtschap de Ligne het bruggetje over en dan richting **Overhoven** en verder naar **Nieuwstadt**.

In de Voorstad 50 m na de brug links de 'Kleyne Steeg' (Steegstraat) richting **Ophoven**. Aan het einde van Ophoven een kruising, rechtdoor de 'Geleender Weg' (Geleenstraat) naar **Geleen**, rechtsaf de 'Einhuuser Weg' (Haagstraat – Veestraat) naar **Einighausen** en linksaf de 'Moele Weg' (Molenstraat) richting de Ophovenermolen, hier de brug over de Geleenbeek over en verder naar **Leijenbroek** en **Munstergeleen**

In de Steenweg na 100 m links de 'Groote Steeg' en na 100 m rechts de 'Stadt Weg' (Stadwegske)

richting **Berg** en **Urmond** door de 'Graetheijde' (Graatheide).

Op het einde van de Steenweg op de kruising recht door de 'Limbrichse Weg' (Limbrichterweg) naar **Limbricht** en verder naar **Born** en op de kruising linksaf de 'Maastrichter Weg' naar **Maastricht**.

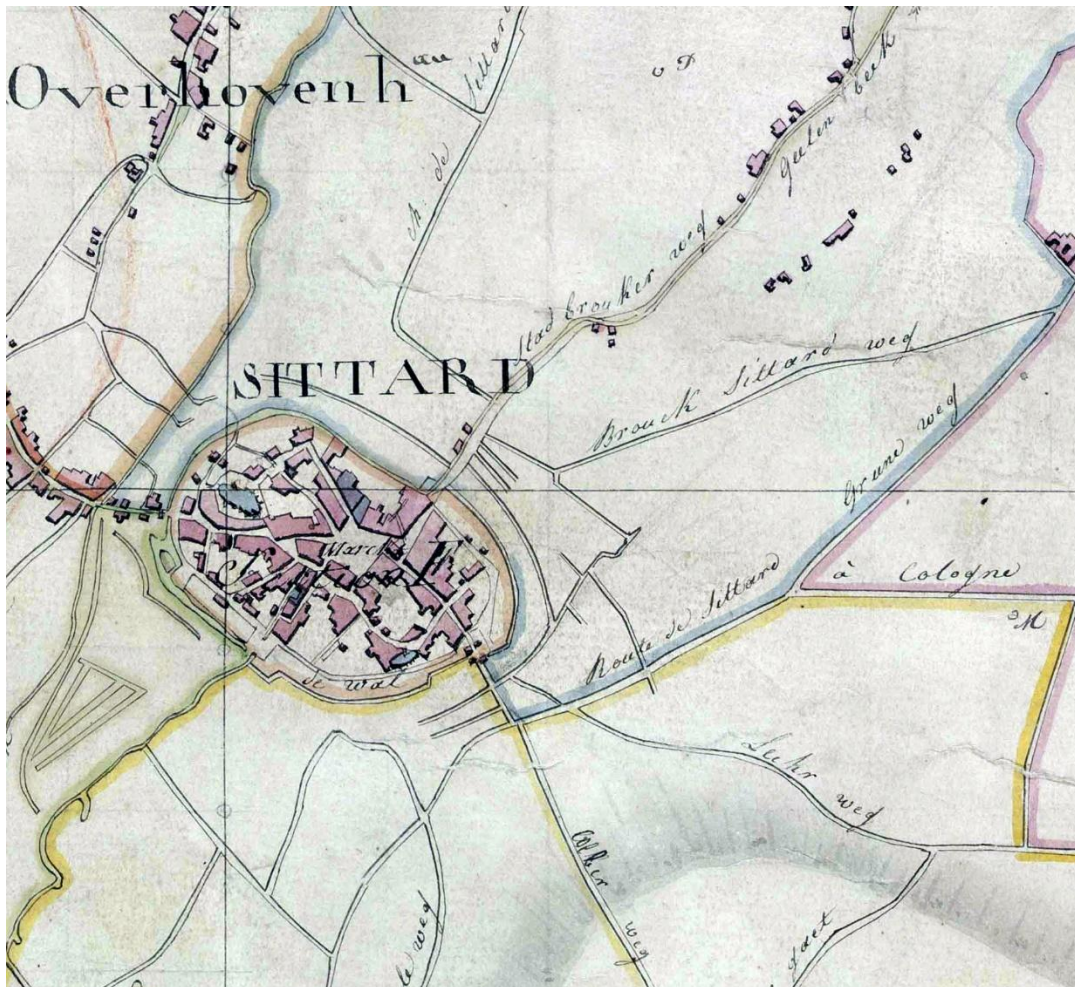

Figuur 260: Detail van de kadasterkaart uit 1819, wegen na de Limbrichterpoort

Na de Broekpoort recht door de 'Stadt Broucker Weg' (Tudderenderweg) naar **Stadbroek** en verder naar **Tudderen**, na 50 m zijweg links de brug over de 'Geelen Beck' (Molenbeek) richting **Millen** en zijweg rechts de 'Brouch Sittard Weg' (Broeksittarderweg) naar **Broeksittard**.

- (2) Na de Putpoort op de kruising recht door de 'Colleberger Weg' (Kollenberg), die bij de St. Rosakapel over gaat in de 'Aakerweg' (Akerweg) richting **Aken** en op de kruising bij Putpoort

linksaf de 'Colsch Baan' (Keulsebaan), na 100 m zijweg rechts de 'Lahr Weg' (Lahrstraat) richting **Hillensberg** en op de Keulsebaan na 500 m een splitsing, rechtdoor naar **Wehr**, en verder naar **Gulik**, en op deze splitsing rechtsaf naar **Keulen**.

Figuur 261: Detail van de kadasterkaart uit 1819, wegen na de Broekpoort en de Putpoort

1827

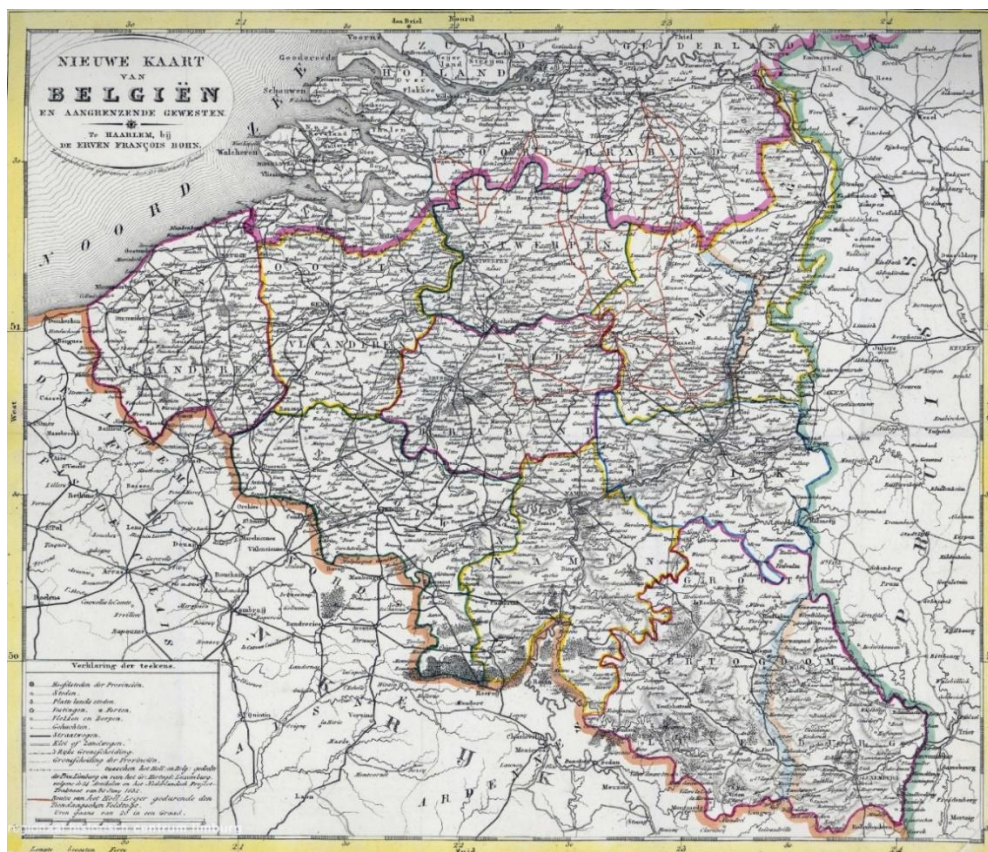
Op verzoek van de nieuwe Nederlandse staat wordt een burgerschutterij opgericht.

Figuur 262: Burgerschutterij

1830

De Belgische opstand breekt uit en in Sittard bestaat een gevoel van saamhorigheid en verbondenheid tussen de bevolking van zowel de linker- als de rechter Maasoever en wordt het omverwerpen van het Nederlands gezag toegejuicht, met steun van de katholieke geestelijkheid die niets moet hebben van de calvinistische Hollanders. In Luik trekt het Nederlands garnizoen zich terug op de Citadel. In Roermond is het zeer onrustig. Generaal Dibbets zendt 140 manschappen van Luik naar Roermond, die op 20 september overnachten in Sittard. Op 30 september wordt de vesting Maastricht in staat van oorlog verklaard. Op 2 oktober worden de troepen uit Roermond weer terug getrokken, om de opstandige dreigingen in Sittard en Heerlen de kop in te drukken. Prompt sluit Roermond zich aan bij de zuidelijke opstandige beweging. In Sittard blijven de ongeregelde heden beperkt tot het zingen van anti-Hollandse liedjes, het uithangen van de Brabantse vlag en het door de straten trekken van luidruchtige jongeren. Op 19 oktober wordt de proclamatie van de kroonprins bekend, waarin hij de onafhankelijkheid van de Belgen erkent. Deze proclamatie wordt de volgende dag plechtig op het Marktplaats afgekondigd. De Hollandse luitenant Piepenbrink, die de aanwezigen voor 'canaille' uitscheldt, wordt daarom gemolesteerd door de woedende menigte. Herbergier Jan Beusmans moet de arme luitenant ontzetten. De soldaten geven hun wapens af en burgemeester Wemans en vrederechter Russel slagen erin het volk te kalmeren. Er wordt feest gevierd en Sittard sluit zich aan bij België. De detachementen van Roermond, Heerlen en Sittard worden terug getrokken naar Maastricht. Hiermee heeft Nederland in geheel Midden-Limburg de rechter Maasoever prijs gegeven. Maastricht blijft bezet, terwijl de hele omgeving in Belgische handen komt, overal wappert de Brabantse vlag. Het Belgische leger trekt naar Roermond en Venlo en wordt met open armen ontvangen.

Figuur 263: Kaart van de nieuwe staat België uit 1831 (de hele provincie Limburg wordt bij België ingedeeld)

In de nacht van 27 oktober wordt bij Neeroeteren de rechterdijk van de Zuid-Willemsvaart doorgestoken, waardoor het kanaal leeg loopt en generaal Dibbits in Maastricht geen toevoer uit het noorden kan krijgen. Vervoer over de Maas is niet verzekerd. In Urmond worden twee schepen met foerage tegen gehouden en niet doorgelaten naar Maastricht.

De hertog van Saksen-Weimar komt de Nederlandse troepen in Maastricht te hulp en op 23 november wordt Maaseik bezet. Het stadsbestuur wordt gedwongen om de Luikse vlag te vervangen door de Hollandse en een boete van 5.000 gulden te betalen. Op 24 november verschijnen de Hollandse troepen (700 man voetvolk en 400 man paardenvolk) met enige kanonnen voor Sittard en rukken de stad binnen. De troepen worden ingekwartierd, de gemeenteraad wordt ontboden en twee kanonnen worden op de Markt gericht. Het gemeentebestuur wordt een boete opgelegd van 3.000 gulden, omdat:

- Sittardenaren meegeholpen hadden met het doorsteken van de kanaaldijk van de Zuid-Willemsvaart;
- Sittard zich schuldig had gemaakt aan mishandeling van luitenant Piepenbrink;
- Sittard hulp had verleend aan de afvallige commandant Tilly, die op 23 november zich meester had gemaakt van poststukken en gelden.

Schepen Zelis en raadslid Pierssens moeten als gijzelaars mee naar Maastricht.

Op 25 november 1830 wordt een wapenstilstand tussen België en Nederland gesloten, waardoor Sittard, Roermond en Venlo, met het platteland, aangesloten blijven bij België.

De ontvanger van de belastingen, W. de Gelder, voelt zich als 'Hollander' niet meer veilig in Sittard en vertrekt, na zijn bescheiden overgedragen te hebben aan burgemeester Wemans.

1831

In Sittard verschijnen de eerste stearinekaarsen, nadat in Parijs uitgevonden was hoe uit dierlijk vet stearine gehaald kan worden. Stearinekaarsen zijn reukloos, branden veel langer en helderder dan vetkaarsen en zijn goedkoper. Nog een voordeel is dat deze kaarsen niet meer gegeten kunnen worden. Vaak werden vetkaarsen in een onbewaakt moment opgegeten door huisdieren en in 1814 hadden de Kozakken die kaarsen in Sittard gegeten als koek.

Ook komen de eerste lucifers ('sjwaegelsjtekkes') in gebruik. Men kon voor het eerst vuur maken zonder de ingewikkelde vuurslag met de tondeldoos.

Figuur 264: Kaarsenfabriek rond 1900 (door massaproductie steeds goedkoper)

In Londen vinden vredesbesprekingen plaats waarbij Nederland, als compensatie voor de afstand van de Luxemburgse gebieden, de gehele rechter Maasoever en ook de linker Maasoever ten noorden van Wesseem toegewezen zou krijgen. De Limburgse afgevaardigden spreken zich bijna unaniem uit tegen deze plannen. Toch keuren de Belgische Kamer en de Senaat de overeenkomst goed. Koning Willem I verwerpt het Londense verdrag en volhardt in zijn koppige onwelwillendheid tot 1839.

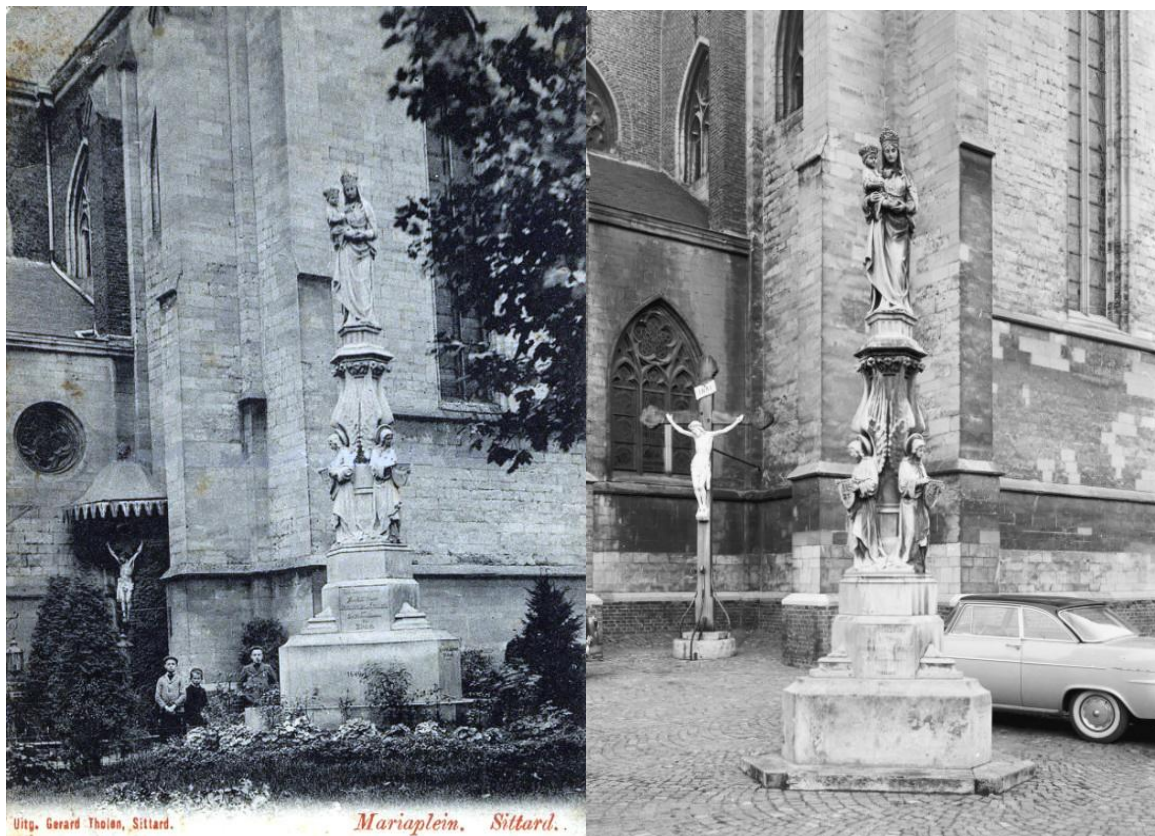
Daardoor heeft Limburg, uitgezonderd Maastricht, tot 1839 bij België gehoord.

Het district Maastricht, waar Sittard onder valt, wordt in twee stukken verdeeld met de Maas als scheidslijn. De commissaris van het westelijk gedeelte zetelt in Tongeren, die van het oostelijk deel (waar Sittard onder valt) in Valkenburg. Een ramp voor Limburg, ze zouden moeten terugkeren onder een gezag, dat ze fel bestreden hadden en moesten vergeldingsmaatregelen vrezin. Ook in Sittard voelde men zich in de steek gelaten door de Belgen. De graanhandel, van groot belang voor Sittard, ondervond al snel de nadelige gevolgen van de nieuwe grenzen. De Maasvaart, wat een belangrijke bedrijvigheid voor de oevergemeenten geweest was, komt geheel stil te liggen, mede door de Belgische tolpolitiek. Venlo's handel wordt nagenoeg geheel vernietigd.

In het oude Agnetenklooster gaat een onderwijzersgezin wonen en er wordt de stadsschool gevestigd.

1835

Tegen de buitenmuur van de St. Petruskerk wordt bij gelegenheid van een volksmissie door redemptoristen een missiekruis geplaatst, dat in 1910 wordt vervangen door het huidige kruis.

Figuur 265: Kruisbeeld tegen de zuidmuur van de St. Petruskerk in 1900 en in 1962
(op de voorgrond een stenen kopie van O.L. Vrouw Behoudenis der Kranken uit 1899)

1836

De keramiekfabriek 'Société Ceramique Maestricht' maakt een ontwerp voor een porseleinen bord Japanse stijl met als titel 'Aandenken aan Sittard'. (Decoraties Maastrichts Aardewerk, 1836)

Figuur 266: Decoraties Maastrichts Aardewerk 'Aandenken aan Sittard' 1836

1838

In maart had koning Willem I zich bereid verklaard het Traktaat van Londen te aanvaarden, maar België weigerde nu echter Limburg af te staan. Vanuit een groot aantal gemeenten in Limburg worden petitie's naar Brussel gestuurd, die zich uitspraken tegen aansluiting bij het noorden. Zo ook in Sittard, waar notaris Pierssens, provinciebestuurder en raadslid, samen met vrederechter Willems en veldwachter Sieben de bevolking oproept om op de Markt te protesteren tegen de afscheiding van Limburg. De Belgische vlag wordt gehesen en allen roepen: 'Vivat Leopold'. Een petitie wordt door 48 notabelen, waaronder de gehele gemeenteraad, ondertekend en naar Brussel gestuurd.

De Joodse Gemeenschap kan de begraafplaats op Fort Sanderbout aankopen van de gemeente, die toen geld nodig had voor de aanleg van een algemene begraafplaats aan de Dominicanenwal. Ook de Joden kregen op deze algemene begraafplaats een klein stukje grond toegewezen in 1840, maar namen dit pas vanaf 1869 in gebruik. Omdat zij geen eigenaar waren, kon de eeuwige grafrust er niet worden gegarandeerd en bleven de Joden hun doden ook nog op Fort Sanderbout begraven tot 1903.

Figuur 267: Nieuwe algemene begraafplaats, tussen de Rijksweg en de wal

1839

Op 19 april wordt in Londen het scheidingstraktaat tussen Nederland en België gesloten. Als gevolg van dit traktaat wordt oostelijk Limburg, waaronder Sittard, toegewezen aan Nederland. De grens met Pruisen (in Sittard wordt een Duitser nog steeds 'eine Pruuus' genoemd) komt bij de Rode Beek in Broeksittard te liggen en de grens met België is de Maas. Hierdoor ontstaat rond Sittard het smalste stukje Nederland.

Figuur 268: Een pagina uit het traktaat van Londen uit 1839

Verschillende stadgenoten vluchten naar België uit vrees voor represailles vanwege hun samenwerking met de Belgische overheid.

Op 24 juni komt de waarnemend secretaris van de Provinciale Raad, in naam des konings, bezit nemen van de stad Sittard. De terugkeer naar Nederland vindt plaats om middernacht met een plechtigheid op de Markt, onder een ijzig zwijgen van de opgeroepen bevolking. Na voorlezing van de akte doet de afgevaardigde van de koning het voorstel in te stemmen met de uitroep 'Leve Koning Willem'. Slechts twee leden van de gemeenteraad geven hieraan gehoor.

Aangezien er nog geen Nederlandse douaneambtenaren benoemd zijn en Belgische douaniers geen enkele macht meer bezitten, worden bij de grens met Pruisen, nabij Wehr en Tuddern ontelbare wagens met aangifteplichtige goederen gesignaleerd. Klokslag middernacht zet zich alles in beweging richting Sittard. De enkele Belgische douanier die zich nog verzet, wordt door een kar letterlijk onder druk gezet. De overgang verloopt daardoor geruisloos.

Koning Willem I, die na de afscheiding van België geen gezag van een vreemde bisschop erkende, zorgde er voor dat Sittard bij het vicariaat Roermond (in 1853 verheven tot Bisdom) ging behoren.

De Sittardse schrijver Ecrevisse verhuist naar België omdat hij niet in Holland wil wonen. Volgens het Traktaat van Londen mochten alle inwoners van Limburg hun nationaliteit kiezen, of Belg of Nederlander worden. Ecrevisse woonde tot 1839 in de Helstraat, in een uit 1627 stammend huis.

Figuur 269: Ecrevissehuis in 1929

Dit huis is ook een van de weinige huizen die bij de grote stadsbrand van 1677 gespaard bleef. Het huis wordt gerestaureerd en ingericht als café.

Figuur 270: Gerestaureerde Ecrevissehuis in de Helstraat

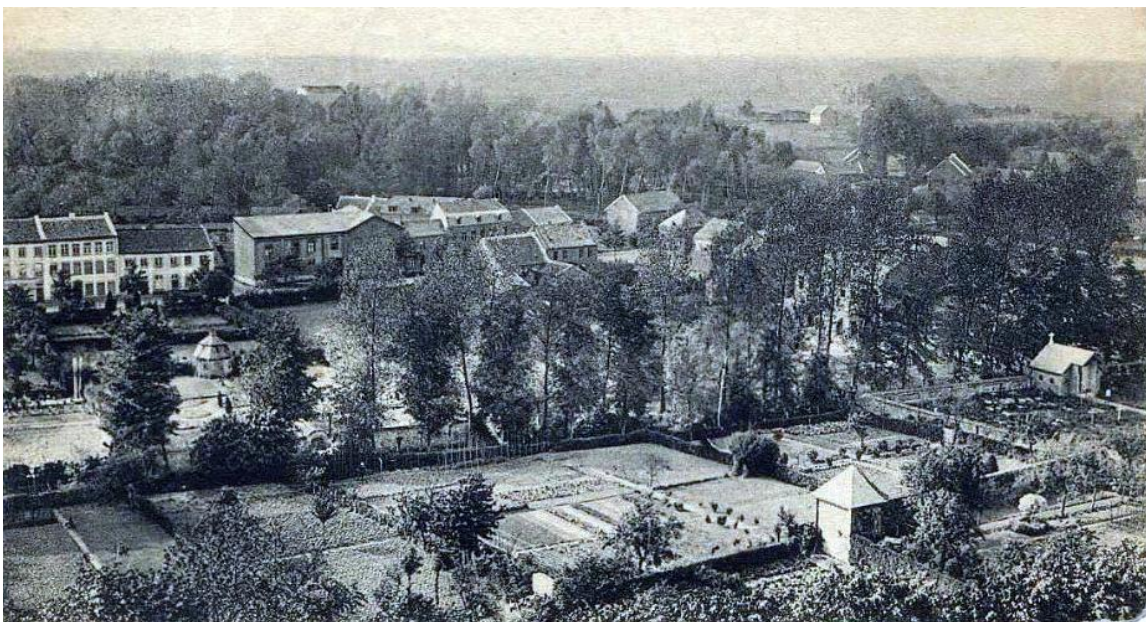
Figuur 271: De Helstraat in 1908 met op de achtergrond links het Ecrevissehuis

De Sittardse schrijver Felix Rutte beschrijft in 1930 heel duidelijk de gevoelens van de Sittardenaren over de aansluiting bij het koninkrijk der Nederlanden: *“De Limburgers voelden zich verwant aan de Belgen en zij konden het niet vinden met de noordzijde van het nieuwe koninkrijk. Wat hadden zij dan wel gemeen met die noordelingen? Zij waren vreemdelingen voor elkaar. Wat taal betreft, cultuur en religie, financiën en economie, waren de tegenstellingen talrijker dan men wellicht verondersteld had. De noorderlingen hadden nooit naar de mensen van het zuiden omgezien. De Maaslanders*

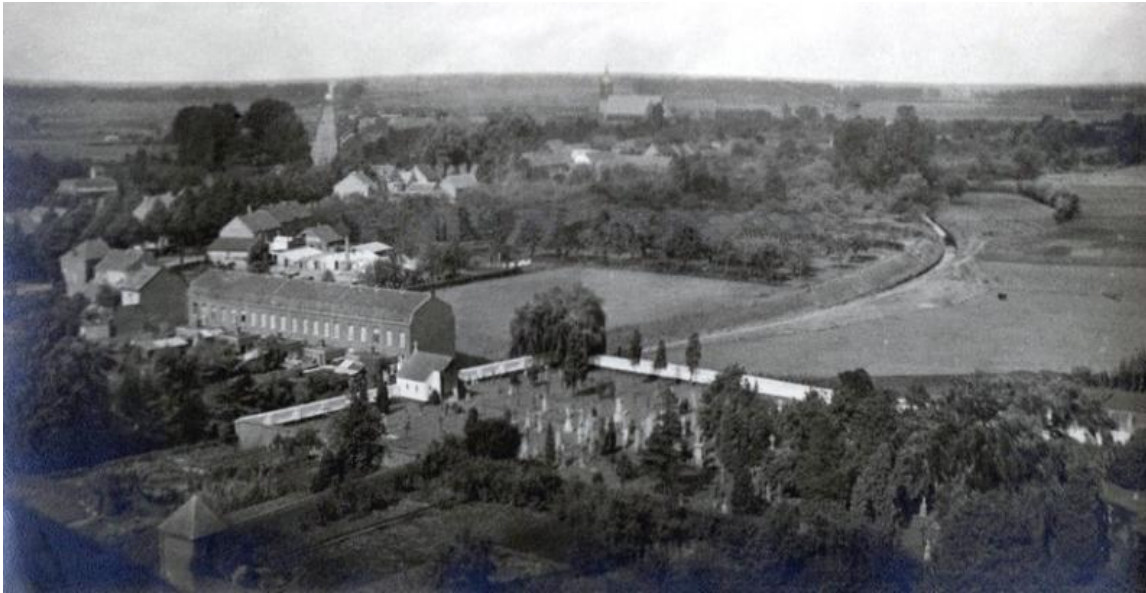
verstonden hen niet eens, omdat het taaltje dat ze spraken voor hen onverststaanbaar was. En ze konden hen al evenmin begrijpen, hun aard en wezen. Het Calvijns waterland had het danslustig carnaval van het benedenland altijd verfoeid. Men toog van Sittard naar Antwerpen als naar bevriende buurlui, ook naar Brussel als naar geen minder goede bekenden, terwijl men de weg niet wist te Amsterdam. Naar Scherpenheuvel toog men ter bedevaart en zelfs te voet, en met de Walen mee danste men te Eijsden de cramignon van Luik. En nu zou de vanouds bevriende Maas als een grensstreep beschouwd moeten worden tussen twee landstreken, die waren als twee bladzijden uit eenzelfde boek, geschreven in eendere taal. Deftig België keek uitsluitend naar Parijs, terwijl Maastricht zich volstrekt 'en famille' voelde met de levenslustige Cité Ardente, die andere Maasstad Luik. Had Holland zich dan niet aanstonds afgevraagd of nationaal Nederlands besef tussen twee landsdelen dan wel mogelijk was? Geen denken aan. En wanneer een noorderling spottend vroeg of het Maastrichts dialect misschien ook van het Chinees kwam, daar je er hoorde zeggen 'de zon sijnt sjoen, Sjang', stond de Limburger klaar met zijn antwoord: dat achter Weert voor hem de wereld was dichtgespijkerd met bordpapier. Limburg wenste nu eenmaal niet verhollandst te worden. Dat was het. Maar koning Willem I eiste Maastricht. En zo gebeurde het dan toch, na negen jaren van beraad. Limburg dat nog steeds óók officieel 'hertogdom' genoemd bleef, liefst tot 1906 toe, en tevens ook nog lid was van de Duitse Bond."

Limburg, in het bijzonder Maastricht, werd door de Nederlandse regering gewantrouwd. Limburgers werden gezien als anti-Hollands, Belgischgezind en potentiële muiters. Maar koningin Wilhelmina, zo stelt Felix Rutten, brak met die opvatting en schonk Limburg vanaf 1900 opnieuw het vertrouwen. Elke provincie in Nederland heeft tegenwoordig een commissaris van de Koning, terwijl Limburg een Gouverneur heeft en het provinciehuis van Nederlands Limburg in Maastricht wordt nog steeds aangeduid met Gouvernement.

Het kerkhof wordt verplaatst van het Kerkplein bij de St. Petruskerk naar een nieuwe begraafplaats buiten de wallen ter hoogte van de Begijnenhofstraat tot aan de Geleenbeek. De Joden krijgen een apart ommuurd deel toegewezen als begraafplaats.

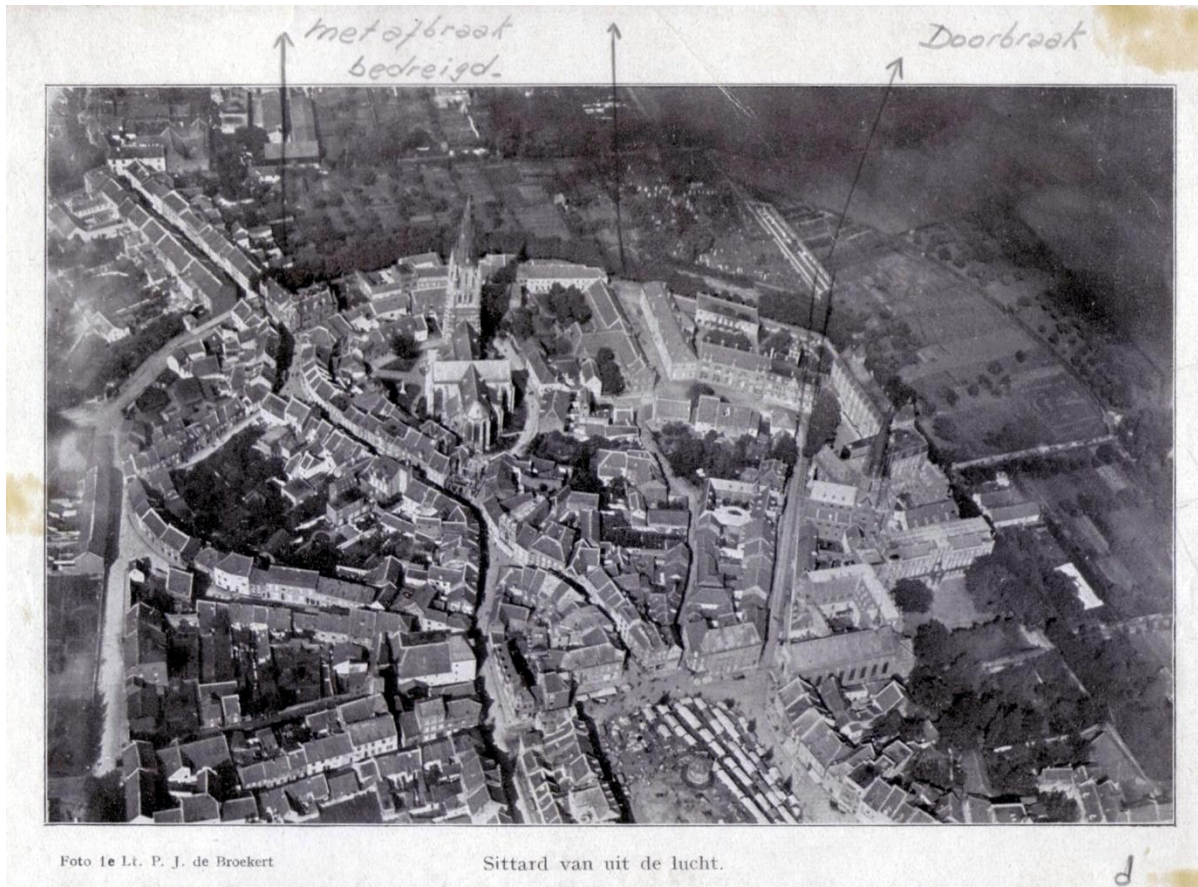

*Figuur 272: Nieuwe begraafplaats tussen de Begijnenhofwal en de Keutelbeek in 1912
(op de achtergrond Rijksweg Noord en de 'Lènj')*

*Figuur 273: Bij de begraafplaats aan de Begijnenhofwal is de Keutelbeek gekanaliseerd 1922
(op de achtergrond de kerk van Overhoven)*

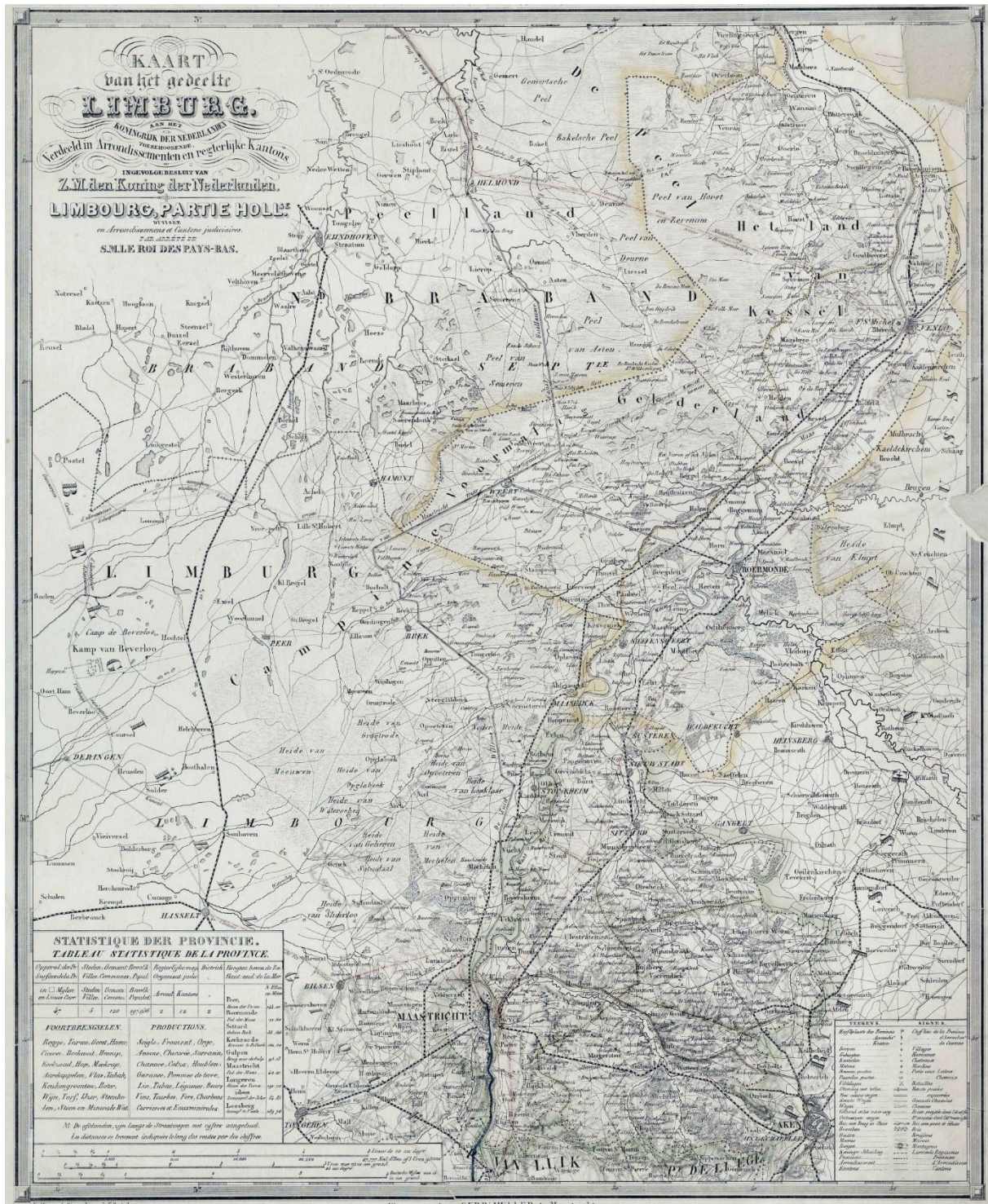
Om vanuit de stad toegang te krijgen tot dit nieuwe kerkhof (in de volksmond het 'knaokeveldj' genoemd) wordt een gedeelte van de wal afgegraven op de plaats waar nu de Deken Tijssenstraat door de wal loopt.

Figuur 274: Drie bedreigingen voor het behoud van de wal (kerkhof bovenaan de foto)

1840

Start aanleg Rijksweg Maastricht – Venlo. Eerst kwam de rijksweg Roermond – Venlo gereed, het duurde nog tot 1846 voordat Roermond – Maastricht gereed kwam en daarna werd Venlo – Nijmegen aangelegd.

Figuur 275: Kaart van Nederlands Limburg uit 1860

De Rijksweg van Maastricht naar Venlo (en verder naar Nijmegen) staat op de kaart aangegeven, evenals de Rijksweg van Roermond naar de Napoleonsbaan, die al langer bestond en via de

westelijke oever van de Maas (dus Belgisch gebied) van Maastricht naar Venlo loopt. Deze Rijksweg is de eerste verharde weg, buiten de steden, door Nederlands Limburg. Ook staat de toekomstige spoorlijn van Maastricht naar Venlo aangegeven.

*Figuur 276: Rijksweg Noord ter hoogte van café 't Witte Paard, bestraat met 'kinderkopjes' in 1900 en geen verkeer te zien, kinderen kunnen op de Rijksweg spelen
(Bij de muur rechts wordt later de winkel van Dom van den Bergh gebouwd)*

De weg is bestraat met 'kinderkopjes' totdat er steeds meer autoverkeer op de weg komt na 1920.

Sittard. Rijksweg Noord

*Figuur 277: Rond 1910 verschijnen de eerste auto's op de Rijksweg
(Bij het café is een luifel gebouwd met een wit paard erop)*

Figuur 278: Rond 1920 is weg verbreed en begint het verkeer toe te nemen

Figuur 279: Ook in 1929 valt de drukte heel erg mee

De Sittardse gemeenteraad bepaalt dat de markttarieven afhankelijk worden van de plaatsruimte die de verhandelde goederen (eieren of graan of turf of brandhout of vlas enz.) innemen. Ook werd in de nieuwe regeling een bepaling opgenomen die moest voorkomen dat een bepaald artikel in grote hoeveelheden door vreemde handelaren opgekocht zou worden, voordat de eigen burgers op de markt hun inkopen konden doen. Dit was o.a. het geval met eieren, die hoofdzakelijk door vrouwen van Broeksittardse 'kukekremers' op de markt werden aangevoerd, maar die vaak door handelaren uit Heerlerheide werden opgekocht om ze in de steden aan de Rijn tegen hogere prijzen af te zetten. Er werd bepaald dat vóór half twaalf alleen Sittardse burgers eieren op de markt mochten kopen, daarna werd de eiermarkt voor iedereen vrijgegeven.

Figuur 280: Broeksittardse vrouwen verkopen eieren op de Markt bij de Limbrichterstraat

Godefridus Haas-Schröder uit Ophoven opent een particuliere reisgelegenheid per koets, op maandag, woensdag en zaterdag naar Maastricht. Vertrek om 5 uur 's morgens in Sittard en om 3 uur 's middags weer vertrek uit Maastricht.

De provinciale weg Sittard – Heerlen wordt aangelegd, met de bedoeling om daarlangs steenkool vanuit Kerkrade te kunnen aanvoeren. Vroeger liep de weg naar Munstergeleen via Ophoven, de brug bij de Ophovenermolen en de Broekstraat in Leijenbroek. De weg naar Heerlen liep via de Akerweg in de Kollenberg en Windrakerberg naar Heerlen. Beide wegen waren onverhard en moeilijk begaanbaar. Daar komt nu verbetering in.

Figuur 281: Kadastrale kaart uit 1819

Linksonder op de kaart staat de St. Rosakapel ('Aen St Rosa Cappel') en loopt de 'Aaker Weg' naar rechtsboven richting Windraak en verder naar Aken. Rechts van deze weg ligt de Tomel ('Agterste Tomel').

Halverwege loopt een zijweg ('Waetersleyer Weg') naar de hoeve Watersleij.

Op een Tranchotkaart uit 1810 zijn de Akerweg en de Oude Heerlenerweg duidelijk aangegeven, die bovenop de Wintraak samen komen..

Links loopt de kronkelende Geleenbeek, met linksboven de Ophovenermolen.

Rechtsmidden het jachtslot Watersleij.

Middenboven de zandgroeve in de Kollenberg.

Linksonder Munstergeleen.

Figuur 282: Tranchotkaart uit 1810

De Leijenbroekerweg, die langs het klooster in Leijenbroek loopt en nog steeds onverhard is in 1925, wordt verbreed, inclusief de tramlijn naar Heerlen en telegraafpalen. De Broekstraat door het dorp Leijenbroek heeft hierna geen functie meer voor het doorgaand verkeer.

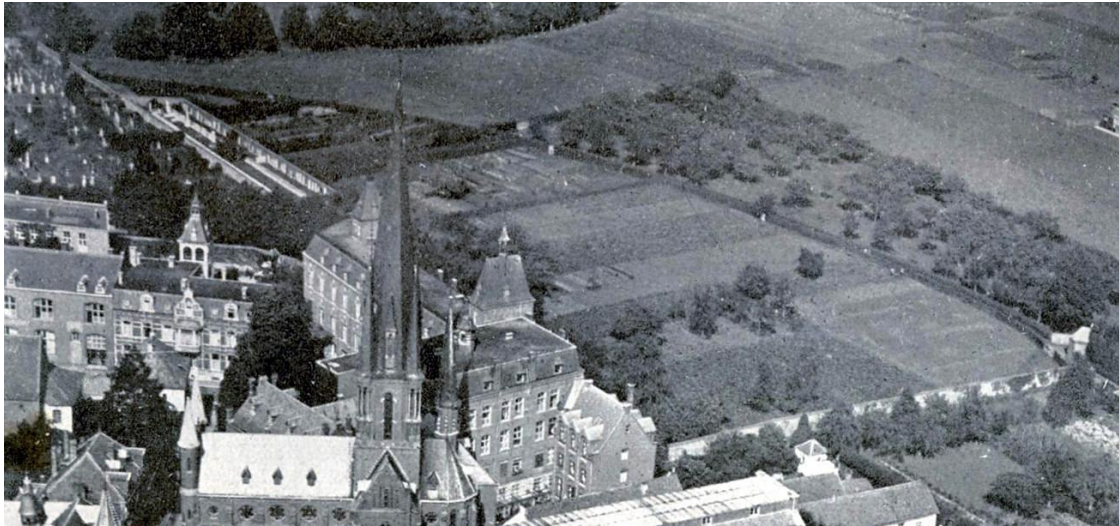
Figuur 283: Leijenbroekerweg, tramlijn naar Heerlen en telegraafpalen worden aangelegd

De protestantse kerk wordt voor de tweede keer gerestaureerd, waarbij spitsboogvensters in de westmuur bij de Molenbeek aangebracht worden. De kleine vensters worden dichtgemetseld. Deze verbouwing is mogelijk door een gift, omstreeks 1835, door Koning Leopold I van België (tijdens de Belgische opstand hoort Sittard bij België), aangevuld met een gift in 1839 van Koning Willem I als Sittard weer bij Nederland hoort.

*Figuur 284: Grote spitsboogvenster in de westmuur van het protestantse kerkje
(rechtsonder het bruggetje naar de vroegere ingang)*

Het aan de joden toegewezen gedeelte van de Algemene Begraafplaats aan de Begijnenhofwal wordt ommuurd, toch blijven de joden tot 1869 gebruik maken van de joodse begraafplaats in Fort Sanderbout.

Figuur 285: Linksboven het ommuurde Joodse deel begraafplaats

1841

Bezoek van koning Willem II aan Sittard. De koning verblijft een paar uur in het huis van burgemeester Wemans op de Markt en decoreert hem met de orde van de Nederlandse Leeuw. Dank zij een gift van Koning Willem II wordt een orgel aangeschaft door de protestantse kerk. Het is duidelijk dat het Nederlandse vorstenhuis het protestantisme in Sittard probeert te bevorderen, de katholieke kerken en kloosters krijgen geen gift.

Figuur 286: In 1964 wordt het oude orgel in de Protestantse kerk vervangen door dit huidige orgel

1842

Opening van het kerkhof voor Katholieken en Israëlieten buiten de wal, ter hoogte van de huidige

Deken Tijssenstraat, die in 1922 aangelegd werd en toen het kerkhof naar de Kollenberg verplaatst werd.

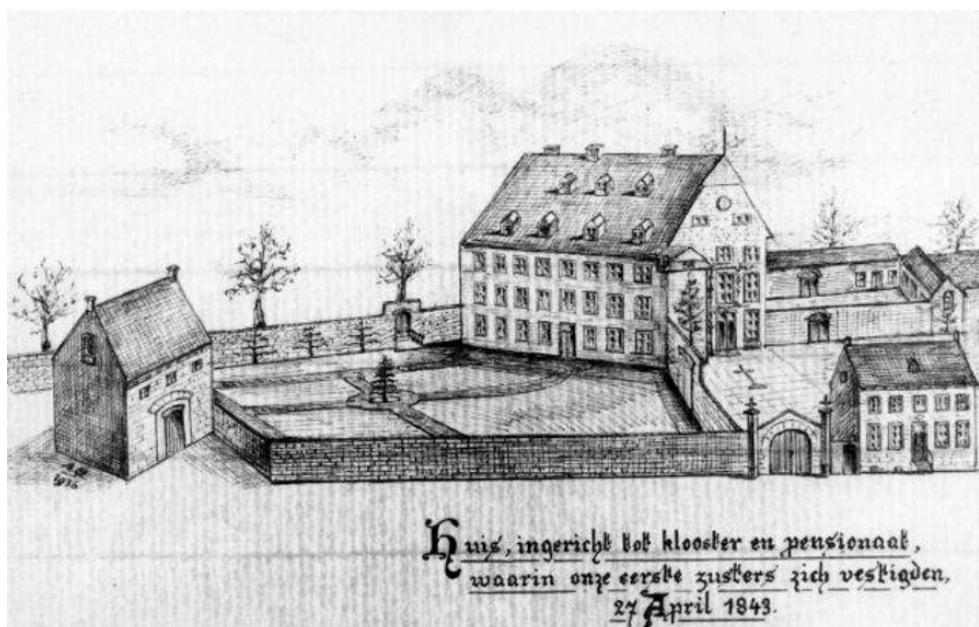
Door de Belgische tolpolitiek ontstaat er een levendige smokkelhandel.

Figuur 287: Arrestatie van een stel smokkelaars in 1916

1843

Vanuit Tildonk in België arriveren op deze dag zes zusters Ursulinen, die in het 'Huys op de Berg' een nieuw pensionaat voor jongedames beginnen. Vanaf nu heet het huis 'Cloître du Saint Calvaire'. Deken Vrancken van Sittard is de grote stimulator van dit project, die in opdracht van het kerkbestuur, dit huis door de Sittardse koopman Jan Jacob Clemens op een openbare veiling liet kopen voor 14200 franken. Dit huis ligt op de plaats van een middeleeuwse motteburcht.

Figuur 288: 'Huys op de Berg' wordt 'Cloître du Saint Calvaire', het Ursulinenklooster.

De leslokalen in het pensionaat waren in deze tijd nogal primitief, zoals bijvoorbeeld het aardrijkskundelokaal.

Figuur 289: Aardrijkskundelokaal in het pensionaat van de Ursulinen

Figuur 290: Maar de eetzaal mag er zijn, alleen voor bemiddelde 'dames'

1844

Straten en pleinen in de stad worden voor het eerst geplaveid (aannemer Boudrie uit Oldenzaal voert dit werk uit voor 15 cent per m²), daarbij werd tevens aan weersijden van de straat afvoergoten aangelegd. Tot deze tijd was het tijdens regen een grote modderboel in de stad. De varkens waren al eerder uit het straatbeeld verdwenen vanwege een ander systeem van varkensfokkerij vanaf 1750. Ten gevolge van het rooien van boscomplexen en het ontginnen van gemeenschappelijke weidegrond (Schwienswei) was er meer bouwland beschikbaar gekomen voor voedergewassen.

Figuur 291: De Schwienswei in 1934

De ouderwetse varkenshoederij in eiken- en beukenbossen was niet meer mogelijk. De varkenshoederij werd varkensmesterij in gesloten hokken op de boerderij zelf. Na de oogst, tot aan de slachttijd, werd de vetaanzetting bevorderd door het bijvoederen van lijnkoeken (afvalproduct van de slagmolen), roggemeel, aardperen en later ook aardappels.

Figuur 292: Binnenplaats boerderij in Ophoven rond 1900, met rechts de varkenshokken

De loslopende ganzen en kippen bleven de straten en pleinen van Sittard bevuilen, totdat in 1849 door de gemeenteraad verboden werd om deze dieren los te laten lopen over straat. Vooral op de Markt liepen overdag drommen ganzen, die onder luid gesnater de daar achter gelaten hopen afval van groenten kwamen opeten.

De nieuwe bestrating betekent een verbetering van de waterafvoer in de stad. Tot deze tijd waren de huizen voorzien van overstekende daken zonder dakgoot of afvoerpijpen voor het regenwater, dat zijn weg zocht naar het midden van de straat. Daar was een goot van Maaskeien aangelegd, om het

water te laten afvloeien naar de beek. Om vervuiling door opspattend regenwater te voorkomen waren de huizen aan de onderkant zwart geverfd.

Figuur 293: Overstekende daken zonder dakgoot in de Gruizenstraat in 1930

Behalve regenwater moest deze straatgoot ook alle afvalwater uit de huizen opvangen. Hoewel verboden, werd vaak ook de stinkende inhoud van gierputten hierop geloosd door burgers. In de stadsverordeningen stond dat de bewoners verplicht waren hun straatgedeelte schoon te houden, maar praktisch kwam dit hierop neer dat alle vuil weggeveegd werd tot in de middengoot. Daar ontstonden dan opstoppen, het water kon onvoldoende wegvloeien en in de straat werden modderpoelen gevormd.

Figuur 294: Straatgoot in de Limbrichterstraat

1846

De grote rijksweg Maastricht – Venlo komt gereed. Met de 'Nuuhe Waeg' was in de verkeerssituatie van Sittard een diepgaande wijziging gekomen. Deze weg liep op slechts 250 meter van de oude kern. Doorgaand noord-zuid verkeer hoefde dus niet door de binnenstad te rijden. Dat gold wel nog voor het oost-west verkeer, waarvoor het traject Putstraat-Markt-Limbrichterstraat nog de aangewezen route bleef.

Op ongeregelde tijden vindt vrachtvervoer plaats van en naar Roermond met huifkarren. Ook naar Geilenkirchen vertrekt iedere dag een kar vanaf de Markt bij hotel de Limbourg, die ook reizigers meeneemt.

Figuur 295: Vertrekplaats huifkar bij hotel de Limbourg in 1894

De laatste kanunnik, Martinus Rutten, van het Sittardse St.-Petruskapittel sterft op 16 april 1846.

Figuur 296: Gedachtenisprentje van de laatste kanunnik

1848

Veel onrust in de stad. Een groep inwoners vormt een commissie ter afscheiding van het koninkrijk der Nederlanden en inlijving bij de Duitse Bond. Een volksstemming geeft aan dat nog geen 100 inwoners van 23 jaar en ouder bij Nederland wensten te blijven. 's Avonds wordt men oproerig en roept men 'Vivat Deutschland'.

Baron Scherpenzeel houdt op de Markt een redevoering. Hij beveelt de burgers de Duitse vlag te hijsen. De stad raakt in rep en roer. In de Graetheide wordt een vrijheidsboom gekapt en op een wagen, getrokken door tien paarden, naar de Markt vervoerd en daar afgeladen. De Duitse vlag moet echter nog gemaakt worden.

1849

Koning Willem III wordt hertog van Limburg, om de relatie tussen Nederland en Limburg te verbeteren.

Het wordt verboden om ganzen los te laten lopen in de stad.

Rechts van de ingang van het oude 'Huis op de Berg' bouwen de Ursulinen een huiskapel.

Figuur 297: Huiskapel van pensionaat 'St. Calvaire' van de Ursulinen

1850

De Geleen- of Keutelbeek overstroomt de Brandstraat en de Steenweg. Als herinnering daaraan wordt in het huis van de familie Dieteren 'in de Steeg' een gedenksteen aangebracht met het inschrift 'Vloed 1850'. De steen is overigens nog steeds te zien.

*Figuur 298:
Gedenksteenoverstroming
Keutelbeek*

In Sittard wordt geleidelijk de raapolielamp vervangen door de petroleumlamp, die in de huizen dienst bleef doen tot in de eerste wereldoorlog.

Figuur 299: Advertentie uit 1867

Figuur 300: Petroleumhandel 'Maatschappij de Automaat' van Frans Kelleners rond 1900, die met de hondenkar langs de deur ging om petroleum te verkopen. Zijn vrouw stond bekend als 'Petrols Marie'

1851

Het voormalige Dominicanenklooster wordt verhuurd aan de Jezuïeten, die aan de Oude Markt hun nieuwe St. Aloysiuscollege openen en ook de St. Michielskerk gaan beheren. Het Dominicanenklooster wordt ontruimd door de gemeente.

Figuur 301: Toegangspoort 'Gymnase St. Louis', met op achtergrond het Jesuïetensymbool

Aan het nieuwe Jezuïetencollege wordt ook een internaat verbonden. Hierdoor groeit het College snel, in 1858 zijn er al 50 internen ingeschreven. In het oude Dominicanenklooster was hiervoor te weinig ruimte en zijn er verbouwingen en uitbreidingen noodzakelijk. Bij deze verbouwing worden helaas vijf klaslokalen van het Collegium Albertinum in het oudste deel van het Dominicanenklooster gesloopt.

Figuur 302: Franstalige leerlingen van het Aloysiuscollege sturen ansichtkaarten naar huis 1904

Figuur 303: St. Aloysiuscollege van de Jezuïeten in het voormalige Dominicanenklooster

1852

De Joodse synagoge verhuist van de Molenbeekstraat naar de Plakstraat. Door de groei van de joodse gemeente was een nieuwe synagoge nodig. In 1846 werd hiervoor een huis in de Plakstraat van de familie Palmen gekocht voor 1.800 gulden. De gemeente Sittard verleent een subsidie van 200 gulden. Op 16 september 1853 wordt met gebed en een afscheidsrede de oude synagoge verlaten en de nieuwe ingewijd. Het huis naast de synagoge, dat als kosterswoning, ritueel bad, paasbroodbakkerij en schoollokaal dienst moet gaan doen, wordt in 1855 opgeleverd.

Figuur 304: Synagoge, Joodse school en kosterswoning in de Plakstraat in 1935

Figuur 305: De synagoge bevindt zich achteraan rechts, bij de ingang van klooster Agnetenberg (de foto is gemaakt rond 1900 op de hoek Putstraat – Plakstraat, de stadspomp is nog aanwezig)

Figuur 306: Interieur van de synagoge in 1935

De gemeente huurt enkele kamers in het huis van madame Meyer op de Markt totdat in 1866 een lokaal van de nieuw gebouwde stadsschool aan het Kloosterplein als raadhuis ingericht wordt.

Figuur 307: Stadsschool voor (1918) en na (1930) de aanleg van de Deken Tijssenstraat

1853

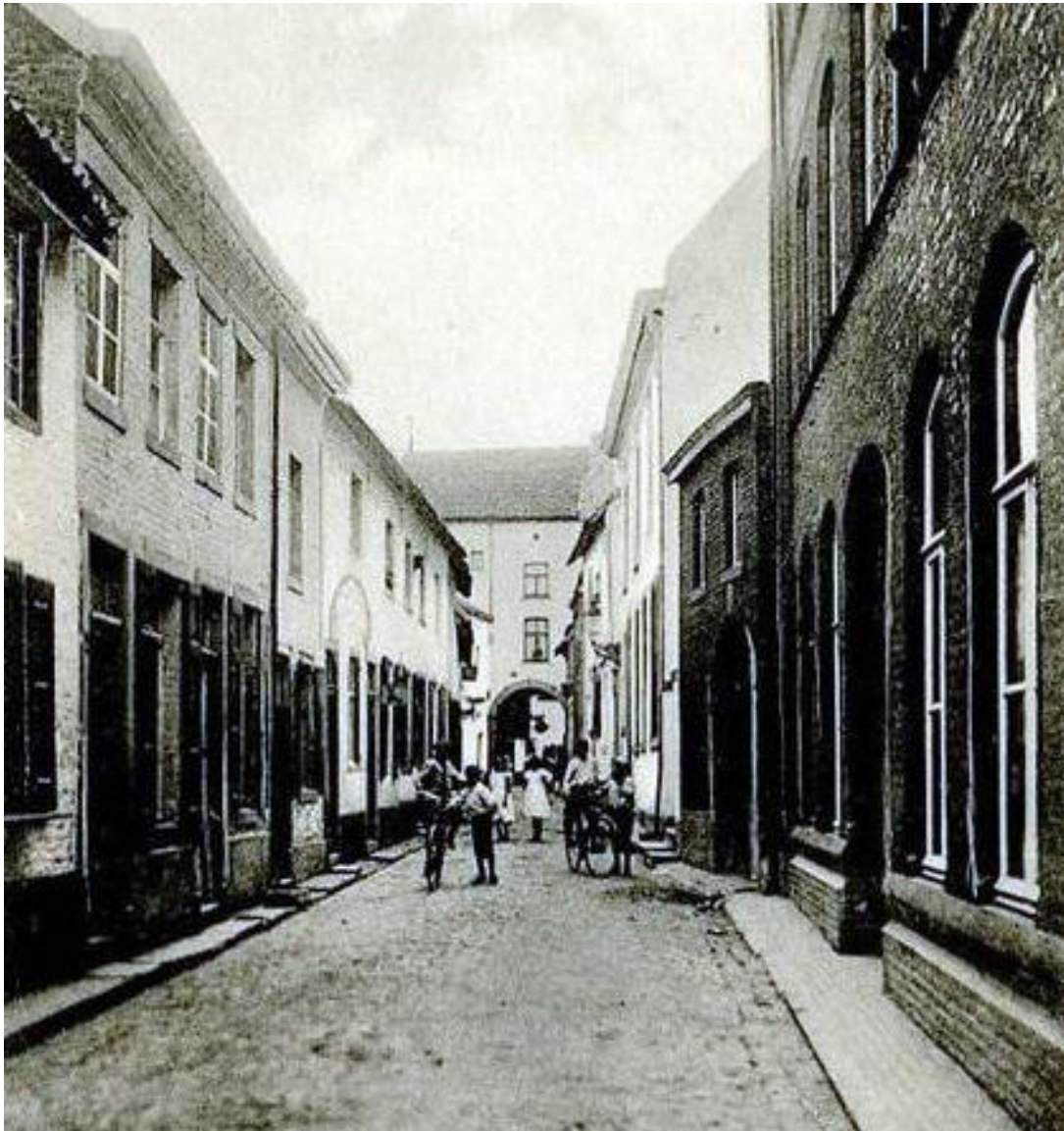
Bewoners van Sittard ontvangen een brief van de dienst der posterijen met het verzoek een brievenbus te laten aanbrengen aan elke woning, om het tijdverlies van de 'facteur' (postbode) die vaak aan gesloten deuren langdurig 'de klopper' moest hanteren, te beperken.

Figuur 308: Brievenbus in de voordeur van een huis in de Helstraat uit 1627

1856

In de Gruizenstraat wordt een Protestantse school opgericht.

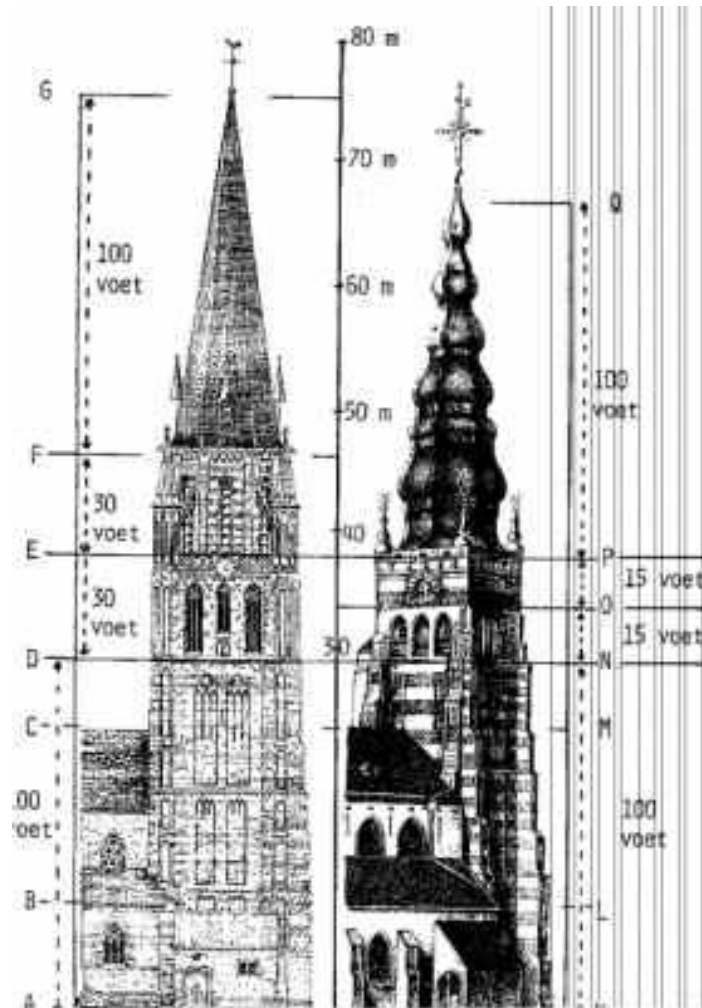

Figuur 309: Rechts de protestantse school in de Gruizenstraat rond 1900

1857

Zeven zusters uit Maastricht stichten een nieuwe congregatie, 'Liefdezusters van het Kostbaar Bloed', in het Agnetenklooster. Ze gaan zich bezig houden met de armenzorg, zorg voor weeskinderen en onderwijs aan meisjes (zondagsschool waar de oudere meisjes leren lezen en schrijven).

Op 11 juni om 13.00 uur 's middags slaat de bliksem in de toren van de Grote Kerk, waarna de spits tot aan het stenen gedeelte afbrandt. De klokken vallen naar beneden en het dak van de kerk gaat ook in vlammen op. Door de noordenwind ontstaan een groot aantal kleine brandjes in de nabijheid van de kerk. De fraaie kerktoren is voor altijd verloren en zal nooit meer in die vorm heropgebouwd worden.

Figuur 310: Nieuwe en oude torenspits van de St. Petruskerk

Deken Joseph Benedic Roersch brengt het mirakelbeeldje tijdelijk in veiligheid in de kapel van de zusters Ursulinen aan de Oude Markt.

1859

In de St. Petruskerk wordt een offerblok, met de beeltenis van St. Petrus, geplaatst om geld in te zamelen voor de restauratie van de toren.

Gunning van de restauratie van de St. Petruskerk aan aannemer Lemmens te Beek voor de som 58.000 gulden. De toren blijft echter voorlopig zonder spits.

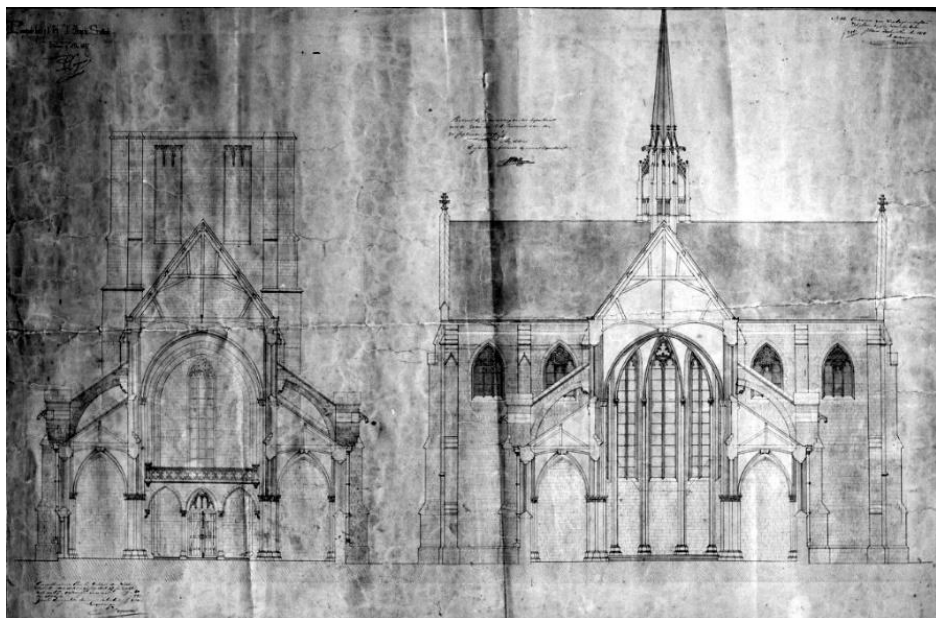

Figuur 311: Offerblok St. Petrus voor de herbouw van de toren

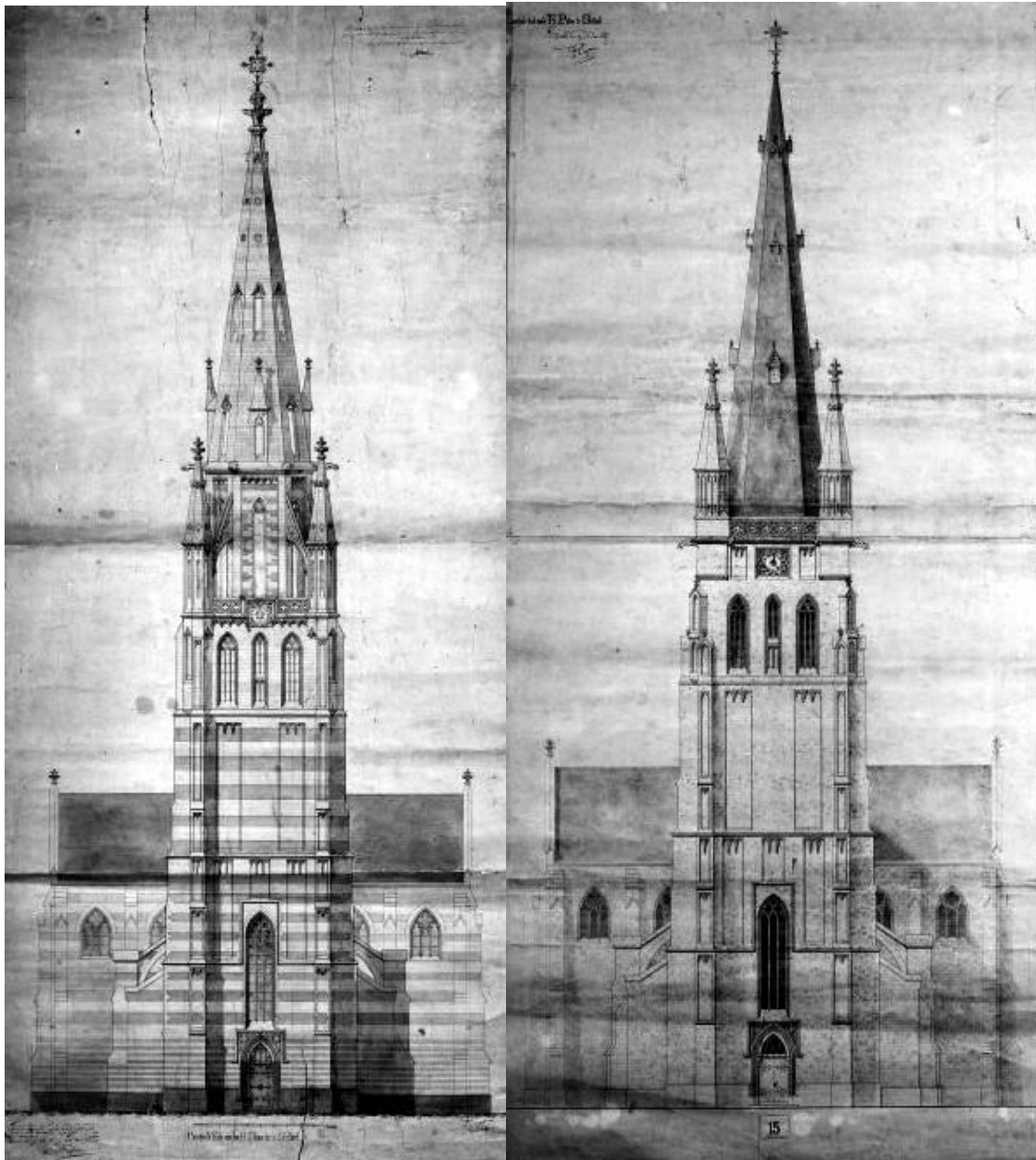

Figuur 312: Toren St. Petruskerk zonder torenspits in 1870

Het kerkbestuur had de toren, kerk en klokken verzekerd voor 80.000 francs, maar de schade wordt getaxeerd op 100.000 francs. Besloten wordt niet alleen de verbrande delen te herstellen, maar over te gaan tot een algehele restauratie van de kerk. Hiervoor wordt aan architect Cuijpers gevraagd een ontwerp te maken.

Figuur 313: Schets van Cuijpers voor de restauratie van St. Petruskerk

Figuur 314: Twee ontwerpen van Cuijpers voor de restauratie van de toren van de St. Petruskerk

Alle 17^e- en 18^e-eeuwse aanbousels worden verwijderd en boven de zijbeuken worden de luchtbogen hersteld, die in 1677 vernield waren. Verschillende pijlers in het kerkship worden versterkt en deels vernieuwd. De toren krijgt, na verwijdering van een uit 1625 daterende geleding, zijn bekroning van octogoon, gaanderij en hoektorentjes. Helaas keert de barokke torenspits niet meer terug.

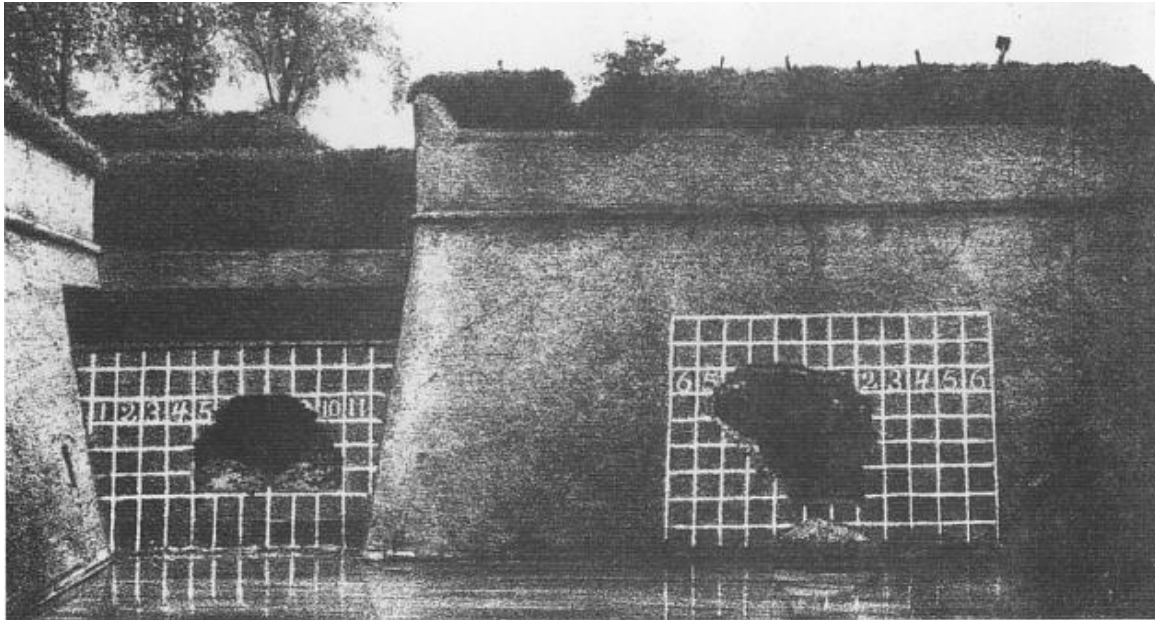
Cuijpers kreeg in Nederland vele opdrachten, zoals de bouw van het Rijksmuseum in Amsterdam, het Centraal Station aan het IJ en het bouwen of herstellen van kerken in heel Nederland. Van 1870 tot 1890 was hij werkzaam aan de Sint-Servaas te Maastricht, van 1864 tot 1894 aan het Roermondse Munster, waarvoor de Roerstad hem huldigde met een standbeeld.

Figuur 315: Standbeeld van Pierre Cuypers met op de achtergrond de Munsterkerk in Roermond

Cuypers restaureerde en kopieerde. Alleen, hij creëerde niet. Hij was nu eenmaal reddeloos verdwaald geraakt in het sprookje van de gotiek. Wat hij zijn geboorteplaats Roermond van hemzelf heeft nagelaten zijn z'n 'kunstwerkplaatsen', waar zijn zoon hem is opgevolgd en waar volgens Felix Rutten 'het levenloze sjabloon voor de veelkleurige wandschildering werd ontworpen en gebrandschilderde ramen ontstonden als zielloze fabrieksvoortbrengselen'.

Omdat de vesting in Gulik niet meer bestand is tegen nieuwe kanonnen, worden het bastion en de wallen opgeblazen en afgebroken door de Pruisen. Als oefening beschiet het Pruisische leger ook de citadel met de nieuwste kanonnen, maar die blijft, hoewel beschadigd, toch volledig behouden. Alleen de citadel in het centrum van Gulik en de 'Brückenkopf' (fort ter bescherming van de brug over de Roer) blijven behouden.

Figuur 316: Granaatinslagen ('bressen') in het bastion van Gulik als oefening van het Pruisische leger in 1860

Figuur 317: Het Pruisisch garnizoen in Gulik in 1880

1860

Verbouwing van het oude Huis op de Berg tot Ursulinenklooster wordt gestart aan de Oude Markt.

Figuur 318: In 1871 is links van het hoofdgebouw (het oude Huis op de Berg) een nieuwe internaat vleugel gebouwd

Figuur 319: Internen van het pensionaat van de Ursulinen

Figuur 320: in de kloostertuin buiten de wal

In Maastricht wordt de laatste doodstraf in Nederland (buiten de Tweede Wereldoorlog) voltrokken op een inwoner van Broeksittard. Het betrof de uit Duitsland afkomstige Johann Nathan, die werd opgehangen wegens moord op zijn schoonmoeder Sophia Driessen-Corsten uit Broeksittard. Op 25 november 1859 had hij zijn schoonouders opgewacht langs de weg van Echt naar Broeksittard. Hij wist dat zijn schoonouders in Echt een varken hadden verkocht voor 200 gulden en hij wilde met dit geld ervan doorgaan. Hij sloeg zijn schoonmoeder dood. Zijn schoonvader wist te ontkomen.

1861

Het mirakelbeeldje 'Behoudenis der Kranken' wordt weer teruggebracht naar de St. Petruskerk, waarvoor een nieuw Maria-altaar vervaardigd is. Het beeldje, geplaatst in een glazen koker, is omringd door 12 koningen van Judea uit de stam David. De gouden kroontjes, die Maria en het kindje Jezus dragen, zijn geschonken door baronesse de Negri.

Het koorhek uit 1729, tussen schip en kanunikkenkoor, in de St. Petruskerk wordt verwijderd, waarbij men het onderste deel ervan handhaafde als communiebank en het bovendeel gebruikte als afsluiting van de nieuwe zangtribune achter in de kerk. Ook werden de in 1677 vernielde luchtbogen boven de zijbeuken weer hersteld.

Figuur 321: Maria-altaar in de St. Petruskerk, links van het priesterkoor in 1919

Figuur 322: Communiebank van de St. Petruskerk, onderdeel van de vroegere koorsluiting uit 1729

Figuur 323: In 1861 worden de luchtbogen, die in 1677 vernield waren, weer hersteld

Aanbesteding van de nieuw te bouwen stadsschool tegenover de pastorie. (het huidige Stedelijk Museum Het Domein). Bij de bouw werden muurresten gevonden van het vroegere begijnhof, die duidelijke brandsporen vertoonden. Het begijnhof moet dus door brand verloren zijn geraakt, waarschijnlijk door de grote stadsbrand in 1677.

Figuur 324: Monseigneur Drehmans tijdens het feest van O.L.V. bij de Stadsschool in 1913 (Kloosterplein)

De spoorlijn vanuit Luik wordt doorgetrokken tot Maastricht, daarop begint Joannes Albertz uit de Steenweg, op dagen dat er graanmarkt in Luik gehouden wordt, met een wagen op Maastricht te rijden. Deze vertrok ook om 5 uur 's morgens en bracht de marktgangers tot aan het station in Maastricht, waar ze de trein naar Luik namen. 's Avonds om 6 uur reed hij weer terug naar Sittard.

1862

Eerste aflevering van het Sittardse weekblad Mercurius, dat gedrukt wordt door J. Alberts.

Figuur 325: Eerste aflevering van het Sittardse weekblad Mercurius

Bouw Openbare Lagere School (Stadsschool genaamd) op de hoek Kapittelstraat-Kloosterplein, met 4 leslokalen en een woning voor de hoofdonderwijzer.

Figuur 326: Kloosterplein in 1895, met links de tiendschuur, daarnaast hotel Kloosterplein en de woning van de Deken. Links de bewaarschool van de Ursulinen (in 1900 komt hierop een tweede verdieping) en daarnaast de woning van de scholaster Herman Clercx uit 1680 (woning as afgebroken bij aanleg Deken Tijsenstraat)

De Sittardse watermolen bij het Steenen Muurke brandt af. Alle graan-, meel- en schorsvoorraden gaan hierbij verloren. Na herbouw krijgt de molen in 1864 een nieuw schoepenrad met een middellijn van 5.48 m en een breedte van 0,77 m. Hoewel het nieuwe schoepenrad groter is, neemt de capaciteit van de molen niet toe, omdat de schoepen met 30 cm breedte kleiner zijn dan de oude. In 1909 wordt de molen gemoderniseerd waarbij de houten onderdelen van het waterrad, het gangwerk en de maalstoel vervangen worden door ijzeren constructies. Op de steenzolder worden drie koppel stenen geïnstalleerd, de graanmolen heeft twee koppel molenstenen en de looimolen één koppel stenen. De familie Damoiseaux maalt voor de inwoners van Sittard en de boeren van de omliggende dorpen, waarbij het maalgoed wordt opgehaald en gebracht met molenkarren.

Figuur 327: Molenkarren halen en brengen het maalgoed van de boeren 1910

Behalve graan malen, verkoopt Damoiseaux ook vloeibaar koolzuurgas, dat in de ijsfabriek aan het Tempelplein geproduceerd wordt.

Figuur 328: Krantenadvertentie uit 1930

Aankomst van de locomotief 'Stad Sittard' aan het station.

Figuur 329: Locomotief 'Stad Sittard' op het station

1863

De Tudderenderweg wordt aangelegd (verbindingsweg van Sittard, over Broeksittard, naar Tudderen en verder naar Wehr) vanaf de Paardestraat. Tot deze tijd had Sittard geen rechtstreekse verbinding met Tudderen.

Figuur 330: Tudderenderweg met links de Putsteeg 1895

Figuur 331: Grenspaal op de Tudderenderweg in 2010

De spoorlijn Maastricht – Venlo komt gereed, waarvoor de voorbereidende werkzaamheden ten westen van Sittard begonnen waren in 1862 met de aanleg van de aarden baan, die ten zuiden van de stad uitgediept moest worden. Voor de grondverplaatsing die daarvoor nodig was, arriveerde op 20 dec 1862 de eerste locomotief, die over de Rijksweg en Steenweg aangevoerd moest worden. Het transport van dit gevaarte dat 30.000 kg woog, was een ongewoon karwei. Toen de lorrie, bespannen met 19 zware trekpaarden, de stad naderde, liep de hele bevolking uit.

Figuur 332: Ontspoorde locomotief bij Sittard

1864

De Sittardse gemeenteraad voert het 'stratengeld' in op de nieuwe Rijksweg. Elk inkomend voertuig moet betalen. Vier cent indien ze getrokken worden door paard, os of koe en acht cent wanneer het

een tweespan of meer betreft. Ook op de nieuwe Heerlenerweg wordt tol geheven, ter hoogte van de Bergerhof (Casino).

Figuur 333: Kaart van Sittard uit 1868, boven op de Rijksweg en onder op de Leijenbroekerweg wordt tol geheven

Figuur 334: Paard en wagen op de Rijksweg Noord in 1880, hij heeft zojuist 4 cent tol betaald

1865

Doop van een grote klok 'Petrus' genaamd. De doop wordt verricht door Mgr. Petrus Vrancken, bisschop van Roermond en van 1838 tot 1847 was hij deken van Sittard.

Opening van de spoorlijn Maastricht-Sittard-Venlo en opening station Sittard op 6 november door minister Thorbecke. De dienstregeling vermeldde drie trienen per dag:

- Vertrek naar Maastricht om 7.30, 11.30 en 17 uur
- Vertrek naar Roermond: 8.40, 13.07 en 18.09 uur
- Aankomst Venlo: 9.22, 13.50 en 18.50 uur.

Na aankomst in Venlo reden de treinen terug richting Maastricht. Vijf jaar later was de spoorlijn doorgetrokken tot Utrecht. Alle treinen waren persontreinen, alleen de laatste was een gemengde trein voor personen en goederen.

Figuur 335: In 1869 reden al vijf treinen per dag

SPOORWEGDIENST.
1 MEI 1869.

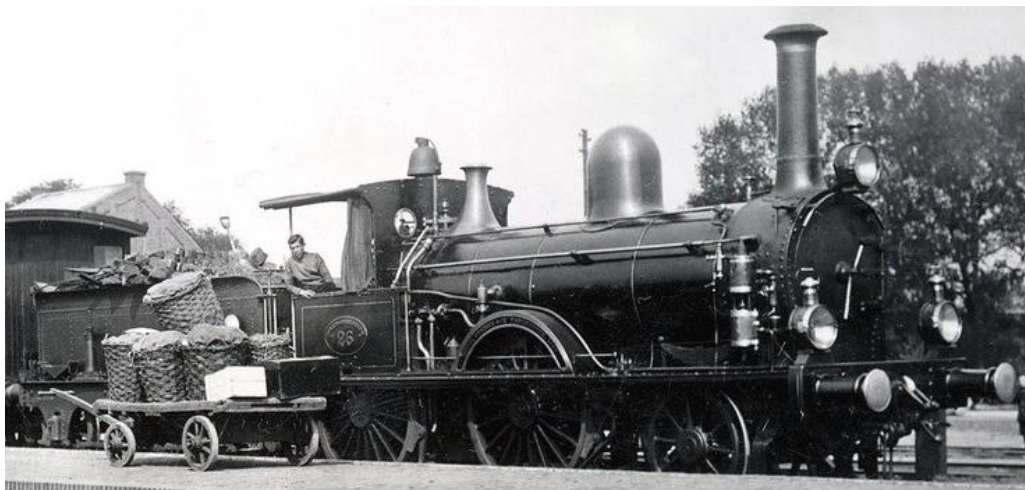
Uren van Vertrek.

Van Maastricht naar Venlo.

Maastricht	7.20	11.50	3.5	4.40	8.50
Bunde . .	7.29	12.1	3.24	4.50	8.58
Beek-Elstloo	7.41	12.13	4.14	5.4	9.9
Geleen .	7.48	12.21	4.33	5.13	door
Sittard .	7.56	12.29	5.—	5.21	9.21
Susteren .	8.6	12.39	5.22	5.32	9.30
Echt . .	8.14	12.48	5.58	5.42	9.38
Maasbracht	8.28	12.57	6.21	5.52	9.47
Roermond	8.35	1.10	7.30	6.11	10.—
Swalmen .	8.43	1.19	7.50	6.21	door
Reuver .	8.52	1.29	8.15	6.32	door
Tegelen .	9.3	1.40	8.45	6.42	10.22
Venlo . .	9.12	1.50	9.—	6.50	10.30

Figuur 336: Gemengde trein voor personen en goederen op station Sittard in 1880

Figuur 337: De brandstof voor de locomotief staat klaar, die wordt gestookt met hout

Het station Sittard was aangelegd tussen de overwegen Bergerweg en Limbrichterweg. De eerste verdieping van het station was ingericht als woonhuis.

Figuur 338: Station van Sittard in 1880

1866

De devotie tot O.L. Vrouw van het H. Hart begint; tussen 1 mei en 30 september 1893 vinden maar liefst 200 processies plaats.

Figuur 339: Het Mariabeeld OLV van het H Hart wordt overgebracht naar de Basiliek

Voor de laatste keer teistert een dysenterie- en cholera-epidemie Sittard, vooral op de Steenweg en in Ophoven. Dit had tot gevolg dat de devotie tot Sint Rosa herleefde, die na de Franse revolutie zeer was verflauwd. Deze opleving leidde tot een volledige restauratie van de toen 200 jaar oude St.

Rosakapel in 1873 in de Kolleberg. Volgens velen in Sittard werd de cholera-epidemie van 1866 gestuit toen de Sittardenaren de voorspraak van Rosa inriepen. Een nieuw wonder was gebeurd en de St. Rosakapel werd voortaan druk bezocht. Aan de Rosaprocessie werd jaarlijks deelgenomen door Limburgse groepen die het heiligdom van O.L. Vrouw van het H. Hart in Sittard bezochten. Ook kwamen er vele Duitse bedevaartgangers vanuit de grensgemeenten.

Figuur 340: Rosaoptocht in 1925

Hertogdom Limburg wordt opgeheven.

1867

In Sittard wordt de Broederschap van O.L.V. van het Heilig Hart opgericht, met als doel de verspreiding van de godsvrucht in Nederland te bevorderen. Broederschappen kwamen in de middeleeuwen veelvuldig voor, zoals de Maria-broederschap opgericht door het Sittards kapittel in 1420. Deze geestelijke charitatieve verenigingen gaven de leden een praktische weg om bepaalde leefregels na te streven, te blijven bidden en de ogen op God gericht te houden.

Figuur 341: Embleem van de Sittardse broederschap

De minister van financiën komt op bezoek in verband met de ontmanteling van de vestingen Maastricht en Venlo. Hij bezichtigt het Aloysiuscollege, de stadsschool en de kerken.

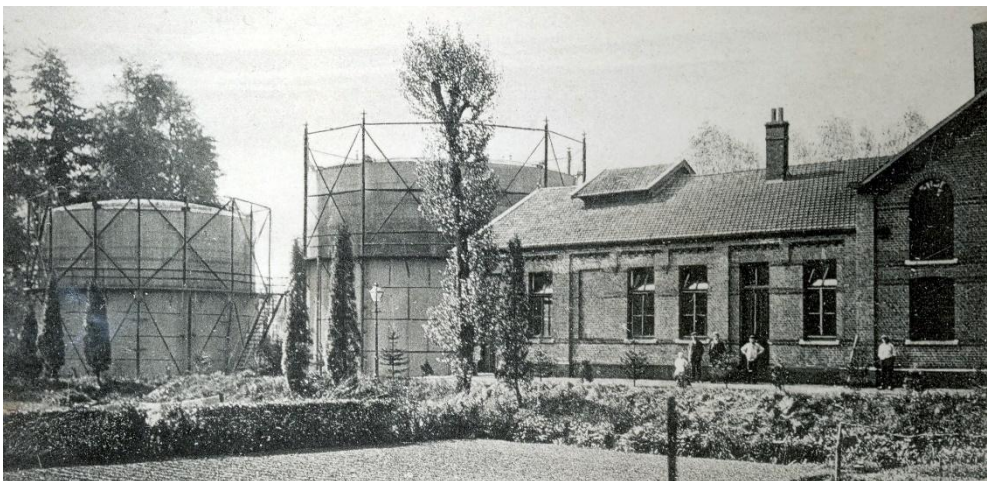
Op de Markt wordt het feest van St. Rosa, 200 jaar beschermheilige van Sittard, gevierd met een muzikfestival, waar 27 gezelschappen aan deelnemen. De ruimte rond de kiosk is met houten schuttingen afgezet. Alleen degene die entree betaalde mocht naar binnen op de Markt. Op de kiosk staan de vlaggen van Nederland, Duitsland en België.

Figuur 342: St. Rosafeest 200 jaar in 1867 (op de achtergrond de afgebrande torenspits van de St. Petruskerk)

1868

De gemeenteraad besluit de bestaande petroleumverlichting te laten veranderen in gasverlichting. De Engelse firma J. Emundsen & Cie te Londen zorgt voor de uitvoering daarvan. In de 'Sjöttebaantj' wordt daartoe een gasfabriek gebouwd. De gasfabriek produceert lichtgas of stadsgas door steenkool te verhitten zonder toetreding van zuurstof (O_2). Het lichtgas bevat minder waterstofgas (H_2) en meer methaan (CH_4) dan cokesovengas, doordat het bij een lagere temperatuur wordt verhit.

Figuur 343: Gasfabriek aan de Engelenkampstraat, met twee gashouders

Op 16 januari baadde de hele stad, tot grote verwondering van alle burgers, voor de eerste keer in een zee van gaslicht dat even mocht proefbranden (volgens het Sittardse weekblad 'Mercurius').

Officieel kwam de hele gasverlichting van de stad gereed op 24 oktober 1869. In de woonhuizen bleef de goedkopere petroleumlamp nog geruime tijd in gebruik.

Figuur 344: Gaslantaarn op de Markt in 1886

Figuur 345: Gaslantaarn in de Helstraat bij de woning van Claessen rond 1900

De oprichting van schutterijen in de steden wordt door de regering verplicht gesteld. De mannelijke inwoners tussen 25 en 34 jaar moeten zich verplicht melden en bij loting wordt bepaald wie als actief lid ingedeeld wordt in het schutterskorps. Het aantal schutters wordt bepaald op 2% van de inwoners, voor Sittard (4852 inwoners in 1868) betekent dat 96 schutters. In 1907 wordt dit militaire korps weer opgeheven, bij het aannemen van de wet op de Landweer.

Figuur 346: De Landweer op de Markt in 1907

1869

Eerste straatgasverlichting op Markt en hoofdstraten. De gehele nieuwe straatverlichting op gaslicht wordt plechtig in gebruik gesteld op 24 oktober en gevierd met een feest in Hotel du Limbourg op de Markt.

Figuur 347: Gasverlichting in de Putstraat in 1899

In de Ursulinenkapel wordt het eerste altaar van Onze Lieve Vrouw van het H. Hart voltooid.

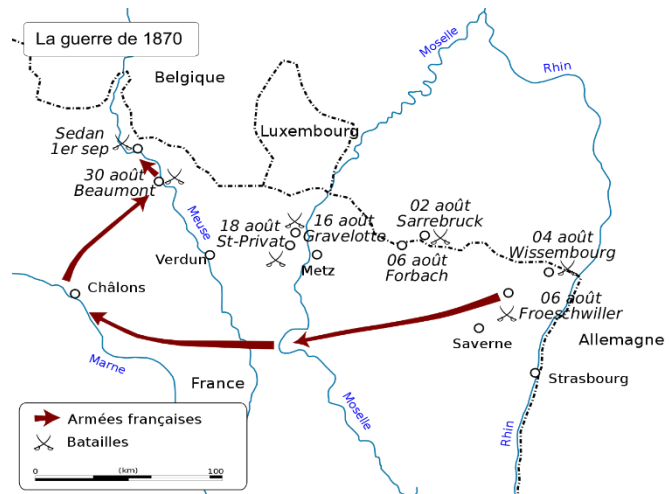
1870

Frankrijk verklaart de oorlog aan de Duitse Bond, die in 1815 opgericht was na de nederlaag van Napoleon en waarvan Pruisen en Oostenrijk de grootste staten waren. Eerder had Pruisen in 1864 oorlog gevoerd met Denemarken en het hertogdom Sleeswijk-Holstein ingelijfd en in 1866 oorlog gevoerd met Oostenrijk, dat overwonnen werd en waarbij Italië de Oostenrijkse provincie Veneto (Zuid Tirol) had ingelijfd.

Er volgen enkele bloedige veldslagen, die allen gewonnen worden door Pruisen.

Uiteindelijk verliest Frankrijk de oorlog met de slag bij Sedan in de Franse Ardennen.

Frankrijk en Duitsland blijven aartsvijanden, wat uiteindelijk zal leiden tot de Eerste Wereldoorlog.

Figuur 348: Frans-Duitse oorlog in 1870

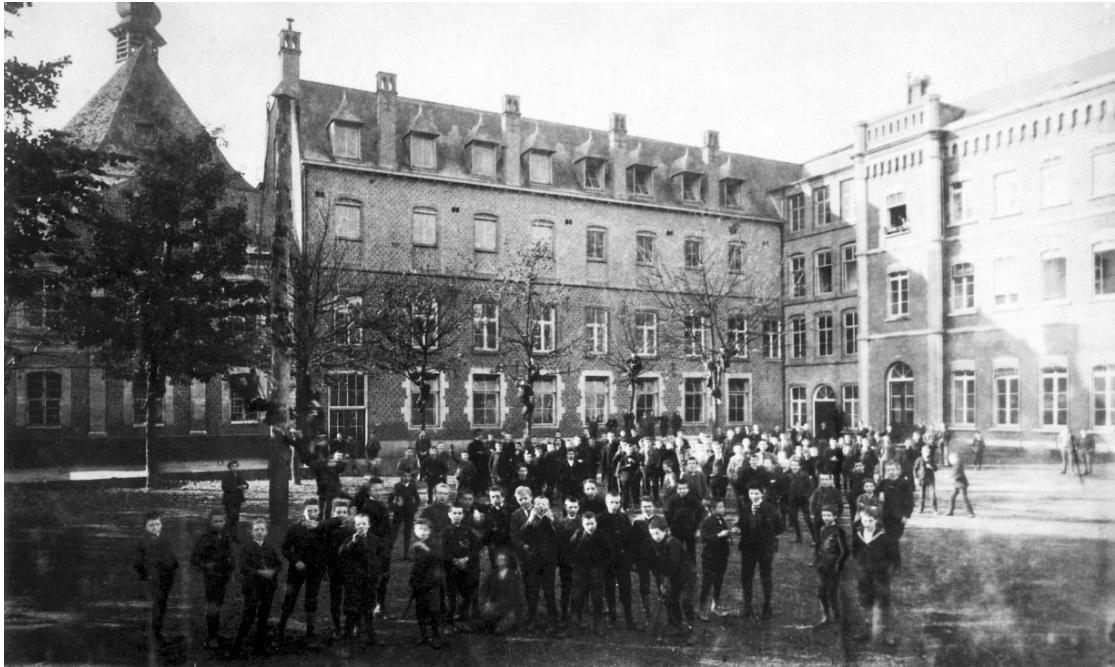

Figuur 349: Frankrijk en Duitsland blijven aartsvijanden

1871

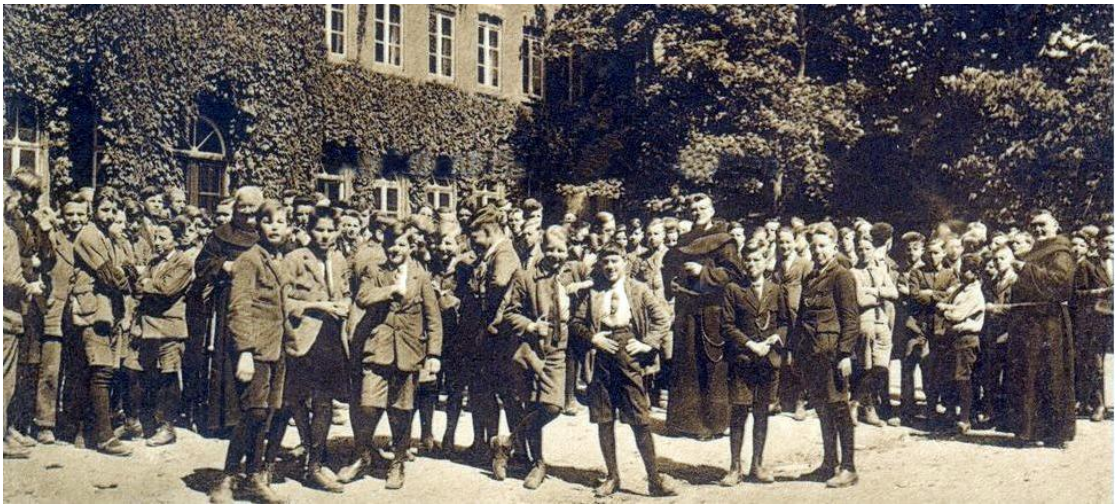
De gemeenteraad keurt de plannen goed van de Akense architect Weber voor de bouw van een nieuw stadhuis aan de zuidoostkant van de Markt, waar de stad een huis met ruime achterplaats aangekocht had. Voor som van 12.838 gulden wordt de bouw gegund aan aannemer J. Limpens.

De Jezuïeten kopen het volledige Dominicanenklooster en beginnen een grote verbouwing, waarbij het oude pesthuisje aan de walzijde uit 1671 gesloopt wordt. Aan de achterkant van de St. Michielskerk wordt haaks op het vroegere Dominicanenklooster een grote cour (speelplaats) en een 37 m lange nieuwe vleugel van drie verdiepingen gebouwd, met daarboven een grote zolderruimte.

Figuur 350: De 'cour' van het Aloysiuscollege in 1900 (boven de oudbouw een nieuwe derde verdieping en rechts nieuwbouw voor de internen)

In het benedengedeelte is een grote recreatie- en studiezaal ingericht en daarboven op de verdiepingen bevinden zich de ruimten voor huisvesting van de internen.

Figuur 351: Leerlingen van het St. Aloysiuscollege in 1935

In Versailles (Frankrijk wordt opnieuw vernederd) wordt het Duitse keizerrijk opgericht, waarbij alle Duitse staten verenigd worden. Oostenrijk wordt een eigen keizerrijk.

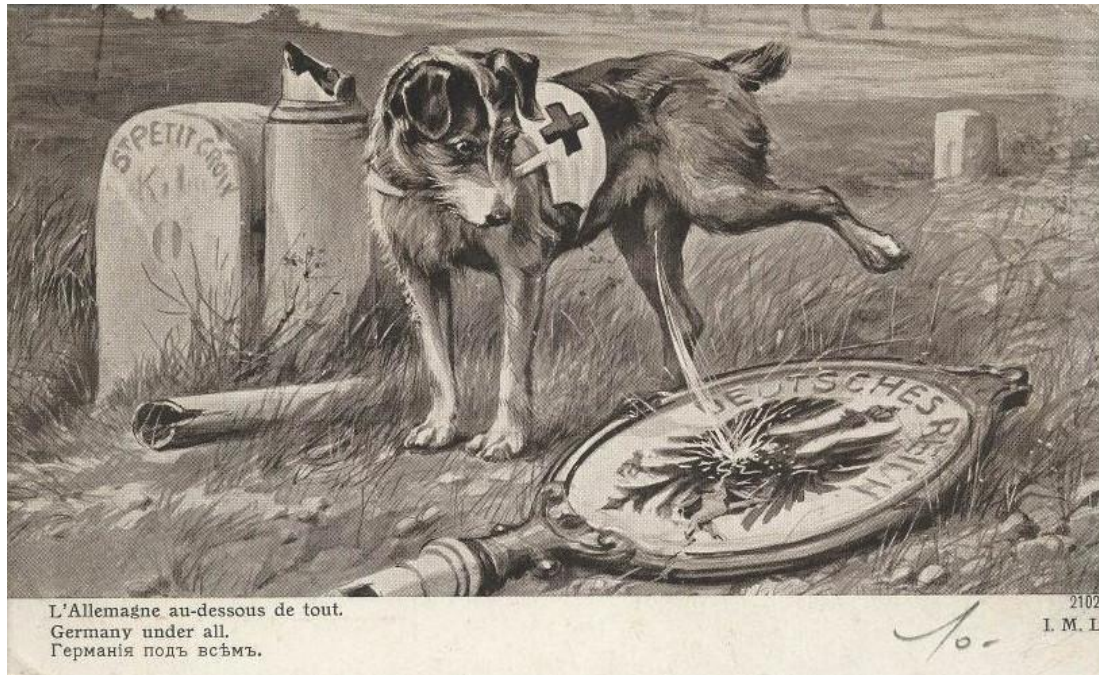

Figuur 352: Alle Duitse staten zijn verenigd

Figuur 353: Het nieuwe Duitse keizerrijk in 1871

De Franse nederlaag, schadevergoeding van vijf miljard gouden francs en annexatie van Elzas (L' Alsace)-Lotharingen (La Lorraine) leidt tot revanchegedachten tegenover Duitsland in Frankrijk en is mede van invloed op het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, bijna 45 jaar later.

Figuur 354: Revanchegevoelens van Frankrijk in beeld gebracht

1872

Eerste steenlegging voor het nieuwe stadhuis op de Markt.

Figuur 355: Stadhuis in 1899

1873

In Sittard en omgeving vindt een aardbeving plaats, waardoor schoorstenen beschadigd worden. Sittard ligt op de rand van de Feldbissbreuk en Roermond ligt op de rand van de Peelrandbreuk. Het gebied hiertussen is een slenk (een dalend gebied), genaamd de Roerdalslenk, dat nog steeds zakt met een snelheid van 2-4 mm per jaar. Bij elke aardbeving zakt deze slenk enkele cm meer.

Figuur 356: Sittard ligt op de breuklijn van de Feldbissbreuk

Nieuwbouw van het Ursulinenklooster aan de wal en de bouw van het neogotisch stadhuis op de Markt (zuidoost hoek) begint.

Figuur 357: Stadhuis op de Markt in 1902

In de kapel van de Ursulinen aan de Oude Markt wordt het grote beeld van Notre Dame du Sacré-Coeur gekroond en begint in Sittard de devotie tot O.L. Vrouw van 't H. Hart. De eerste processie, die naar de Onze-Lieve-Vrouwekerk van het H. Hart komt, is afkomstig uit Aken.

Figuur 358: O. L. Vrouw van het H. Hart in de Basiliek

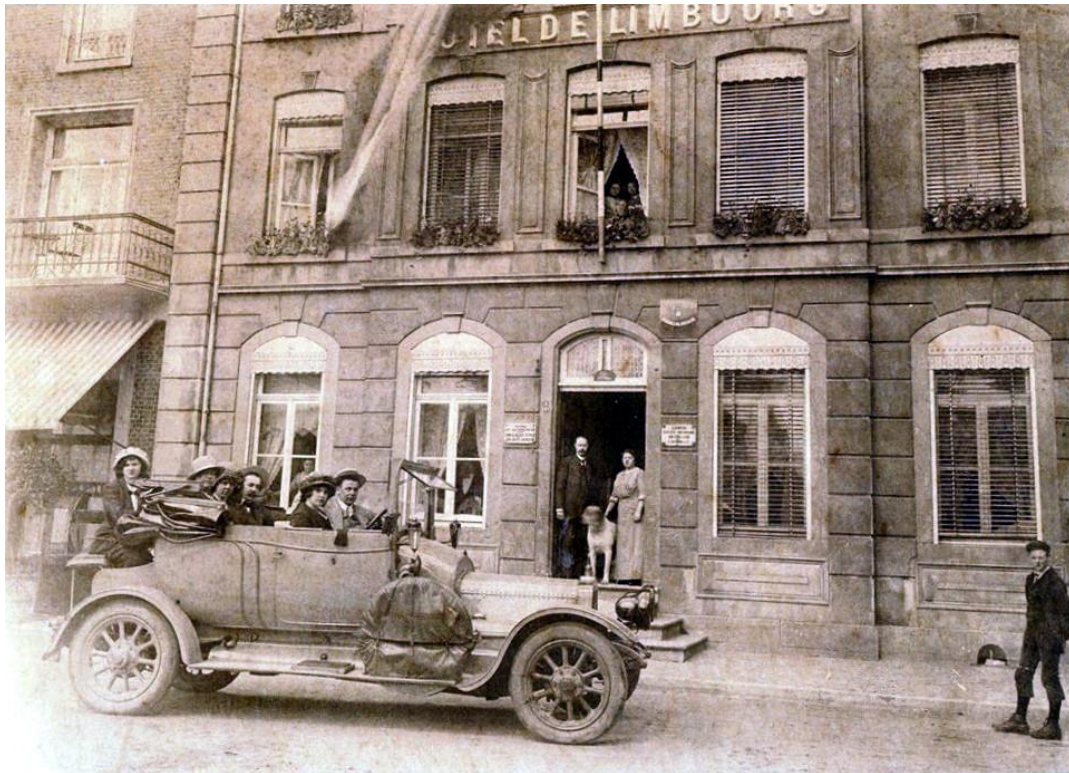
De St. Rosakapel bestaat 200 jaar en wordt gerestaureerd. Rondom worden nieuwe bomen geplant.

Figuur 359: St. Rosakapel gerestaureerd in 1873

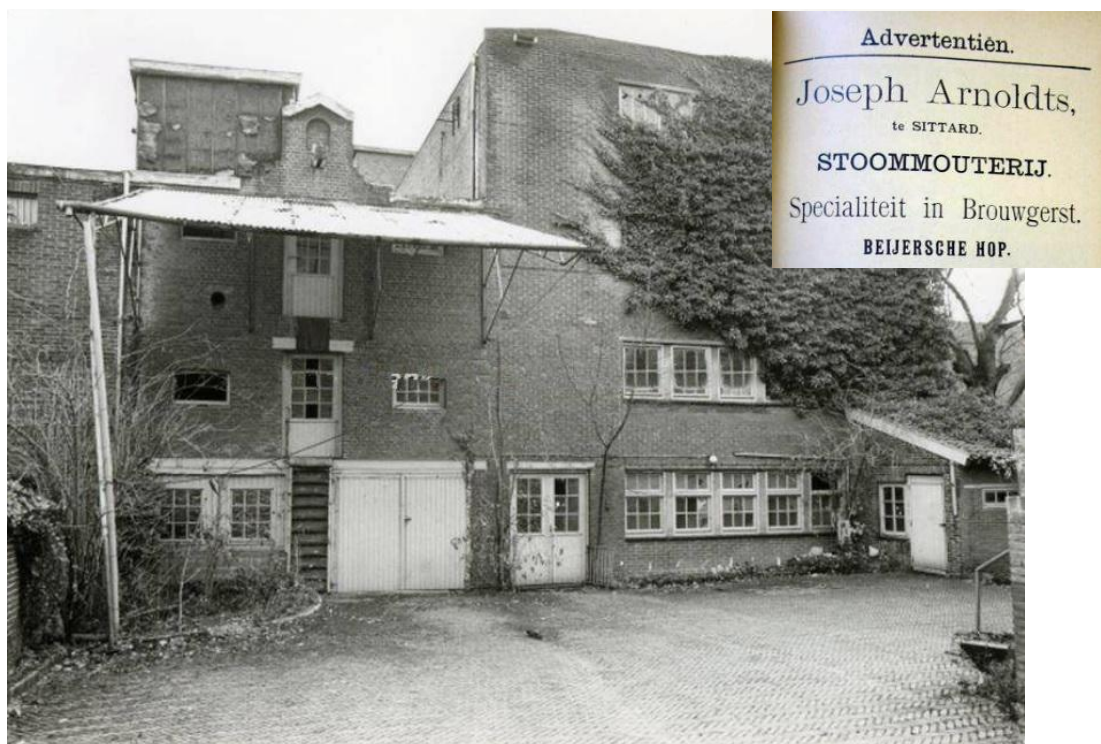
1874

Op 10 november wordt het nieuwe stadhuis geopend, dat verlicht is met vetpotjes (er was nog geen elektrisch licht). Vuurwerk op de Markt en een openbaar bal in alle lokaliteiten van het stadhuis. In hotel de Limbourg wordt door madame Haenen een diner aangeboden aan genodigden.

Figuur 360: Mevrouw Haenen in de deuropening van hotel du Limbourg in 1905

In de Voorstad wordt mouterij Arnoldts opgericht.

Figuur 361: Mouterij Arnoldts in de Voorstad, via het Getske bij Kleikamp te bereiken

Er wordt een begin gemaakt van de bouw van een nieuwe torenspits, naar ontwerp van Cuypers.

Figuur 362: Bouw nieuwe torenspits St. Petruskerk in 1874

Ook wordt aan de zuidkant een nieuw portaal en een ruime doopkapel gebouwd, die slecht geconstrueerd en ondoelmatig, al snel tot rommelhok gedegradeerd werd. Bij de restauratie in 1955 verdwijnen deze weer.

Figuur 363: Zuidelijke kerkingang en doopkapel van de St. Petruskerk

De kerkingang was al in 1861 van de oostkant verplaatst naar de zuid- en noordkant van de toren.

Figuur 364: Vroegere kerkingang aan de oostkant in 1922 en de huidige ingang aan de zuidkant

1875

Mgr. Paredis van Roermond, in tegenwoordigheid van de Sittardse bisschoppen Mgr. Claessens en Mgr. Vrancken, leggen de eerste steen voor de nieuwe Mariakerk van de zusters Ursulinen aan de Oude Markt. Hierbij wordt een blok marmer ingemetseld, afkomstig uit de catacomben van de H. Calixtus in Rome, een geschenk van paus Pius IX.

Figuur 365: De Ursulinen begroeten de bisschop

Nieuwe torenspits van de St. Petruskerk komt gereed (gedeelte boven de klok ontworpen door Cuijpers en gebouwd door Ubachs uit Nieuwstadt).

Figuur 366: De nieuwe torenspits heeft drie lagen dakkapellen, vanaf 1930 's nachts verlicht

De eerste processie uit Zwaag in Noord-Holland arriveert per trein in Sittard om naar het beeld van O.L. Vrouw van het H. Hart te gaan. De pastoor, J. Masker, verklaart bij zijn vertrek de kerk een prachtig hoogaltaar te zullen schenken.

De grote zaal (37 meter lang en 12 meter breed) van het gymnasium op de Oude Markt komt gereed. Voor de bouw werd het vroegere pesthuisje uit 1671, dat op deze plek stond, afgebroken.

Figuur 367: grote zaal van het Franciscus Solanus College